

เรื่องเหนือสามัญวิสัย

อิทธิปาฏิหาริย์ ทวดา

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต)

เรื่องเหนือสามัญวิสัย อิทธิปฎิหาริย์-เทวดา

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต)

เรื่องเหนือสามัญวิสัย อธิธิปฏิหาริย์ - เทวดา

© พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต)

ISBN 974-xxxxx-x-x

(ที่มา: พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ บทที่ ๑๓)

พิมพ์ครั้งแรก - มีนาคม ๒๕๔๔

๓,๐๐๐ เล่ม

พิมพ์ครั้งที่ ๕ - ธันวาคม ๒๕๕๐

๓,๐๐๐ เล่ม

- พระนวกะ (รุ่น ม.ย. ๕๐) ๔ รูป

๑๓,๐๐๐ บาท

- ครอบครัวประสิทธิ์เดชสกุล

๑,๘๕๐ บาท

- คุณกาญจน์รัตน์ ปิยะนรินาท และครอบครัว

๑,๘๕๐ บาท

- คุณอรุณ-คุณสุใจ เหลืองอรุณเลิศ และครอบครัว

๑,๔๐๐ บาท

- คุณปัทมา พระชัยนันท์ และครอบครัว

๑,๐๐๐ บาท

- คุณสุวัฒน์ ตั้งที่มรรักษ์

๕๐๐ บาท

- ทนพิมพ์หนังสือวัดญาณเวศกวัน

ออกแบบปก พระชัยยศ พุทธิวิโร

พิมพ์ที่ บริษัท พิมพ์สวย จำกัด

๕/๕ ถ.เทศบาลรังสฤษดิ์เหนือ แขวงลาดยาว

เขตจตุจักร กรุงเทพฯ ๑๐๔๐๐

โทร. ๐๒-๕๕๓-๙๖๐๐

www.pimsuay.com

สารบัญ

อนุโมทนา.....	(๑)
เรื่องเหนือสามัญวิสัย: อธิปภาฎหาริย์ - เทวดา.....	๑
• ทศนะของพระพุทศาสนาต่อเรื่องเหนือสามัญวิสัย	๑
อธิปภาฎหาริย์.....	๑๒
• ข้อที่ควรเข้าใจเกี่ยวกับเรื่องอธิปภาฎหาริย์.....	๑๒
- ปาฎิหาริย์มี ๓ อย่าง	๑๓
- อธิปภาฎหาริย์ไม่ใช่แก่นของธรรมะ	๑๖
- อธิปฤทธิที่เป็นและไม่เป็นอริยะ	๑๙
- โทษแก่บุฎชนที่เกี่ยวข้องกับเรื่องฤทธิ.....	๒๒
- แนวปฏิบัติที่ถูกต้องในการเข้าไปเกี่ยวข้องกับเรื่องฤทธิ.....	๒๗
เทวดา.....	๓๒
• ข้อเปรียบเทียบระหว่างฐานะของมนุษย์กับเทวดา	๓๒
- ความสัมพันธ์ที่ไม่ควร ระหว่างมนุษย์กับเทวดา	๓๖
- โทษจากการหวังพึ่งเทวดา	๓๘
- ข้อสังเกตเพื่อการสร้างความสัมพันธ์ที่ถูกต้อง	๔๑

- ความสัมพันธ์แบบชาวพุทธระหว่างมนุษย์กับเทวดา.....๔๕

สรุปวิธีปฏิบัติที่ถูกต้อง ต่อเรื่องเหนือสามัญวิสัย ๔๕

● เข้าใจพัฒนาการแห่งความสัมพันธ์ ๓ ขั้น ๔๙

- ก้าวเข้าสู่ขั้นของการมีชีวิตอิสระ เพื่อเป็นชาวพุทธที่แท้..... ๕๒

- วิธีปฏิบัติที่ถูกต้องต่อสิ่งเหนือสามัญวิสัย ๕๖

บันทึกพิเศษท้ายบท (สำหรับผู้สนใจเชิงวิชาการ)..... ๖๕

บันทึกที่ ๑ : อิทธิปาฏิหาริย์ในคัมภีร์ ๖๕

บันทึกที่ ๒ : การช่วยเหลือและการแก้แค้นของพระอินทร์..... ๗๒

บันทึกที่ ๓ : สังกรรมทางออกที่ดีสำหรับ
ผู้ยังห่วงอำนาจดลบันดาล ๗๕

บันทึกที่ ๔ : พระพุทธ เป็นมนุษย์หรือเทวดา ๗๙

เชิงอรรถ..... ๘๓

ภาคผนวก ประเด็นเสริมเพื่อย้ำความเข้าใจ ๙๙

ประเด็นที่ ๑ สรุปหลักการสำคัญของพระพุทธศาสนาคืออะไร ๑๐๑

ประเด็นที่ ๒ เหตุใดพระพุทธเจ้าจึงทรงรังเกียจอิทธิปาฏิหาริย์
และอาเทศนาปาฏิหาริย์..... ๑๐๔

ประเด็นที่ ๓ พระสมัยก่อนก็ให้ของขลังวัตถุมงคล พระสมัยนี้ก็ให้
ต่างกันอย่างไร และสรุปแล้วคนไทยนับถือพระพุทธ-
ศาสนาเป็นหลัก หรือไสยศาสตร์เป็นหลัก.....๑๐๗

ประเด็นที่ ๔ สรุปการนับถืออำนาจดลบันดาลภายนอก ต่างจาก
การนับถือพระพุทธศาสนาโดยสาระสำคัญอย่างไร.....๑๒๑

เรื่องเหนือสามัญวิสัย: อิทธิปาฏิหาริย์ – เทวดา

ทัศนะของพระพุทธศาสนา ต่อเรื่องเหนือสามัญวิสัย

ถ้าถามว่า ในทัศนะของพระพุทธศาสนา อิทธิปาฏิหาริย์ก็ดี เทวดา หรือเทพเจ้าต่างๆ ก็ดี มีจริงหรือไม่ และถ้าตอบตามหลักฐานในคัมภีร์มีพระไตรปิฎกเป็นต้น โดยถือตามตัวอักษร ก็ต้องว่า "มี" หลักฐานที่จะยืนยันคำตอบนี้มีอยู่มากมายทั่วไปในคัมภีร์ จนไม่จำเป็นจะต้องยกมาอ้างอิง อย่างไรก็ตาม ปัญหาเกี่ยวกับความมีหรือไม่มี และจริงหรือไม่จริงของสิ่งเหล่านี้ เป็นสิ่งยากที่จะทำให้คนทั้งหลายตกลงยอมรับคำตอบเป็นอย่างหนึ่งอย่างเดียวกันได้ และหลายท่านมองเห็นโทษของความเชื่อถือในสิ่งเหล่านี้ว่า ทำให้เกิดผลเสียหายมากมายหลายประการ จึงได้มีปราชญ์บางท่านพยายามแปลความหมายของสิ่งเหล่านี้ให้เห็นนัยที่ลึกซึ้งลงไปอย่างน่าสนใจ

สำหรับในที่นี้จะไม่ขอยุ่งเกี่ยวกับการตีความหรือแปลความหมายใดๆ เลย เพราะเห็นว่าไม่มีความจำเป็น แม้จะถือตรงตามตัวอักษรว่าสิ่งเหล่านี้มีและเป็นจริงอย่างนั้น พระพุทธศาสนาก็มีหลักการที่ได้วางไว้แล้วอย่างเพียงพอที่จะปิดกั้นผลเสีย ซึ่งจะเกิดขึ้นทั้งจากการติดข้องอยู่กับการหาคำตอบว่ามีหรือไม่ จริงหรือไม่จริง และทั้งจากความเชื่อถือนงายในสิ่งเหล่านั้น พุทธอีกอย่างหนึ่งว่า มนุษย์จำนวนมากมายตั้งแต่สมัยโบราณจนถึงปัจจุบัน มีความเชื่อถือหรือไม่ก็หวั่นเกรงต่ออำนาจผีสงเวทดา สิ่งศักดิ์สิทธิ์อิทธิปาฏิหาริย์ต่างๆ พระพุทธศาสนากล้าทำให้สิ่งเหล่านั้นมีจริงเป็นจริง โดยประกาศอิสรภาพให้แก่มนุษย์ท่ามกลางความมีอยู่ของสิ่งเหล่านั้น พระพุทธศาสนาได้วางหลักการต่างๆ ไว้ที่จะทำให้นักมนุษย์ได้รับแต่ผลดีในการเกี่ยวข้องกับเรื่องเหนือสามัญวิสัยอย่างน้อยก็ให้มีผลเสียน้อยกว่าการที่จะมัวไปวนวายอยู่กับปัญหาว่า สิ่งเหล่านั้นมีจริงหรือไม่ จุดสำคัญในเรื่องนี้อยู่ที่ว่าเข้าใจหลักการที่พระพุทธศาสนาวางไว้และได้นำมาใช้ปฏิบัติกันหรือไม่

สรุปความเบื้องต้นในตอนนี้อ่า พระพุทธศาสนาไม่สนใจกับคำถามว่าอิทธิปาฏิหาริย์มีจริงหรือไม่ เทวดามีจริงหรือไม่ และ

ไม่รู้ว่าวาย ไม่ยอมเสียเวลากับการพิสูจน์ความมีจริงเป็นจริงของ
 สิ่งเหล่านี้เลย สิ่งทีพระพุทศาสนาสนใจ ก็คือมนุษย์ควรมีท่าที
 และควรปฏิบัติต่อสิ่งเหล่านั้นอย่างไร พุทธอีกอย่างหนึ่งว่า สำหรับ
 พระพุทธศาสนา ปัญหาว่าผีตางเทวดา อำนาจลึกลับ อิทธิฤทธิ์
 ปาฏิหาริย์ มีอยู่จริงหรือไม่ ไม่สำคัญเท่ากับปัญหาว่า ในกรณีที่มี
 อยู่จริง สิ่งเหล่านั้นมีฐานะอย่างไรต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์ และ
 อะไรคือความสัมพันธ์อันถูกต้องระหว่างมนุษย์กับสิ่งเหล่านั้น
 อาจมีบางท่านแย้งว่า ถ้าไม่พิสูจน์ให้รู้แน่เสียก่อนว่ามีจริงหรือไม่
 จะไปรู้ฐานะและวิธีปฏิบัติต่อสิ่งเหล่านั้นได้อย่างไร ก่อนจะตอบ
 ควรแย้งกลับเสียก่อนว่า เพราะมัวเชื่อถือและยึดมั่นอยู่ว่าจะต้อง
 พิสูจน์เสียก่อนนี้แหละจึงได้เกิดข้อผิดพลาดในทางปฏิบัติเกี่ยวกับ
 เรื่องเหล่านี้ขึ้นแล้วมากมาย โดยที่จนกระทั่งบัดนี้ ก็ยังพิสูจน์กัน
 ไม่เสร็จ คำตอบในเรื่องนี้แยกออกได้เป็นเหตุผล ๒ ข้อใหญ่

ประการแรก เรื่องเหนือสามัญวิสัยเหล่านี้ ทั้งเรื่องอิทธิ
 ฤทธิ์ปาฏิหาริย์ก็ดี เทพให้เทวาก็ดี จัดเข้าในประเภทสิ่งลึกลับที่พูด
 อย่างรวบรัดตามความหมายแบบชาวบ้านว่าพิสูจน์ไม่ได้ คือเอา
 มาแสดงให้เห็นจริงจนต้องยอมรับโดยเด็ดขาดไม่ได้ ทั้งในทาง

บวกและในทางลบ หมายความว่า ฝ่ายที่เชื่อก็ไม่อาจพิสูจน์จนคนทั่วไปเห็นจะแจ้งจนหมดสงสัยต้องยอมรับกันทั่วทั้งหมด ฝ่ายที่ไม่เชื่อก็ไม่สามารถพิสูจน์ให้เห็นชัดแจ้งเด็ดขาดลงไปจนไม่ต้องเหลือเยื่อใยไว้ในใจของคนอื่นๆ ว่ายังอาจจะมี ทั้งสองฝ่ายอยู่เพียงชั้นความเชื่อ คือเชื่อว่ามี หรือเชื่อว่ามีไม่ หรือไม่เชื่อว่ามี (ถึงว่าได้เห็นจริง ก็ไม่สามารถแสดงให้คนอื่นเห็นจริงอย่างนั้นด้วย) ยิ่งกว่านั้น ในสภาพที่พิสูจน์อย่างสามัญไม่ได้นี้ สิ่งเหล่านี้ยังมีลักษณะพิเศษอีกอย่างหนึ่งคือ เป็นของผลุบๆ โผล่ๆ หรือลับๆ ล่อๆ หมายความว่า บางทีมีเค้าให้ตื่นใจว่าคราวนี้ต้องจริง แต่พอจะจับให้มั่นก็ไม่ยอมให้สมใจจริง ครั้นทำบางอย่างได้สมจริง ก็ยังมีแง่ให้เคลือบแคลงต่อไป เข้าแนวที่ว่า ยิ่งค้นก็ยิ่งลับ ยิ่งลับก็ยิ่งล่อให้ค้นค้นตามที่ถูกล่อก็ยิ่งหลงแล้วก็หมกมุ่นวนเวียนอยู่กับสิ่งเหล่านั้น จนซักจะเลื่อนลอยออกไปจากโลกของมนุษย์

ในเมื่อเป็นสิ่งที่ไม่อาจพิสูจน์ เป็นสิ่งลับล่อและมักทำให้หลงใหลเช่นนี้ การมัววุ่นวายกับการพิสูจน์สิ่งเหล่านั้น ย่อมก่อให้เกิดโทษหลายอย่างทั้งแก่บุคคลและสังคม นอกจากเสียเวลาและเสียกิจการเพราะความหมกมุ่นวุ่นวายแล้ว เมื่อต้องมัววอกันอยู่

จนกว่าจะพิสูจน์ได้ว่ามีจริงหรือไม่ และก็พิสูจน์กันไม่เสร็จสักที ผู้ที่เชื่อและไม่เชื่อก็ต้องมาห่อเหี่ยวหาทางหักล้างกัน แตกสามัคคี ทะเลาะวิวาทกันเพราะเรื่องที่ไม่ชัดเจน และในระหว่างนั้นแต่ละพวกละฝ่ายต่างก็ปฏิบัติต่อสิ่งเหล่านั้นไปตามความเชื่อและไม่เชื่อของตน ไม่มีโอกาสที่จะแก้ไขการปฏิบัติต่างๆ ที่เกิดโทษก่อผลเสียแก่ชีวิตและสังคม เพราะต้องรอให้พิสูจน์เสร็จก่อน จึงจะยุติการปฏิบัติให้ลงเป็นอันเดียวกันได้ ซึ่งก็ยังพิสูจน์กันไม่เสร็จจนบัดนี้ จึงเป็นอันต้องยอมรับผลเสียกันอย่างนี้เรื่อยไปไม่เห็นที่สิ้นสุด ถ้าหากไม่ยอมรับหรือไม่ยอมรับก็ต้องใช้วิธีบังคับข่มเหงกันโดยฝ่ายที่เชื่อบังคับฝ่ายที่ไม่เชื่อให้ปฏิบัติตามอย่างตน หรือฝ่ายที่ไม่เชื่อบังคับฝ่ายที่เชื่อไม่ให้ปฏิบัติตามความเชื่อของเขา

ดังจะเห็นได้ในลัทธินิยมทางการเมืองและระบอบการปกครองบางอย่างที่ยึดมั่นว่าตนนิยมวิธีวิทยาศาสตร์ เมื่อผู้ปกครองในระบบนั้นเห็นว่าความเชื่อในสิ่งเหล่านี้เป็นของเหลวไหลลงมลาย เมื่อเขาจับหลักในเรื่องนี้ไม่ถูก และหาทางออกให้แก่ประชาชนไม่ได้ แต่ต้องการทำให้ประชาชนปฏิบัติตามลัทธินิยม (คือความเชื่อ) ของเขา ก็ต้องใช้วิธีบังคับให้ประชาชนเลิกปฏิบัติตามความเชื่อ

ของประชาชน หรือปลุกเร้าป้อนความเชื่อในทางตรงข้ามคือความเชื่อว่าส่งเหล่านั้นไม่มีจริงแก่ประชาชน หรือทำทั้งสองอย่าง แต่วิธีการปิดกันบังคับหรือปลุกเร้านี้เป็นการทิ้งช่องว่างอันกว้างใหญ่ไว้ เพราะมิใช่เป็นการแก้ไขที่ต้นเหตุ คือมิได้ชำระสัตว์ผู้ยังไม่ข้ามพ้นความสงสัย^๑ เพียงแต่เก็บซ่อนเอาเชื่อและแรงกดดันอัดไว้ ตราบใดอำนาจบังคับและแรงปลุกเร้ายังเข้มแข็ง ก็ยังข่มคุ้มไว้ได้ แต่เมื่อใดอำนาจบังคับและแรงปลุกเร้าอ่อนแอคลายจางลง เชื่อและแรงกดดันนั้นก็มิโอกาสที่จะไหล่ออกงอกงามเฟื่องฟูได้ต่อไป และเมื่อถึงเวลานั้น การปฏิบัติในเรื่องเหล่านี้ก็จะเป็นไปอย่างงมงายขาดหลัก ปราศจากทิศทาง ทำให้เกิดผลเสียได้เหมือนอย่างเดิมอีก โดยมิได้รับการแก้ไขแต่อย่างใด

อีกอย่างหนึ่ง ในเมื่อสิ่งเหล่านี้อยู่เพียงในระดับแห่งความเชื่อของปุถุชน ก็ย่อมผันแปรกลับกลายเป็นได้ ดังจะเห็นได้ว่าบางคนเคยไม่เชื่อถึอสิ่งเหนือสามัญวิสัยเหล่านี้เลย (คือ เชื่อว่าส่งเหล่านั้นไม่มีไม่จริง) และดูถูกดูหมิ่นความเชื่อถึอนั้นอย่างรุนแรง ต่อมาได้ประสบเหตุการณ์ลึกลับที่เป็นเงื่อนต่อแห่งความเชื่อถึอนั้นเข้า ก็กลับกลายเป็นคนที่มีความเชื่ออย่างปักจิตฝังใจตรงข้ามไปจาก

เดิม และเพราะเหตุที่ไม่มีหลักสองแนวทางในการปฏิบัติต่อสิ่งเหล่านั้นก็กลายเป็นผู้หมกมุ่นหลงใหลในสิ่งเหล่านั้นยิ่งไปกว่าคนอื่นอีกมากมายที่เขาเชื่ออย่างนั้นแต่เดิมมา ในทำนองเดียวกัน บางคนที่เคยเชื่อถือนั่นคงอยู่ก่อน ต่อมาได้ประสบเหตุการณ์ที่ส่อว่าสิ่งที่เชื่อจะไม่เป็นไปตามจริงหรือไม่แน่นอน ความเชื่อนั้นก็กลับสั่นคลอนไป หรือบางทีอาจกลายเป็นผู้ไม่เชื่อไปเสียก็มี

ในกรณีเหล่านี้ มนุษย์ทั้งหลายล้วนแต่มีวุ่นวายกับปัญหาว่า มีหรือไม่มี จริงหรือไม่จริง เชื่อหรือไม่เชื่อ เท่านั้น พวกเขาคาดหลักการในทางปฏิบัติที่จะเตรียมป้องกันผลเสียต่อชีวิตและสังคมจากความเชื่อหรือไม่เชื่อของพวกเขา พระพุทธศาสนาเป็นศาสนา แห่งการปฏิบัติ มุ่งสอนสิ่งที่ทำได้ ให้มนุษย์ได้รับประโยชน์พอกับทุกระดับแห่งความพร้อมหรือความแก่กล้าสูงของของตนๆ

สำหรับเรื่องเหนือสามัญวิสัยเหล่านี้ พระพุทธศาสนาก็ได้วางหลักการในทางปฏิบัติไว้อย่างชัดเจนว่า เมื่อสิ่งเหล่านั้นมีจริง มนุษย์ควรวางตัวหรือปฏิบัติต่อสิ่งเหล่านั้นอย่างไร และที่วางตัวหรือปฏิบัติอย่างนั้น ด้วยเหตุผลอะไร เหมือนดังพูดว่า ท่านจะเชื่อหรือไม่เชื่อก็ตาม แต่ท่านควรปฏิบัติต่อสิ่งนั้นให้ถูกต้อง ผู้เชื่อก็

ตาม ไม่เชื่อก็ตาม สามารถและสมควรทำตามหลักปฏิบัติที่พระพุทธศาสนาแนะนำไว้นี้ได้ เพราะตามหลักปฏิบัตินี้ ทั้งผู้เชื่อและผู้ไม่เชื่อจะประพัตติตนต่อสิ่งเหล่านั้นอย่างแทบไม่มีอะไรแตกต่างกันเลย จะผิดแปลกกันบ้าง ก็เพียงในสิ่งหยาบหยาบเล็กน้อยเท่านั้น นอกจากนั้นยังเป็นวิธีปฏิบัติที่ทำให้เกิดผลดีแก่ทุกฝ่าย โดยที่ทั้งผู้เชื่อและไม่เชื่อต่าง ๆ ก็มีความเอื้อเพื่อเอื้อเอ็นดูต่อกัน ผู้ที่เชื่อก็ปฏิบัติไปโดยไม่เกิดผลเสียแก่ชีวิตและสังคม ผู้ไม่เชื่อก็สามารถปฏิบัติต่อผู้ที่เชื่อได้ถูกต้องและสามารถแนะนำผู้ที่เชื่อให้ปฏิบัติต่อสิ่งที่เขาเชื่อในทางที่จะเป็นประโยชน์ ทั้งสองฝ่ายต่างมีเมตตาเคารพซึ่งกันและกัน

หลักการในทางปฏิบัติหรือความเป็นศาสนาแห่งการปฏิบัตินี้แหละที่เป็นคุณพิเศษของพระพุทธศาสนา ซึ่งพระพุทธศาสนาได้ริเริ่มขึ้นใหม่ อันทำให้ต่างจากศาสนา ปรัชญาทั้งหลายอื่นตลอดจนลัทธินิยมอุดมการณ์ทั้งหลายแม้ในสมัยปัจจุบัน หลักการจำเพาะในกรณีนี้คือสำหรับสิ่งที่ไม่อาจพิสูจน์และมีใช้ธรรมสำหรับเข้าถึง ให้ใช้การวางท่าทีหรือวิธีปฏิบัติที่ถูกต้อง^๒ เมื่อคนทั้งหลายปฏิบัติตามหลักการที่พระพุทธศาสนาแนะนำไว้แล้ว

อย่างนี้ ถ้ายังมีคนกลุ่มหนึ่งกลุ่มใดสนใจที่จะค้นคว้าพิสูจน์ความ
มีจริงเป็นจริงของสิ่งเหล่านี้ต่อไป ก็นับว่าเป็นงานอดิเรกของคน
เหล่านั้น ซึ่งคนทั่วไปอาจวางเป็นกลาง และปล่อยให้เขาทำไปเท่า
ที่ไม่ก่อให้เกิดผลเสียใดๆ แก่สังคม เปรียบได้กับนักค้นคว้าวิจัยใน
วิชาการสาขาต่างๆ อย่างอื่นๆ

เท่าที่กล่าวมา เห็นได้ชัดอยู่แล้วว่า เหตุผลในข้อแรกมุ่งที่
ประโยชน์ในทางปฏิบัติของมนุษย์ทั้งหลาย อย่างไรก็ตาม การที่
พระพุทธรศาสนาไม่สนใจในปัญหาเกี่ยวกับความมีอยู่จริงหรือไม่
ของอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์และเทพเจ้าทั้งหลาย จนถึงขั้นที่ว่าเมื่อวาง
ท่าทีและปฏิบัติตนถูกต้องแล้ว ใครจะสนใจค้นคว้าพิสูจน์เรื่องนี้
ต่อไป ก็ปล่อยให้เขาไปตามเรื่องนั้น ท่าทีเช่นนี้ย่อมเกี่ยวเนื่องถึงเหตุ
ผลประการที่สองซึ่งสัมพันธ์โดยตรงกับหลักการขั้นพื้นฐานของ
พระพุทธรศาสนาด้วย กล่าวคือ ความมีอยู่จริงหรือไม่ของสิ่งเหล่านี้
นี้ ไม่กระทบต่อหลักการสำคัญของพระพุทธรศาสนา หมายความว่า
ถึงแม้ว่าอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์และเทพเจ้าจะมีจริง แต่การปฏิบัติตาม
หลักการและการเข้าถึงจุดหมายของพระพุทธรศาสนาย่อมเป็นไปได้
โดยไม่ต้องเกี่ยวข้องกับสิ่งเหนือสามัญวิสัยทั้งสองประเภทนั้นแต่

ประการใดเลย สำหรับเรื่องอิทธิปาฏิหาริย์ ฟังอ้างพุทธพจน์ว่า

พระพุทธเจ้า : นี่นะสุนักขัตต เธอเข้าใจว่าอย่างไร ? เมื่อเราทำอิทธิปาฏิหาริย์ซึ่งเป็นธรรมของมนุษย์ยิ่งยวดก็ตาม ไม่ทำก็ตาม ธรรมที่เราได้แสดงแล้วเพื่อประโยชน์ที่มุ่งหมายใด จะนำออกไปเพื่อ (ประโยชน์ที่มุ่งหมายนั้นคือ) ความหมดสิ้นทุกข์โดยชอบได้หรือไม่ ?

สุนักขัตต : พระองค์ผู้เจริญ เมื่อพระองค์ทรงกระทำอิทธิปาฏิหาริย์ ที่เป็นธรรมของมนุษย์ยิ่งยวด ก็ตาม ไม่กระทำก็ตาม ธรรมที่พระผู้มีพระภาคได้ทรงแสดงเพื่อประโยชน์ที่มุ่งหมายใดๆ ก็ย่อมจะนำออกไปเพื่อ (ประโยชน์ที่มุ่งหมายนั้น คือ) ความหมดสิ้นทุกข์โดยชอบได้

พระพุทธเจ้า : นี่นะสุนักขัตต เธอเข้าใจว่าอย่างไร ? เมื่อเราบัญญัติสิ่งที่ถือว่าเป็นต้นกำเนิดของโลกก็ตาม ไม่บัญญัติก็ตาม ธรรมที่เราได้แสดงไว้แล้วเพื่อประโยชน์ที่มุ่งหมายใด จะนำออกไปเพื่อ (ประโยชน์ที่มุ่งหมายนั้น คือ) ความหมดสิ้นทุกข์โดยชอบได้หรือไม่ ?

สุนักขัตต : พระองค์ผู้เจริญ เมื่อพระองค์ทรงบัญญัติสิ่งที่

ถือว่าเป็นต้นกำเนิดของโลกก็ตาม ไม่บัญญัติก็ตาม ธรรมที่พระผู้มีพระภาคได้ทรงแสดงแล้วเพื่อประโยชน์ที่มุ่งหมายใด ก็ย่อมจะนำออกไปเพื่อ (ประโยชน์ที่มุ่งหมายนั้น คือ) ความหมดสิ้นทุกข์โดยชอบได้^๓

ส่วนเรื่องเทพเจ้าจะได้พิจารณาเหตุผลเป็นแง่ๆ ต่อไป เฉพาะในเบื้องต้นนี้ พึงพิจารณาพุทธภาษิตว่า

"การถือไม่กินปลาไม่กินเนื้อ ก็ดี การประพฤติเป็นชีเปลือย ก็ดี ความมีศีระะโล้น ก็ดี การมุ่นมวยผมเป็นชฎา ก็ดี การอยู่คลุกฝุ่นธุลี ก็ดี การนุ่งห่มหนังเสืออันหยาบกร้าน ก็ดี การบูชาไฟ ก็ดี การบำเพ็ญพรตหมายจะเป็นเทวดา ก็ดี การบำเพ็ญตบะต่างๆ มากมายในโลก ก็ดี พระเวทก็ดี การบวงสรวงสังเวย ก็ดี การบูชา ยัญ ก็ดี การจำพรตตามฤดู ก็ดี จะชำระสัตว์ผู้ยังข้ามไม่พ้นความสงสัย ให้บริสุทธิ์ได้ ก็หาไม่"^๔

ที่กล่าวมานี้ เป็นหลักการทั่วไปที่ควรทราบไว้ก่อน ต่อจากนี้ ถ้ายอมรับว่าอิทธิปาฏิหาริย์และเทวดามีจริง ก็พึงทราบฐานะของสิ่งเหล่านั้นต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์ พร้อมทั้งวิธีปฏิบัติที่ถูกต้องต่อสิ่งเหล่านั้น ดังต่อไปนี้

อิทธิปาฏิหาริย์

ข้อที่ควรเข้าใจเกี่ยวกับเรื่องอิทธิปาฏิหาริย์

อิทธิปาฏิหาริย์ เป็นอภิญา คือความรู้ความสามารถพิเศษ ขวดยิ่งอย่างหนึ่ง มีชื่อเฉพาะว่าอิทธิวิธิ หรือ อิทธิวิชา (การแสดงฤทธิ์ได้ต่างๆ) แต่เป็นโลกียอภิญา คืออภิญญาระดับโลกีย์ ซึ่งพัวพันเกี่ยวเนื่องอยู่ในโลก เป็นวิสัยของปุถุชน ยังอยู่ในอำนาจของกิเลส เช่นเดียวกับโลกียอภิญาอื่นๆ ทั้งหลาย คือ นูทิพย์ ตาทิพย์ การรู้ใจอื่น และระลึกชาติได้

โลกียอภิญาทั้ง ๕ อย่างนี้ มีคนทำได้ตั้งแต่ก่อน พุทธกาล ไม่เกี่ยวกับการเกิดขึ้นของพระพุทธศาสนา คือ พระพุทธศาสนาจะเกิดขึ้นหรือไม่ก็ตาม โลกียอภิญาเหล่านี้ก็เกิดมิได้ พุทธอีกอย่างหนึ่งว่า สิ่งเหล่านี้ไม่ใช่ตัวแท้ของพระพุทธศาสนา และไม่จำเป็นสำหรับการเข้าถึงพระพุทธศาสนา สิ่งที่เกิดขึ้นด้วยการเกิดของพระพุทธศาสนา และเป็นตัวพระพุทธศาสนา คือ ความรู้ที่ทำให้ดับกิเลสดับทุกข์ได้ เรียกชื่ออย่างหนึ่งว่า อาสวกขณญาณ แปลว่า ญาณที่ทำให้อาสวะให้สิ้นไป จัดเข้าเป็นอภิญาข้อสุดท้าย คือข้อที่ ๖

เป็นโลกุตระอภิญญา คืออภิญญาระดับโลกุตระ ซึ่งทำให้มีจิตใจเป็นอิสระปลอดโปร่งผ่องใส พ้นจากอำนาจครอบงำของเรื่องโลกๆ หรือสิ่งที่เป็นวิสัยของโลก ทำให้ปุถุชนกลายเป็นอริยชนโดยสมบูรณ์

โลกียอภิญญาทั้งหลายเสื่อมถอยได้ แต่โลกุตระอภิญญาไม่กลับกลาย ได้โลกุตระอภิญญาอย่างเดียว ประเสริฐกว่าได้โลกียอภิญญาทั้ง ๕ อย่างรวมกัน แต่ถ้าโลกุตระอภิญญา โดยได้โลกียอภิญญาด้วย ก็เป็นคุณสมบัติส่วนพิเศษเสริมให้ดีขึ้นพร้อมยิ่งขึ้น โลกุตระอภิญญาเท่านั้นเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับชีวิตที่ดีงามของมนุษย์ ซึ่งทุกคนควรได้ควรถึง ส่วนโลกียอภิญญาทั้งหลาย มิใช่สิ่งจำเป็นสำหรับชีวิตที่ดีงาม เป็นเพียงเครื่องประกอบเสริมคุณสมบัติดังได้กล่าวแล้ว^๕

ปาฏิหาริย์มี ๓ อย่าง

อิทธิปาฏิหาริย์นี้ พระพุทธเจ้าทรงจัดเป็นปาฏิหาริย์อย่างหนึ่งใน ๓ อย่างคือ^๖

๑. อิทธิปาฏิหาริย์ ปาฏิหาริย์ คือ การแสดงฤทธิ์ต่างๆ

๒. อาเทศนาปาฏิหาริย์ ปาฏิหาริย์ คือ การทลายใจคนอื่นได้

๓. อนุศาสน์ปาฏิหาริย์ ปาฏิหาริย์ คือ คำสอนที่เป็นจริง สอนให้เห็นจริง และนำไปปฏิบัติได้ผลสมจริง

ความหมายตามบาลีดังนี้

๑. อิทธิปาฏิหาริย์ "บางท่านประกอบฤทธิ์ต่างๆ ได้มากมายหลายอย่าง คนเดียวเป็นหลายคนก็ได้ หลายคนเป็นคนเดียวก็ได้ ทำให้ปรากฏก็ได้ ทำให้หายไปก็ได้ ทะลุฝา กำแพง ภูเขา ไปได้ไม่ติดขัด เหมือนไปในที่ว่างก็ได้ ผุดขึ้นดั่งลงแม่น้ำแผ่นดินเหมือนในน้ำก็ได้ เดินบนน้ำไม่แตกเหมือนเดินบนดินก็ได้ เหาะไปในอากาศเหมือนนกก็ได้ ใช้มือจับต้องลูบคลำพระจันทร์ พระอาทิตย์ซึ่งมีกำลังฤทธิ์เดชมากมายถึงเพียงนี้ก็ได้ ใช้อำนาจทางกายจนถึงพรหมโลกก็ได้"

๒. อาเทศนาปาฏิหาริย์ : "ภิกษุยอมทลายใจ ทลายความรู้ สึกในใจ ทลายความนึกคิด ทลายความไตร่ตรองของสัตว์อื่นบุคคลอื่นได้ว่า ใจของท่านเป็นอย่างนี้ ใจของท่านเป็นไปโดยอาการนี้ จิตของท่านเป็นดังนี้" : อย่างนี้ว่าตามเกวัฏฐสูตรในทีฆนิกาย แต่ใน ที.ปา.๑๑/๗๘/๑๑๒ ในอังคุตตรนิกาย และในปฏิสัมภิทามัคค์

ที่อ้างแล้ว ให้ความหมายละเอียดออกไปอีกว่า "บางท่านทนายใจได้ด้วยสิ่งที่กำหนดเป็นเครื่องหมาย (นิมิต) ว่า ใจของท่านเป็นอย่างนี้ ใจของท่านเป็นไปโดยอาการอย่างนี้ จิตของท่านเป็นดังนี้ ถึงหากเธอจะตายเป็นอันมาก ก็ตรงอย่างนั้น ไม่พลาดเป็นอื่น; บางท่านไม่ตายด้วยสิ่งที่กำหนดเป็นเครื่องหมายเลย แต่พอได้ฟังเสียงของมนุษย์ อมนุษย์ หรือเทวดาแล้ว ก็ทนายใจได้ว่า ใจของท่านเป็นอย่างนี้...; บางท่านไม่ตายด้วยนิมิต ไม่ฟังเสียง...แล้วจึงตาย แต่ฟังเสียงวิตกวิจารณ์ของคนที่กำลังตรีกกำลังตรองอยู่ ก็ทนายใจได้ว่า ใจของท่านเป็นอย่างนี้...; บางท่านไม่ตายด้วยนิมิต ไม่ฟังเสียง...แล้วจึงตาย แต่ใช้จิตกำหนดใจของคนที่เข้าสมาธิซึ่งไม่มีวิตกไม่มีวิจารณ์แล้ว ย่อมรู้ชัดว่า ท่านผู้นี้ตั้งมั่นในสังขาร (ความคิดปรุงแต่งในใจ) ไว้อย่างไร ต่อจากความคิดนี้แล้ว ก็จะคิดความคิดโน้น ถึงหากเธอจะตายมากมาย ก็ตรงอย่างนั้น ไม่พลาดเป็นอื่น" (อาเทศนาปาฏิหาริย์นี้ คุณล้ายเจโตปริยญาณหรือปรจิตตวิธานน์ คือการหยั่งรู้ใจผู้อื่น แต่ไม่ตรงกันทีเดียว เพราะยังอยู่ในขั้นทนาย ยังไม่เป็นญาณ)

๓. อนุศาสน์ปาฏิหาริย์ : "บางท่านย่อมพรั่นสอนอย่างนี้ว่า

จงตรีกอย่างนี้ อย่าตรีกอย่างนี้ จงมนสิการอย่างนี้ อย่ามนสิการอย่างนี้ จงละสิ่งนี้ จงเข้าถึงสิ่งนี้อยู่เกิด" (เฉพาะในแกวัญญสูตร ในทีฆนิกาย อธิบายเพิ่มเติมโดยยกเอาการที่พระพุทธเจ้าอุบัติในโลกแล้วทรงสั่งสอนธรรม ทำให้คนมีศรัทธาออกบวชบำเพ็ญศีล สාරวมอินทรีย์ มีสติสัมปชัญญะ สันโดษ เจริญฌาน บรรลุอภิญญาทั้ง ๖ ซึ่งจบลงด้วยอาสวัชชัยเป็นพระอรหันต์ ว่าการสอนได้สำเร็จผลอย่างนั้นๆ ล้วนเป็นอนุสาสนีปาฏิหาริย์)

อิทธิปาฏิหาริย์ ไม่ใช่แก่นของธรรมะ

ในสมัยพุทธกาล เคยมีบุตรคฤหบดีผู้หนึ่งทูลขอให้พระพุทธเจ้าแสดงอิทธิปาฏิหาริย์ เขากราบทูลว่า

"ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เมืองนาลันทานี้เจริญรุ่งเรือง มีประชาชนมาก มีผู้คนกระจายอยู่ทั่ว ต่างเลื่อมใสในองค์พระผู้มีพระภาค ขออัญเชิญพระผู้มีพระภาคเจ้าได้โปรดทรงรับสั่งพระภิกษุไว้สักรูปหนึ่งที่จะกระทำอิทธิปาฏิหาริย์ ซึ่งเป็นธรรมเหนือมนุษย์ โดยการกระทำเช่นนี้ ชาวเมืองนาลันทานี้ก็จักเลื่อมใสยิ่งนักในพระผู้มีพระภาคเจ้าสุดที่จะประมาณ"

พระพุทธเจ้าได้ตรัสตอบบุตรคฤหบดีผู้นั้นว่า

"นี่เณรวัณฐ์ เรามีได้แสดงธรรมแก่ภิกษุทั้งหลายอย่างนี้ว่า มาเถิด ภิกษุทั้งหลาย พวกเธอจงกระทำอิทธิปาฏิหาริย์ ซึ่งเป็นธรรมเหนือมนุษย์ แก่คนหนุ่มสาวชาวคฤหบดีทั้งหลาย"

พระองค์ได้ตรัสแสดงเหตุผลต่อไปว่า ในบรรดาปาฏิหาริย์ ๓ อย่างนั้น ทรงรังเกียจ ไม่โปรดไม่ปรองพระทัยต่ออิทธิปาฏิหาริย์ และอาเทศนาปาฏิหาริย์ เพราะทรงเห็นโทษว่า คนที่เชื่อก็เห็นจริงตามไป ส่วนคนที่ไม่เชื่อได้ฟังแล้ว ก็หาช่องขัดแย้งคัดค้านเอาได้ว่า ภิกษุที่ทำปาฏิหาริย์นั้น คงใช้คัมภีร์วิเวก และมณิกาวិทยา ทำให้คนมัวหม่มเถียงทะเลาะกัน และได้ทรงชี้แจงความหมายและคุณค่าของอนุสาสนีปาฏิหาริย์ให้เห็นว่าเอามาใช้ปฏิบัติเป็นประโยชน์ประจักษ์ได้ภายในตนเองจนบรรลุถึงอัสภักขัยอันเป็นจุดหมายของพระพุทธศาสนา นอกจากนั้นยังได้ทรงยกตัวอย่างภิกษุรูปหนึ่งมีฤทธิ์มาก อยากจะรู้ความจริงเกี่ยวกับจุดดับสิ้นของโลกว่าตถาคต จึ่งเหาะเที่ยวไปในสวรรค์ ดั้นด้นไปแสวงหาคำตอบจนถึงพระพรหม ก็หาคำเฉลยที่ถูกต้องไม่ได้ ในที่สุดต้องเหาะกลับลงมาแล้วเดินดินไปพูลถามพระองค์เพื่อความรู้จักโลกตาม

ความเป็นจริง แสดงถึงความที่อิทธิปาฏิหาริย์มีขอบเขตจำกัด อับจนและมีใช้แก่นธรรม”

อีกคราวหนึ่ง เมื่อสังคารวพราหมณ์ กราบทูลถึงเรื่องแทรก ซึ่งที่ประชุมราชบริษัท ได้ยกขึ้นมาสนทนากันในราชสำนักว่า "สมัยก่อนมีพระภิกษุจำนวนน้อยกว่า แต่มีภิกษุแสดงอิทธิปาฏิหาริย์ซึ่งเป็นธรรมเหนือมนุษย์ได้มากกว่า สมัยนี้มีพระภิกษุจำนวนมากกว่า แต่ภิกษุผู้แสดงอิทธิปาฏิหาริย์ ซึ่งเป็นธรรมเหนือมนุษย์กลับมีน้อยกว่า" พระพุทธเจ้าได้ตรัสว่าปาฏิหาริย์มี ๓ อย่างคือ อิทธิปาฏิหาริย์ อาเทศนาปาฏิหาริย์และอนุสาสนีปาฏิหาริย์ แล้วทรงแสดงความหมายของปาฏิหาริย์ทั้งสามอย่างนั้น ในที่สุดได้ตรัสถามพราหมณ์ว่า ชอบใจปาฏิหาริย์อย่างไร ปาฏิหาริย์ใดดีกว่า ประณีตกว่า พราหมณ์ได้ทูลตอบว่า อิทธิปาฏิหาริย์และอาเทศนาปาฏิหาริย์ คนใดทำ คนนั้นจึงรู้เรื่อง คนใดทำก็เป็นของคนนั้นเท่านั้น มองดูเหมือนเป็นมายากล อนุสาสนีปาฏิหาริย์จึงจะดีกว่า ประณีตกว่า” (คนอื่นพิจารณาเข้าใจ มองเห็นความจริงด้วยและนำไปปฏิบัติได้ แก่ทุกข์แก้ปัญหาก็ได้)

อิทธิฤทธิ์ ที่เป็นและไม่เป็นอริยะ

บาลีอีกแห่งหนึ่งชี้แจงเรื่องอิทธิวิธี (การแสดงฤทธิ์ได้ต่างๆ) ว่ามี ๒ ประเภทคือ

๑. ฤทธิ์ที่มีโชรยะ คือฤทธิ์ที่ประกอบด้วยอาสวะ ยังมีอุปธิ (มีกิเลสและทำให้เกิดทุกข์ได้) ได้แก่ฤทธิ์อย่างที่เราเข้าใจกันทั่วไป ดังได้บรรยายมาข้างต้น คือ การที่สมณะหรือพราหมณ์ (นักบวช) ผู้ใดผู้หนึ่งบำเพ็ญเพียรจนได้เจโตสมาธิ แล้วแสดงฤทธิ์ได้ต่างๆ เช่น แปลงตัวเป็นคนหลายคน ไปไหนก็แหวกพุลูผา กำแพงไป เห็นฟ้า ดำดิน เดินบนน้ำ เป็นต้น

๒. ฤทธิ์ที่เป็นอริยะ คือฤทธิ์ที่ไม่ประกอบด้วยอาสวะ ไม่มีอุปธิ (ไม่มีกิเลส ไม่ทำให้เกิดทุกข์) ได้แก่ การที่ภิกษุสามารถทำใจกำหนดหมายได้ตามต้องการ บังคับความรู้สึกของตนได้ จะให้มองเห็นสิ่งที่น่าเกลียดเป็นไม่น่าเกลียดก็ได้ เช่น เห็นคนหน้าตาน่าเกลียดขี้ขี้ กว้างจิตเมตตาทำใจให้รักใคร่มีไมตรีได้ เห็นสิ่งไม่น่าเกลียดเป็นน่าเกลียดก็ได้ เช่น เห็นคนรูปร่างน่ารักยั่วชวนให้เกิด

ราคะ จะมองเป็นอสุภะไปก็ได้ หรือจะวางใจเป็นกลางเฉยเสีย ปล่อยวางทั้งสิ่งที่น่าเกลียดและไม่น่าเกลียดก็ได้^๙ เช่นในกรณีที่จะใช้ความคิดพิจารณาอย่างเที่ยงธรรมให้เห็นสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง เป็นต้น

เรื่องฤทธิ์ ๒ ประเภทนี้ ย่อมย้ำความที่กล่าวไว้ข้างต้น ให้เห็นว่า อิทธิปาฏิหาริย์จำพวกฤทธิ์ที่เข้าใจกันทั่วไปซึ่งทำอะไรได้ ผาดแผลงพิสดารเป็นที่น่าอัศจรรย์นั้น ไม่ได้ได้รับความยกย่องในพระพุทธศาสนา ไม่ใช่หลักการที่แท้ของพระพุทธศาสนา ฤทธิ์ที่สูงส่งดั่งตามหลักพระพุทธศาสนา คือฤทธิ์ที่ไม่มีพิษมีภัยแก่ใครได้แก่การบังคับความรู้สึกของตนเองได้ หรือบังคับจิตให้อยู่ในอำนาจของตนได้ ซึ่งผู้ได้ฤทธิ์อย่างต้นอาจทำไม่ได้ บางครั้งจึงหันไปใช้ฤทธิ์นั้นเป็นเครื่องมือสนองกิเลสของตน ตรงข้ามกับฤทธิ์อย่างที่สอง ที่เป็นเครื่องมือสร้างคุณธรรม กำจัดกิเลส มิให้จิตใจถูกล่อไปในอำนาจของราคะ โทสะ หรือโมหะ^{๑๐} การที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติสิกขาบท ห้ามภิกษุแสดงอิทธิปาฏิหาริย์แก่ชาวบ้านก็เป็นหลักฐานยืนยันถึงการที่ไม่ทรงสนับสนุนการใช้อิทธิปาฏิหาริย์^{๑๑}

เมื่อว่าตามรูปศัพท์ คำว่า ปาฏิหาริย์ แปลว่า การกระทำที่

ติกลับ ขับไล่ หรือกำจัดเสียได้ซึ่งปฏิปักษ์ อิทธิ หรือ ฤทธิ์ แปลว่า ความสำเร็จ อาเทศนา แปลว่า ระบุน อ่าง สำแดง ชีบง จะแปลว่า ปรากฏชัด ก็พอได้ อนุสาสนี แปลว่า คำพรัสาสน โดยถือความหมายอย่างนี้ คัมภีร์ปฏิสัมภิทามัคค์ได้แปลความหมายปาฏิหาริย์ทั้งสามนั้นออกไปให้เห็นเพิ่มขึ้นอีกแนวหนึ่ง คือกล่าวว่า คุณธรรมต่างๆ เช่น เนกขัมมะ เมตตา ฌาน อนัตตานุပ္ปัสสนา ตลอดจนถึง อรหัตตมรรค เรียกว่าเป็นอิทธิปาฏิหาริย์ได้ทั้งนั้น โดยความหมายว่า สำเร็จผลตามหน้าที่ และกำจัดธรรมที่เป็นปฏิปักษ์ของมัน เช่น กามฉันทะ พยาบาท ตลอดจนกิเลสทั้งปวงได้ เรียกว่าเป็นอาเทศนาปาฏิหาริย์ได้ โดยความหมายว่า ผู้ที่ประกอบด้วยธรรมเหล่านี้ทุกคนย่อมมีจิตบริสุทธิ์ มีความคิดไม่ขุ่นมัว เรียกว่าเป็นอนุสาสนีปาฏิหาริย์ได้โดยความหมายของการสั่งสอนว่า ธรรมข้อนั้นๆ ควรปฏิบัติ ควรฝึกอบรม ควรเพิ่มพูน ควรตั้งสติให้เหมาะสมอย่างไร เป็นต้น^{๑๒} คำอธิบายอย่างนี้ แม้จะไม่ใช้ความหมายอย่างที่ใช้ทั่วไป แต่ก็มีความรู้ประกอบที่น่าสนใจ

ดังได้กล่าวแล้วข้างต้นว่า อิทธิปาฏิหาริย์เป็นโลกียอภิญาอย่างหนึ่ง ซึ่งเป็นส่วนเสริมคุณสมบัติของผู้ที่ได้โลกุตระภิญา

เป็นหลักอยู่แล้วให้พร้อมบริบูรณ์ยิ่งขึ้นสำหรับการบำเพ็ญกิจ
 เกื้อกูลแก่ชาวโลก จึงมีพุทธพจน์บางแห่งเรียกภิกษุผู้ประกอบด้วย
 ปาฏิหาริย์ครบทั้ง ๓ ประการ คืออิทธิปาฏิหาริย์ อาเทศนา
 ปาฏิหาริย์ และอนุศาสนีปาฏิหาริย์ ว่าเป็นผู้สำเร็จสิ้นเชิง จบหรือ
 ถึงจุดหมายสิ้นเชิง เป็นต้น และเป็นผู้ประเสริฐสุดในหมู่เทวดา
 และมนุษย์ทั้งหลาย^{๑๓} แต่ทั้งนี้ ย้ำว่าต้องมีอนุศาสนีปาฏิหาริย์เป็น
 หลัก หรือเป็นข้อยืนตัวแน่นอน และมีปาฏิหาริย์ ๒ ข้อต้นเป็น
 เครื่องเสริม แม้ในการใช้ปาฏิหาริย์ ก็ถือหลักอย่างเดียวกันคือ
 ต้องใช้อนุศาสนีปาฏิหาริย์เป็นหลักอยู่เสมอ หากจะต้องใช้
 อิทธิปาฏิหาริย์หรืออาเทศนาปาฏิหาริย์บ้างในเมื่อมีเหตุผลควร ก็
 ใช้เพียงเพื่อเป็นเครื่องประกอบเบื้องต้น เพื่อนำเข้าสู่อนุศาสนี
 ปาฏิหาริย์ มีอนุศาสนีปาฏิหาริย์เป็นเป้าหมาย และจบลงด้วย
 อนุศาสนีปาฏิหาริย์ ดังจะได้กล่าวต่อไป

โทษแก่ปุถุชนที่เกี่ยวข้องกับเรื่องฤทธิ์

สำหรับปุถุชน ฤทธิ์อาจเป็นโทษได้ทั้งแก่ผู้มีฤทธิ์เอง และ
 แก่คนที่มาเกี่ยวข้องกับผู้มีฤทธิ์ ปุถุชนผู้มีฤทธิ์อาจเกิดความ

เมาฤทธิ์^{๑๔} ในลักษณะต่างๆ เช่น เกิดมานะว่าเราทำได้ในสิ่งที่คนอื่นทำไม่ได้ คนอื่นทำไม่ได้อย่างเรา มีความรู้สึกยกตนข่มผู้อื่น กลายเป็นอัสติบุรุษไป หรืออาจเกิดความหลงใหลมัวเมาในลาภสักการะที่เกิดจากฤทธิ์นั้น นำฤทธิ์ไปใช้เพื่อก่อความชั่วความเสียหาย อย่างพระเทวทัตเป็นต้น อย่างน้อยการจิตใจเพลินอยู่ในฤทธิ์นั้น ก็ทำให้ไม่สามารถปฏิบัติเพื่อบรรลุคุณธรรมที่สูงขึ้นไปไม่อาจชำระกิเลสทำจิตใจให้บริสุทธิ์ได้ และเพราะฤทธิ์ของปุถุชนเป็นของเสื่อมได้ แม้แต่ความห่วงกังวลมัวยุ่งกับการรักษาฤทธิ์ ก็กลายเป็นปليโพธ คืออุปสรรคที่ทำให้ไม่สามารถใช้ปัญญาพิจารณาตามวิธีของวิปัสสนาอย่างได้ผลดี ท่านจึงจัดเอาฤทธิ์เป็นปليโพธอย่างหนึ่งของวิปัสสนา (เรียกว่าอิทธิปليโพธ) ซึ่งผู้จะฝึกอบรมปัญญาพึงตัดเสียให้ได้^{๑๕}

ส่วนปุถุชนที่มาเกี่ยวข้องกับผู้มีฤทธิ์ ก็มีทางประสบผลเสียจากฤทธิ์ได้เป็นอันมาก ผลเสียข้อแรกทีเดียวก็คือ คนที่มาเกี่ยวข้องกับอาจตกไปเป็นเหยื่อของผู้มีฤทธิ์หรือหลอกลวงว่ามีฤทธิ์ ซึ่งมีอกุศลเจตนา นำเอาฤทธิ์มาเอ่ยอ้างเพื่อแสวงหาลาภสักการะอย่างไรก็ตาม ในเรื่องนี้มีข้อพึงสังเกตว่า ตามปกติผู้มีฤทธิ์ซึ่งเป็น

ผู้ปฏิบัติชอบ จะใช้ฤทธิ์ในกรณีเดียวเมื่อมีเหตุผลอันสมควร เพื่อเป็นสื่อนำไปสู่การแนะนำสั่งสอนสิ่งที่ถูกต้องคืออนุศาสนีปาฏิหาริย์ ถ้าไม่มีเหตุผลเกี่ยวกับการแนะนำสั่งสอนธรรมแล้ว ผู้มีฤทธิ์จะใช้ฤทธิ์ทำไม นอกจากเพื่อผูกคนไว้กับตนเป็นสะพานทอดไปสู่ชื่อเสียงและลาภผล^{๑๖}

ดังนั้น จึงควรยึดถือเป็นหลักไว้ที่เดียวว่า การใช้อิทธิปาฏิหาริย์ จะต้องมีอนุศาสนีปาฏิหาริย์ตามมาด้วย ถ้าผู้ใดอ้างหรือใช้อิทธิปาฏิหาริย์โดยมิใช่เป็นเพียงบันไดที่จะนำไปสู่อนุศาสนีปาฏิหาริย์พึงถือไว้ก่อนว่า ผู้นั้นปฏิบัติผิดในเรื่องอิทธิปาฏิหาริย์ เขาอาจมีอกุศลเจตนาหลอกลวง มุ่งแสวงหาลาภสักการะ หรืออย่างน้อยก็เป็นผู้มัวเมาหลงใหลเข้าใจผิดในเรื่องอิทธิปาฏิหาริย์นั้น

หลักการนี้ผ่นลงมาให้ได้แม้กับพฤติกรรมเกี่ยวกับเรื่องของขลังสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ทั่วไป^{๑๗} โดยอาจให้ยึดถือกันไว้ว่า ผู้ใดนำเอาของขลังสิ่งศักดิ์สิทธิ์ หรือสิ่งลึกลับต่างๆ มาใช้ในการเกี่ยวข้องกับประชาชน โดยมิได้นำประชาชนไปสู่ความรู้ความเข้าใจในธรรม มิได้ต่อท้ายของขลังเป็นต้นนั้นด้วยการแนะนำสั่งสอนให้

เกิดปัญญาคือความรู้ความเข้าใจถูกต้องเกี่ยวกับความจริงความ
ดีงามที่ควรรู้และควรประพฤติปฏิบัติ เพื่อช่วยนำเขาให้ค่อยๆ ก้าว
พ้นเป็นอิสระออกไปได้จากของขลังสิ่งศักดิ์สิทธิ์เหล่านั้น ฟังถือว่า
ผู้นั้นเป็นผู้ปฏิบัติผิดและนำประชาชนไปในทางที่ผิด

อนึ่ง แม้นในกรณีที่มีได้ตกไปเป็นเหยื่อของผู้อวดอ้างฤทธิ์
การไปมั่ววุ่นวายเฟลิดเฟลิดหรือฝักใฝ่กับอิทธิปาฏิหาริย์ทั้งหลาย
ก็เป็นการไม่ปฏิบัติตามหลักการของพระพุทธศาสนาอยู่แล้ว
ตั้งหลายแง่

แง่ที่หนึ่ง ในเมื่ออิทธิปาฏิหาริย์ไม่ใช่สาระสำคัญของพระ
พุทธศาสนา ไม่เกี่ยวกับจุดหมายของพระพุทธศาสนา ไม่ช่วยให้
มนุษย์หลุดพ้นจากกิเลส การไปฝักใฝ่ในเรื่องเช่นนี้ ย่อมเป็นการ
พร่ำเวลาและแรงงานที่ควรใช้สำหรับการปฏิบัติธรรมให้หมดไปใน
ทางที่ผิด

แง่ที่สอง คนที่ไปเกี่ยวข้องกับผู้อ้างฤทธิ์หรืออำนาจสิ่ง
ศักดิ์สิทธิ์ มักมุ่งเพื่อไปขอความช่วยเหลือหวังอำนาจดลบันดาล
ให้เกิดโชคลาภเป็นต้น การปฏิบัติเช่นนี้ย่อมไม่ถูกต้องตามหลัก
พระพุทธศาสนาที่เป็นกรรมวาท กิริยวาท และวิริยวาท สอนให้คน

หวังผลสำเร็จจากการลงมือทำด้วยความเพียรพยายามตามเหตุตามผล การมีหวังผลจากการอ้อนวอนขอความช่วยเหลือจากอำนาจดลบันดาล อาจทำให้กลายเป็นคนมีสินัยเฉื่อยชา กลายเป็นคนงอมืองอเท้า อย่างน้อยก็ทำให้ขาดความเพียรพยายาม ไม่รีบเร่งลงมือทำสิ่งที่ควรจะทำ ไม่เร่งเร่งสิ่งทีควรเร่งเร่ง ขัดกับหลักความไม่ประมาท

นอกจากนั้น ถ้าจะฝักใฝ่กับอิทธิปาฏิหาริย์ ก็ควรฝึกตนให้ทำปาฏิหาริย์นั้นได้เอง จะดีกว่า (แต่ก็ยังขัดกับหลักการแง่หนึ่งข้างต้นอยู่ดี) เพราะการฝักใฝ่หวังผลจากอิทธิปาฏิหาริย์ของผู้อื่น หรือจากอำนาจดลบันดาลทั้งหลาย เป็นการพึ่งสิ่งภายนอก ทำให้ชีวิตขึ้นต่อสิ่งอื่นมากยิ่งขึ้น แทนที่จะอาศัยอำนาจภายนอกน้อยลง และเป็นตัวของตัวเองมากยิ่งขึ้น จึงอาจทำให้กลายเป็นคนมีชีวิตที่เลือนลอย มักเป็นอยู่ด้วยความเพ้อฝัน เป็นคนขาดประสิทธิภาพ ขาดอำนาจและความมั่นใจในตนเอง ขัดต่อหลักการพื้นฐานของพระพุทธศาสนา ที่สอนให้พึ่งตนเอง สอนให้ทำตนให้เป็นที่พึ่งได้หรือสามารถพึ่งตนได้ และสอนมรรคาแห่งความหลุดพ้นเป็นอิสระ ซึ่งในขั้นสุดท้ายให้ข้ามพ้นได้แม้กระทั่งศรัทธาที่มีเหตุผล

ไปสู่ความเป็นอยู่ด้วยปัญญาบริสุทธิ์ ไม่ต้องอิงอาศัยแม้กระทั่งพระศาสดา เริ่มต้นมรรคาจากการอิงอาศัยปัญญาส่องนำขององค์พระศาสดาผู้เป็นกัลยาณมิตร ไปสู่การยืนได้ลำพังตน โดยไม่ต้องอาศัยการประคับประคองของพระศาสดา^{๑๔}

แนวปฏิบัติที่ถูกต้อง

ในการเข้าไปเกี่ยวข้องกับเรื่องฤทธิ

เมื่อพิจารณาในแง่ผลต่อคนที่เข้าไปเกี่ยวข้องกับฤทธิแล้ว คราวนี้ลองมาพิจารณาดูแนวปฏิบัติจากพระจริยาวัตรของพระบรมศาสดาและพระสาวกทั้งหลายผู้เรื่องฤทธิ ว่าท่านใช้ฤทธิหรือปฏิบัติต่ออิทธิปาฏิหาริย์กันอย่างไร

สำหรับองค์พระพุทธเจ้าเอง ปราภวัชฺชจากพุทธดำรัสที่อ้างแล้วข้างต้นว่าทรงรังเกียจ ไม่ทรงโปรดทั้งอิทธิปาฏิหาริย์และอาเทศนาปาฏิหาริย์ แต่ทรงสนับสนุน อนุสาสนีปาฏิหาริย์ และทรงใช้ปาฏิหาริย์ข้อหลังนี้อยู่เสมอ เป็นหลักประจำแห่งพุทธกิจ หรือว่าให้ถูกแท้คือเป็นตัวพุทธกิจทีเดียว ทั้งนี้ ด้วยเหตุผลดังได้แสดงแล้วข้างต้น แต่ก็ปรากฏอยู่บางคราวว่ามีกรณีที่ทรงใช้อิทธิ

ปาฏิหาริย์บ้างเหมือนกัน และเมื่อพิจารณาจากกรณีเหล่านั้นแล้ว ก็สรุปได้ว่า พระพุทธเจ้าทรงใช้อิทธิปาฏิหาริย์เฉพาะในกรณีที่จะทรงทรมานผู้มีฤทธิ์ ผู้ถือฤทธิ์เป็นเรื่องสำคัญ หรือผู้ถือตัวว่าเป็นผู้วิเศษ ให้ละความหลงใหลมัวเมาในฤทธิ์ พุทธอีกอย่างหนึ่งว่า ใช้อิทธิปราบฤทธิ์ เพื่อให้ผู้ชอบฤทธิ์หรือล้าพองในฤทธิ์ ตระหนักในคุณค่าอันจำกัดของฤทธิ์ มองเห็นสิ่งอื่นที่ดียิ่งกว่าฤทธิ์ และพร้อมที่จะเรียนรู้หรือรับฟังสิ่งอันประเสริฐขึ้น ซึ่งจะทรงชี้แจงสั่งสอนแก่เขาด้วยอนุสาสนีปาฏิหาริย์ต่อไป ตรงกับหลักที่กล่าวข้างต้นว่า ใช้อิทธิปาฏิหาริย์ประกอบอนุสาสนีปาฏิหาริย์ แต่เป็นการใช้ประกอบในขอบเขตจำกัดอย่างยิ่ง คือเฉพาะในกรณีที่ผู้รับคำสั่งสอนฝึกฝนในฤทธิ์หรือเมาฤทธิ์ แสดงทวิภูมิมานะต่อพระองค์เท่านั้น เช่น เรื่องการทรมานพระพรหม เป็นต้น

ส่วนพระมหาสาวกทั้งหลาย ก็มีเรื่องราวเล่ามาบ้างว่า ใช้อิทธิประกอบอนุสาสนีแก่ผู้ฝึกฝนในฤทธิ์ เช่น เรื่องที่พระสารีบุตรสอนหมู่ภิกษุศิษย์พระเวททัตต์ด้วยอาเทศนาปาฏิหาริย์ควบกับอนุสาสนีปาฏิหาริย์ พระมหาโมคคัลลาน์สอนด้วยอิทธิปาฏิหาริย์ควบกับอนุสาสนีปาฏิหาริย์ ส่วนการทำอิทธิปาฏิหาริย์เพื่อ

อนุเคราะห์ช่วยเหลือ มีเรื่องเล่ามาบ้างน้อยเหลือเกิน แต่กรณีที่ชอบร้องให้ช่วยเหลือด้วยอิทธิปาฏิหาริย์ ไม่พบในพระไตรปิฎกเลยแม้แต่แห่งเดียว จะมีผู้ขอร้องพระบางรูปให้แสดงอิทธิปาฏิหาริย์บ้างก็เพียงเพราะจะอยากดูเท่านั้น^{๑๙} และการแสดงอิทธิปาฏิหาริย์ให้ชาวบ้านดู พระพุทธเจ้าก็ได้ทรงบัญญัติสิกขาบทห้ามไว้แล้วดังได้กล่าวข้างต้น

ในที่นี้ขออย่าลืมหาคิดตามหลักพระพุทธศาสนาไว้อีกครั้งหนึ่งว่า ในชีวิตที่เป็นจริง ในระยะยาว หรือตามปกติธรรมดาของมนุษย์ มนุษย์ก็ต้องอยู่กับมนุษย์ และเป็นอยู่ด้วยเหตุผลสามัญของมนุษย์เอง จะมัวหวังพึ่งอำนาจภายนอกที่มองไม่เห็น ซึ่งไม่ขึ้นกับตนเองอยู่อย่างไร ทางที่ดีควรจะหันมาพยายามฝึกหัดตนเอง และฝึกปรือกันเอง ให้มีความรู้ความสามารถชำนาญชำนาญในการแก้ปัญหาตามวิถีทางแห่งเหตุผลอย่างสามัญของมนุษย์นี้แหละ ให้สำเร็จโดยชอบธรรม ความสามารถที่ทำได้สำเร็จอย่างนี้ ท่านก็จัดเป็นฤทธิ์อย่างหนึ่ง และเป็นฤทธิ์ที่ถูกต้องตามหลักการของพระพุทธศาสนามีทั้ง อามิสฤทธิ์ และธรรมฤทธิ์^{๒๐} โดยถือธรรมฤทธิ์เป็นหลักนำ

สรุปเหตุผลข้อใหญ่ที่แสดงถึงขอบเขตจำกัดหรือจุดติดตันของอิทธิปาฏิหาริย์ ตลอดถึงอำนาจศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลายทั้งปวง ซึ่งทำให้ไม่สามารถเป็นหลักการสำคัญของพระพุทธศาสนา ไม่เกี่ยวข้องกับจุดหมายของพุทธธรรม และไม่เป็นสิ่งจำเป็นสำหรับการดำเนินพุทธมรรคา ไม่อาจเป็นที่พึ่งอันเกษมหรือปลอดภัยได้ เหตุผลนั้นมี ๒ ประการคือ.-

๑. ทางปัญญา อิทธิปาฏิหาริย์ เป็นต้น ไม่อาจทำให้เกิดปัญญาหยั่งรู้สัจธรรม เข้าใจสภาวะธรรมทั้งหลายตามความเป็นจริงได้ ดังตัวอย่างเรื่องพระภิกษุผู้มีฤทธิ์ที่เหาะไปหาคำตอบเกี่ยวกับสัจธรรมทั่วจักรวาลจนถึงพระพรหมผู้ถือตนว่าเป็นผู้สร้างผู้บันดาลโลก ก็ไม่สำเร็จ และเรื่องฤาษีผู้มีฤทธิ์เหาะไปดูที่สุดโลกพิภพจนหมดอายุก็ไม่พบ เป็นตัวอย่าง^{๒๑}

๒. ทางจิต อิทธิปาฏิหาริย์ เป็นต้น ไม่อาจกำจัดกิเลส หรือดับความทุกข์ได้จริง จิตใจมีความขุ่นมัว กัดกรุ่น ร้าวร้อน ถูกโลกะ โทสะ โมหะ ครอบงำ ก็ไม่สามารถแก้ไขให้หลุดพ้นเป็นอิสระได้ แม้จะใช้ฌานสมาบัติข่มระงับไว้ ก็ทำได้เพียงชั่วคราว กลับออกมาสู่การเผชิญโลกและชีวิตตามปกติเมื่อใด กิเลสและ

ความทุกข์ก็หวนคืนมารังควาญได้อีกเมื่อนั้น ยิ่งกว่านั้น
อิทธิปาฏิหาริย์อาจกลายเป็นเครื่องมือรับใช้กิเลสไปก็ได้ ดังเรื่อง
พระเทวทัตเป็นตัวอย่าง^{๒๒}

เทวดา

ข้อเปรียบเทียบ

ระหว่างฐานะของมนุษย์กับเทวดา

ข้อควรพิจารณาเกี่ยวกับเรื่องเทวดา^{๒๓} ว่าโดยส่วนใหญ่ก็เหมือนกับที่กล่าวแล้วในเรื่องอิทธิปาฏิหาริย์เพราะคนมักเข้าไปเกี่ยวข้องกับเทวดาเพื่อผลในทางปฏิบัติ คือหวังพึ่งและขออำนาจดลบันดาลต่างๆ เช่นเดียวกับที่หวังและขอจากอิทธิฤทธิ์ และเทวดาก็เป็นผู้มีฤทธิ์ หลักการทั่วไปที่บรรยายแล้วในเรื่องอิทธิปาฏิหาริย์ เฉพาะอย่างยิ่งส่วนที่เกี่ยวกับคุณและโทษ จึงนำมาใช้กับเรื่องเทวดาได้ด้วย แต่ก็ยังมีเรื่องที่ควรทราบเพิ่มเติมอีกบางอย่างดังนี้

ว่าโดยภาวะพื้นฐาน เทวดาทุกประเภทตลอดจนถึงพรหมที่สูงสุด ล้วนเป็นเพื่อนร่วมทุกข์เกิดแก่เจ็บตาย เวียนว่ายอยู่ในสังสารวัฏเช่นเดียวกับมนุษย์ทั้งหลาย และส่วนใหญ่ก็เป็นปุถุชนยังมีกิเลสคล้ายมนุษย์ แม้ว่าจะมีเทพที่เป็นอริยบุคคลบ้าง ส่วน

มากก็เป็นอริยะมาก่อนตั้งแต่ครั้งยังเป็นมนุษย์ แม้ว่าเมื่อเปรียบเทียบกับเฉลียวตามลำดับฐานะ เทวดาจะเป็นผู้มีคุณธรรมสูงกว่า แต่ก็อยู่ในระดับใกล้เคียงกันจนพุดรวมๆ ไปได้ว่า เป็นระดับสุคติด้วยกัน

ในแง่ความได้เปรียบเสียเปรียบ บางอย่างเทวดาดีกว่า แต่บางอย่างมนุษย์ก็ดีกว่า เช่น ท่านเปรียบเทียบระหว่างมนุษย์ชาวชมพูทวีปกับเทพชั้นดาวดึงส์ว่า เทพชั้นดาวดึงส์เหนือกว่ามนุษย์ ๓ อย่างคือ มีอายุทิพย์ ผิวพรรณทิพย์ และความสุขทิพย์ แต่มนุษย์ชาวชมพูทวีปก็เหนือกว่าเทวดาชั้นดาวดึงส์ ๓ ด้าน คือ กล้าหาญกว่า มีสติดีกว่า และมีการประพฤติพรหมจรรย์ (หมายถึงการปฏิบัติตามอริยมรรค)^{๒๔}

แม้ว่าตามปกติพวกมนุษย์จะถือว่าเทวดาสูงกว่าพวกตน และพากันอยากไปเกิดในสวรรค์ แต่สำหรับพวกเทวดา เขาก็ถือว่า การเกิดเป็นมนุษย์เป็นสุคติของพวกเขา ดังพุทธพจน์ยืนยันว่า "ภิกษุทั้งหลาย ความเป็นมนุษย์นี้แล นับว่าเป็นการไปสุคติของเทพทั้งหลาย"^{๒๕} เมื่อเทวดาองค์ใดองค์หนึ่งจะจุติ เพื่อนเทพชาวสวรรค์จะพากันอวยพรว่า ให้ไปสุคติคือไปเกิดในหมู่มนุษย์ทั้งหลาย เพราะ

โลกมนุษย์เป็นถิ่นที่มีโอกาสเลือกประกอบกุศลกรรมทำความดีต่าง ๆ และประพฤติปฏิบัติธรรมได้อย่างเต็มที่^{๒๕} (ความชั่วหรืออกุศลกรรมต่าง ๆ ก็เลือกทำได้เต็มที่เช่นเดียวกัน) การเกิดเป็นเทวดาที่มีอายุยืนยาว ท่านถือว่าเป็นการเสียหรือพลาดโอกาสอย่างหนึ่งในการที่จะได้ประพฤติพรหมจรรย์^{๒๖} (ปฏิบัติตามอริยมรรค) เรียกอย่างสามัญว่าเป็นโชคไม่ดี พวกชาวสวรรค์มีแต่ความสุข ชวนให้เกิดความประมาทมัวเมา สติไม่มั่น ส่วนโลกมนุษย์มีสุขบ้างทุกข์บ้างเคล้าระคน มีประสบการณ์หลากหลาย เป็นบทเรียนได้มาก เมื่อรู้จักกำหนดก็ทำให้ได้เรียนรู้ ช่วยให้สติเจริญว่องไวทำงานได้ดี^{๒๗} เกื้อกูลแก่การฝึกตนและการที่จะก้าวหน้าในอารยธรรม

เมื่อพิจารณาในแง่ระดับแห่งคุณธรรมให้ละเอียดลงไปอีก จะเห็นว่า มนุษย์ภูมินั้นอยู่กลางระหว่างเทวภูมิหรือสวรรค์กับอบายภูมิมีนรกเป็นต้น พวกอบายเช่นนรกนั้น เป็นแดนของคนบาปด้วยคุณธรรม แม้ชาวอบายบางส่วนจะจัดได้ว่าเป็นคนดี แต่ก็ตกไปอยู่ในนั้น เพราะความชั่วบางอย่างให้ผลถ่วงดึงลงไป ส่วนสวรรค์ก็เป็นแดนของคนดีค่อนข้างมีคุณธรรม แม้ว่าชาวสวรรค์

บางส่วนจะเป็นคนชั่วแต่ก็ได้ขึ้นไปอยู่ในแดนนั้น เพราะมีความดีบางอย่างที่ประทุแรงช่วยผลักดันหรือจุดขึ้นไป ส่วนโลกมนุษย์ที่อยู่ระหว่างกลาง ก็เป็นประจุมุมทางที่ผ่านหมุนเวียนกันไปมาทั้งของชาวสวรรค์และชาวอบาย เป็นแหล่งที่สัตว์โลกทุกคนทุกชนิดมาทำมาหากรรม เป็นที่คนชั่วมาสร้างตัวให้เป็นคนดีเตรียมไปสวรรค์หรือคนดีมาสมตัวให้เป็นคนชั่วเตรียมไปนรก ตลอดจนเป็นผู้รู้จะมาสะสางตัวให้เป็นคนอิสระ เลิกทำมาหากรรม เปลี่ยนเป็นผู้หว่านธรรม ลอยพ้นเหนือการเดินทางหมุนเวียนต่อไป

พวกอบายมีหลายชั้น^{๒๔} ขึ้นเดียวกันก็มีบาปกรรมใกล้เคียงกัน พวกเทพก็มีหลายชั้นชอยละเอียดยิ่งกว่าอบาย มีคุณธรรมพื้นฐานประณีตลดหลั่นกันไปตามลำดับ ขึ้นเดียวกันก็มีคุณธรรมใกล้เคียงกัน ส่วนโลกมนุษย์แดนเดียวกันนี้ เป็นที่รวมของบาปกรรมและคุณธรรมทุกอย่างทุกระดับ มีคนชั่วซึ่งมีบาปกรรมหยาบหนาเหมือนดังขาวนรกชั้นต่ำสุด และมีคนดีซึ่งมีคุณธรรมประณีตเท่ากัปปพรหมผู้สูงสุด ตลอดจนท่านผู้พ้นแล้วจากภพภูมิทั้งหลาย ซึ่งแม้แต่เหล่าเทพमारพรหมก็เคารพบูชา ภาวะเช่นนี้นับได้ว่าเป็นลักษณะพิเศษของโลกมนุษย์ที่เป็นวิสัยกว้างสุดแห่งบาปอกุศล

และคุณธรรม เพราะเป็นที่ทำมาหากกรรม และเป็นทีหว่านธรรม

เท่าที่กล่าวมานี้ จะเห็นข้อเปรียบเทียบระหว่างมนุษย์กับ เทวดาได้ว่า เมื่อเทียบโดยคุณธรรมและความสามารถทั่วไปแล้ว ทั้งมนุษย์และเทวดาต่างก็ได้เท่าเทียมหรือใกล้เคียงกัน เป็น ระดับเดียวกัน แต่มนุษย์มีวิสัยแห่งการสร้างเสริมปรับปรุงมากกว่า ข้อแตกต่างสำคัญจึงอยู่ที่โอกาส กล่าวคือมนุษย์มีโอกาสมากกว่าในการที่จะพัฒนาคุณธรรมและความสามารถของตน ถ้า มองในแง่แข่งขัน (ทางธรรมไม่สนับสุนนให้มอง) ก็ว่า ตามปกติ ธรรมดาก็คืออยู่กันเฉยๆ เทวดาทั่วไปสูงกว่า ดีกว่าเก่งกว่ามนุษย์ แต่ถ้ามนุษย์ปรับปรุงตัวเมื่อไร ก็จะขึ้นไปเทียมเท่าหรือแม้แต่สูงกว่า ดีกว่า เก่งกว่าเทวดา^{๒๙}

ความสัมพันธ์ที่ไม่ควร ระหว่างมนุษย์กับเทวดา

เมื่อทราบฐานะของเทวดาแล้ว พึงทราบความสัมพันธ์ที่ควรและไม่ควรระหว่างเทวดากับมนุษย์ต่อไป ในลัทธิศาสนาที่มี มาตั้งแต่ก่อนพุทธกาล เขาเชื่อว่ามีเทวดาใหญ่น้อยมากมาย และมีเทพสูงสุดเป็นผู้สร้างโลกและบันดาลทุกสิ่งทุกอย่าง ซึ่งมนุษย์ไม่

มีทางจะเจริญเลิศล้ำกว่าเทพนั้นได้ มนุษย์จึงสร้างความสัมพันธ์กับเทพด้วยวิธีอ่อนน้อมขอความช่วยเหลือด้วยวิธีการต่างๆ เช่น สวดสรรเสริญ ยกย่อง สดุดี บวงสรวง สังเวศ บูชาอัฏฐ เป็นการปรนเปรอเอาอกเอาใจ หรือไม่ก็ใช้วิธีเรียกร้องความสนใจ บีบบังคับให้เห็นใจเชิงเร้าให้เกิดความร้อใจจนเทพทนนิ่งอยู่ไม่ได้ ต้องหันมา ดูแลหาทางแก้ไขหรือสนองความต้องการให้ ทั้งนี้ โดยใช้วิธีข่มขีบบังคับลงโทษทรมานตนเอง ที่เรียกว่าประพัตติพรตและบำเพ็ญตบะต่างๆ สรุปให้เห็นชัดถึงวิธีสัมพันธ์กับเทพเจ้าเป็น ๒ อย่างคือ

๑. วิธีอ่อนน้อมขอความช่วยเหลือ ด้วยการเซ่นสรวง สังเวศ บูชาอัฏฐ ดังลูกอ่อนน้อมขอต่อพ่อแม่ บางทีเลยไปเป็นดังประจบและแม่ติดสินบนต่อผู้มีอำนาจเหนือ

๒. วิธีบีบบังคับให้ทำตามความประสงค์ ด้วยการบำเพ็ญพรตทำตบะ ดังลูกที่ตื้อกซกหัว กัดทิ้งตนเอง เรียกร้องเชิงบีบบังคับให้พ่อแม่หันมาใส่ใจความประสงค์ของตน

แต่จะเป็นวิธีใดก็ตาม ย่อมรวมลงในการมุ่งหวังผลประโยชน์แก่ตน ด้วยการพึงพาสิ่งภายนอกทั้งสิ้น เมื่อพระพุทฺธ

ศาสนาเกิดขึ้นแล้ว ก็ได้สอนให้เลิกเสียทั้งสองวิธี และการเลิกวิธีปฏิบัติทั้งสองนี้แหละที่เป็นลักษณะพิเศษของพระพุทธศาสนาในเรื่องนี้ ในการสอนให้เลิกวิธีปฏิบัติเหล่านี้ พระพุทธศาสนาสามารถแสดงเหตุผล ชี้ให้เห็นคุณโทษ และวางวิธีปฏิบัติที่สมควรให้ใหม่ด้วย

โทษจากการหวังพึ่งเทวดา

การหวังพึ่งเทวดาย่อมมีผลในขอบเขตจำกัด หรือมีจุดติดตันอย่างเดียวกับที่กล่าวแล้วในเรื่องอิทธิปาฏิหาริย์ คือ ในทางปัญญา เทวดาทั่วๆ ไปก็ยังมีอวิชชา ไม่รู้สังขารม เช่นเดียวกับมนุษย์ ดังเรื่องพระภิกษุรูปที่เหาะไปถามปัญหาแก่เทวดาจนแม้แต่พระพรหมก็ตอบไม่ได้ และเรื่องพระพุทธเจ้าทรมานพวกพรหมนามว่า “พกะ” ในพกสูตรเป็นต้น ส่วนในด้านจิตใจ เทวดาก็เหมือนกับมนุษย์ คือส่วนใหญ่เป็นปุถุชน ยังมีกิเลสมีเชื้อความทุกข์มากบ้างน้อยบ้าง ยังหมุนเวียนขึ้นๆ ลงๆ อยู่ในสังสารวัฏ ดังเช่นพระพรหมแม้จะมีคุณธรรมสูง แต่ก็ยังประมาณมาว่าตนอยู่เพียงแท่นนิรันดร์^{๓๐} พระอินทร์มาประมาณในทิพยสมบัติ^{๓๑} คนอื่น

หวังพึ่งพระอินทร์ แต่พระอินทร์เองยังไม่หมดราคะ โทสะ โมหะ ยังมีความหวาดกลัวสะดุ้งหวั่นไหว^{๓๒}

การอ่อนวอนหวังพึ่งเทวดา นอกจากขัดกับความเพียรพยายามโดยหวังผลสำเร็จจากการกระทำ ขัดหลักพึ่งตนเองและความหลุดพ้นเป็นอิสระ ดังได้กล่าวในเรื่องอิทธิปาฏิหาริย์แล้ว ยังมีผลเสียที่ควรสังเกตอีกหลายอย่างเช่น

- ในเมื่อเทวดาเป็นปุถุชน การที่มนุษย์ไปเฝ้าประจบยกยอบนบนานต่างๆ ไม่เพียงแต่มนุษย์เท่านั้นที่จะประสบผลเสีย เทวดาทั้งหลายก็จะพลอยเสียไปด้วย เพราะจะเกิดความหลงใหลมัวเมาในคำยกย่องสรรเสริญ ติดในลาภสักการะคือสิ่งเช่นสรวงสังเวศและปรารถนาจะได้ให้มากยิ่งขึ้นๆ โดยนัยนี้ทั้งเทวดาและมนุษย์ต่างก็มัวมาผูกใฝ่วุ่นวายอยู่กับการนบนานและการให้ผลตอบแทนละทิ้งกิจหน้าที่ของตน หรือไม่ก็ปล่อยปละละเลยให้บกพร่องย่อหย่อน เป็นผู้ตกอยู่ในความประมาท แล้วทั้งมนุษย์และเทวดาก็พากันเสื่อมลงไปด้วยกัน

- เทวดาบางพวกเมื่อมัวเมาติดในลาภสักการะความยกย่องนับถือแล้ว ก็จะหาทางผูกมัดหมุ่ชนไว้กับตน โดยหาทางทำให้

คนต้องฟังเขาอยู่เรื่อยไป เพื่อผลนี้ เทวดาอาจใช้วิธีการต่างๆ เช่น ล่อด้วยความสำเร็จสมปรารถนาเล็กๆ น้อยๆ เพื่อให้คนหวังผล มากยิ่งขึ้นและบนบานเช่นสรวงมากยิ่งขึ้น หรือแม้แต่แกล้งทำเหตุ ให้คนต้องมาติดต่อขอผลล้นตาตนเข้าสู่วงการ

- เมื่อเทวดาประเภทหวังลาภมาวุ่นวายกันอยู่มาก เทวดาดีที่จะช่วยเหลือคนดีโดยไม่หวังผลประโยชน์ ก็จะไม่พอกัน เปื้อน่ายหกลบปลื้ปลื้กตัวออกไป คนที่ทำดี ก็ไม่มีใครจะคอยช่วยเหลือให้กำลังใจ ฝ่ายเทวดาใฝ่ลาภ ก็จะช่วยต่อเมื่อได้รับสิ่งบนหรือ อย่างน้อยค่าของร้องอ้อนวอน มนุษย์ก็เลยรู้สึกกันมากขึ้นเหมือน ว่าทำดีไม่ได้ดี ทำชั่วจึงจะได้ดี ก่อให้เกิดความสับสนระส่ำระสาย ในสังคมมนุษย์มากยิ่งขึ้น

- เมื่อเทวดาดีงามปลีกตัวไปไม่เกี่ยวข้อง (ตามปกติ ธรรมเนียมของเทวดา ก็ไม่ต้องการมาเกี่ยวข้องกับวุ่นวายหรือแทรกแซงในกิจการของมนุษย์อยู่แล้ว)^{๓๓} ก็ยังเป็นโอกาสสำหรับเทวดา ร้ายใฝ่ลาภจะแสวงหาผลประโยชน์ได้มากยิ่งขึ้น เช่น เมื่อมนุษย์ อ้อนวอนเรียกร้องจะจงต่อเทพบางท่านที่เขานับถือ เทพใฝ่ลาภ พวกนี้ก็จะลงมาสวมรอยรับสมอ้างหลอกมนุษย์ โดยมนุษย์ไม่

อาจทราบเพราะเป็นเรื่องเหนือวิสัยของตน แล้วเทวดาสวมรอยก็ทำเรื่องให้พวกมนุษย์หมกมุ่นมัวเมายิ่งขึ้น

โดยนัยนี้ จะเห็นได้ว่า คนที่ได้รับความช่วยเหลือจากเทวดา ไม่จำเป็นต้องเป็นคนดี และคนดีก็ไม่จำเป็นต้องได้รับความช่วยเหลือจากเทวดา ที่เป็นเช่นนี้เพราะทั้งมนุษย์และเทวดาต่างก็เป็นปุถุชนและต่างก็ปฏิบัติผิด พวกกันทำให้ระบบต่างๆ ที่ตั้งมาในโลกคลาดเคลื่อนเสื่อมทรามลงไป

ข้อสังเกตเพื่อการสร้างความสัมพันธ์ที่ถูกต้อง

อนึ่ง ขอกล่าวถึงข้อสังเกตบางอย่างเพื่อจะได้มองเห็นแนวทางในการปฏิบัติต่อไปชัดเจนขึ้น

ประการแรก เทวดาประกาศิตหรือกำหนดเหตุการณ์หรือบันดาลชะตากรรมแก่มนุษย์โดยเด็ดขาดแต่ฝ่ายเดียวไม่ได้ แม้ตามปกติจะถือกันว่า เทวดามีฤทธิ์มีอำนาจเหนือกว่ามนุษย์ แต่ดังได้กล่าวแล้วข้างต้นว่า ถ้ามนุษย์ปรับปรุงตัวขึ้นมาเมื่อใด ก็สามารถเท่าเทียมหรือเหนือกว่าเทวดาได้ และสิ่งที่จะกำหนดว่าใครจะเหนือใครก็อยู่ที่คุณธรรมและความเพียรพยายาม ดังมีเรื่อง

มาในชาดก กษัตริย์สองเมืองจะทำสงครามกัน ฝ่ายหนึ่งไปถาม พระฤาษีมีฤทธิ์ ซึ่งติดต่อกับพระอินทร์ได้ ได้รับทราบคำสั่งของ พระอินทร์ว่าฝ่ายตนจะชนะ จึงประมาทปล่อยเหล่าทหารสนุก สนานบันเทิง ส่วนกษัตริย์อีกฝ่ายหนึ่งทราบข่าวทำนายว่าฝ่ายตน จะแพ้ ยิ่งตระเตรียมการให้แข็งแรงยิ่งขึ้น ครั้นถึงเวลารบจริง ฝ่าย หลังนั้นก็เอาชนะกองทัพกษัตริย์ฝ่ายที่มัวประมาทได้ พระอินทร์ถูก ต่อว่าจึงกล่าวเทศาภิออกมากว่า "ความบากบั่นพากเพียรของคน เทพทั้งหลายก็เกียดกันไม่ได้"^{๓๔}

เทวดาที่อยู่ตามบ้านเรือนนั้นตามปกติมนุษย์ให้เกียรติ และเอาใจมาก แต่ถ้ามองแง่หนึ่งแล้ว ก็เป็นผู้อาศัย ถ้าเจ้าบ้านมี คุณธรรมสูง เช่นเป็นอริยสาวก มีความมั่นใจในคุณธรรมของตน หรือมั่นใจในธรรมตามหลักศรัทธาอย่างพระโสดาบัน เทวดาก็ ต้องเคารพเชื่อฟัง อยู่ในบังคับบัญชา มิใช่เป็นผู้มีอำนาจบังคับเจ้า บ้าน ดังเช่น เทวดาผู้อยู่ ณ ชุมประทับบ้านของอนาถปิณฑิกเศรษฐี (ท่านเจ้าบ้านไม่ได้สร้างที่อยู่ให้โดยเฉพาะ) เมื่อท่านเศรษฐียาก จนลง ได้มาสั่งสอนให้เลิกถวายทาน ท่านเศรษฐีเห็นว่าเป็นคำ แนะนำไม่ชอบธรรม ถึงกับไล่ออกจากบ้านทันที เทวดาหาที่อยู่ไม่

ได้ ในที่สุดไปหาพระอินทร์ จะให้ช่วยพามาขอขมาเศรษฐี ได้รับ
คำแนะนำวิธีที่จะขอขมาโทษ เมื่อปฏิบัติตามนั้นแล้วจึงได้รับ
อนุญาตกลับเข้าอยู่ ณ ที่เดิมได้^{๓๕}

ประการที่สอง เมื่อคนถูกเทวดาให้โทษ จะถือเอาเป็นเกณฑ์
ว่าเขาทำผิดหรือเป็นคนชั่ว ยังไม่ได้ เพราะคนดีถูกเทวดาร้ายกลั่น
แกล้ง ก็มีไม่น้อย ดังเช่นเทวดาซึ่งอยู่ ณ ชุ่มประตู่ ของอนาถปิณฑิก
เศรษฐีที่ได้กล่าวถึงแล้ว ท่านเรียกว่าเป็นเทวดามิจฉาทิฏฐิบ้าง
เทวดาอันทาลบ้าง เทวดานั้นไม่พอใจว่า เมื่อพระพุทธรูปหรือ
พระสาวกเสด็จมาบ้านเศรษฐีเขาจะต้องลงมาที่พื้นดิน ครั้น
เศรษฐียากจนลง จึงได้โอกาสเข้ามาสั่งสอนเศรษฐี เพื่อยุให้เลิก
เกี่ยวข้องกับพระพุทธรูป แต่ได้ผลตรงข้ามดังกล่าวแล้ว

เทวดาบางองค์แกล้งคนให้ระแวงกันเล่นเท่านั้นเอง^{๓๖} แม้
แต่พวกเทวดาตามป่าเมื่อพระไปอยู่อาศัยเพื่อปฏิบัติธรรม บาง
พวกก็ไม่พอใจ เพราะคนดีมีคุณธรรมสูงกว่าตนเข้ามาอยู่ ทำให้
พวกตนอึดอัดใจ ทำอะไรๆ ไม่สะดวก จึงหาทางแกล้งด้วยวิธี
ต่างๆ^{๓๗} ซึ่งพระพุทธรูปเจ้าทรงแนะนำให้แก้ไขด้วยการแผ่เมตตา เอา
ความดีเข้าตอบ แต่ในกรณีที่พวกเทวดาไปแนะนำให้ทำอย่างนี้

อย่างนั้น หากพิจารณาแล้วเห็นว่าเป็นการกระทำที่ไม่ถูกต้องชอบธรรม พุทธสาวกผู้รู้หลักย่อมมีความเข้มแข็งมั่นคงในจริยธรรม และจะไม่ยอมปฏิบัติตามคำของเทวดานั้นเป็นอันขาด ไม่ว่าเทวดาจะขู่หรือล่อด้วยรางวัลอย่างไรก็ตาม^{๓๘}

ประการที่สาม เทวดาบางองค์มีพฤติกรรมทางร้าย ชอบทำตนเป็นปฏิปักษ์ขัดขวางความเจริญของมนุษย์ทั้งหลายอยู่เป็นประจำ เทวดาอย่างนี้มนุษย์ไม่เพียงแต่ไม่ควรอ่อนน้อมนอกร้องหรือหวังพึ่งเท่านั้น แต่ควรปราบหรือพิชิตให้ได้ทีเดียว และถ้าฝึกปรือความสามารถของตนให้ดี มนุษย์ก็สามารถเอาชนะได้ด้วย ตัวอย่างสำคัญคือ "มาร"^{๓๙} มารนี้เป็นเทพในสวรรค์ชั้นสูงสุดของระดับกามาวจร คือชั้นที่ ๖ ได้แก่ พรหมนิมิตตสวรรค์ แต่ชอบขัดขวาง รั้งควาญผู้อื่นเมื่อเขาจะทำความดี เฉพาะอย่างยิ่งเมื่อใครจะเปลื้องตนให้เป็นอิสระจากกาม ถือว่าผู้นั้นจะข้ามออกนอกเขตอำนาจของมาร^{๔๐} ก็เป็นอันจะต้องเผชิญหน้ากับมารทีเดียว มารมีฤทธิ์มีอิทธิพลยิ่งใหญ่มาก แม้แต่พระอินทร์ พอมารมาก็หนีไม่รอหน้า ไปหลบอยู่สุดขอบจักรวาล พระพรหมก็หลีกเลี่ยง^{๔๑} บางคราวมารก็ขึ้นไปรั้งควาญถึงพรหมโลกซึ่งเป็นชั้นรูปาวจรสูงกว่า

ระดับของตน^{๔๒} พระพุทธเจ้าจึงตรัสว่า "บรรดาผู้ยิ่งใหญ่ มารเป็นเลิศ"^{๔๓} แม้มารจะมีอำนาจยิ่งใหญ่ถึงอย่างนี้ แต่มนุษย์ผู้ฝึกอบรมดีแล้วด้วยศีล สมาธิ ปัญญา ก็พิชิตมารได้ด้วยคุณธรรมของตน และมนุษย์ที่มีคุณธรรมสูงเช่นนี้ เทพเจ้าทั้งปวงตลอดถึงพรหม ย่อมมอบให้^{๔๔}

เท่าที่กล่าวมาอย่างนี้ มิได้มุ่งหมายจะลบหลู่หรือชักชวนให้มีจิตกระด้างต่อเทวดาทั้งหลายแม้แต่น้อย เพียงแต่จะสร้างความเข้าใจเพื่อเตรียมวางจิตให้ถูกต้องสำหรับการดำเนินตามวิธีปฏิบัติที่จะกล่าวต่อไป

ความสัมพันธ์แบบชาวพุทธระหว่างมนุษย์กับเทวดา

อาศัยความเข้าใจเกี่ยวกับฐานะของเทวดาและเหตุผลเกี่ยวกับโทษของการสัมพันธ์กับเทวดาด้วยท่าทีที่ผิดดังกล่าวนั้น พระพุทธศาสนาจึงสอนให้ละเลิกวิธีการแบบหวังพึ่งขอผลเสียทั้งหมด ไม่ว่าจะเป็นการอ้อนวอนหรือการบีบบังคับก็ตาม แล้วชี้แนวทางใหม่ คือการวางท่าทีแห่งเมตตา มิไม่ตริจิตอยู่ร่วมกันฉันมิตร เคารพนับถือซึ่งกันและกัน ในฐานะที่เป็นเพื่อนร่วมทุกข์หรือ

เพื่อนร่วมสังสารวัฏ และในฐานะที่โดยเฉลี่ยเป็นผู้มีคุณธรรมในระดับสูง พร้อมทั้งให้มีท่าทีแห่งการไม่วุ่นวายไม่ก้าวก่ายแทรกแซงกัน โดยต่างก็เพียรพยายาม ทำกิจของตนไปตามหน้าที่

ท่าทีแห่งการไม่รบกวนและไม่ชวนกันให้เสียเช่นนี้ ถ้าสังเกต ก็จะเป็นสิ่งปรากฏชัดเจนในประเพณีความสัมพันธ์แบบชาวพุทธระหว่างมนุษย์กับเทวดา เพราะมีเรื่องราวเล่ากันมามากมายในคัมภีร์ต่างๆ เฉพาะอย่างยิ่งอรรถกถาชาดก และอรรถกถาธรรมบท ตามประเพณีนี้ เทวดาที่ช่วยเหลือมนุษย์ก็มีอยู่เหมือนกัน แต่ลักษณะการช่วยเหลือ และเหตุที่จะช่วยเหลือต่างออกไปจากแบบก่อน คือ เทวดาที่ช่วยเหลือมาช่วยเองด้วยคุณธรรมคือความดีของตัวเอง มิใช่เพราะการเรียกร้องอ่อนวอนของมนุษย์ และเทวดาก็มิได้เรียกร้องต้องการหรือการอ่อนวอนนั้น ทางฝ่ายมนุษย์ผู้ได้รับความช่วยเหลือก็ทำความดีไปตามปกติธรรมดาด้วยคุณธรรมและความสำนึกเหตุผลของเขาเอง มิได้คำนึงว่าจะมีใครมาช่วยเหลือหรือไม่ และมีได้เรียกร้องขอความช่วยเหลือใดๆ ส่วนตัวกลางคือเหตุให้มีการช่วยเหลือเกิดขึ้นก็คือความดีหรือการทำความดีของมนุษย์ มิใช่การเรียกร้องอ่อนวอน

หรืออามิสสินวนใด ๆ เทวดาองค์เด่นที่คอยช่วยเหลือมนุษย์ตามประเพณีนี้ได้แก่ท้าวสักกะที่เรียกกันว่า พระอินทร์ คติการช่วยเหลือของพระอินทร์อย่างนี้ นับว่าเป็นวิวัฒนาการช่วงต่อที่เชื่อมจากคติแห่งเทวานุภาพของลัทธิศาสนาแบบเดิม เข้าสู่คติแห่งกรรมของพระพุทธศาสนา^๕ แม้จะยังมีใช้เป็นตัวแท่นบริสุทธิตามหลักการของพระพุทธศาสนา แต่ก็ป็นคติที่วิวัฒน์เข้าสู่ความเป็นพุทธ ถึงขั้นที่ยอมรับเป็นพุทธได้

สาระสำคัญของคตินี้ก็คือ มนุษย์ที่ดียอมทำความดีไปตามเหตุผลสามัญของมนุษย์เอง และทำอย่างมั่นคงแน่วแน่เต็มสติปัญญาจนสุดความสามารถของตน ไม่คำนึงถึง ไม่รีรอ ไม่เรียกร้องความช่วยเหลือจากเทวดาใด ๆ เลย เทวดาที่ดียอมใส่ใจคอยดูแลช่วยเหลือมนุษย์ที่ดีด้วยคุณธรรมของเทวดาเอง เมื่อมนุษย์ผู้ทำดีได้รับความเดือดร้อน หากเทวดายังมีความดีอยู่บ้าง เทวดาก็จะทนดูไม่ไหวต้องลงมาช่วยเอง^๖ พุดง่าย ๆ ว่า มนุษย์ก็ทำดีโดยไม่คำนึงถึงการช่วยเหลือของเทวดา เทวดาก็ช่วยโดยไม่คำนึงถึงการอ่อนน้อมของมนุษย์ ถ้าใครยังหวังยังหวังยังเฝ้ายืนในทางเทวานุภาพอยู่ ก็อาจจะท่องคติต่อไปนี้ไว้ปลอบใจว่า "การเพียรพยายามทำดี

เป็นหน้าที่ของมนุษย์ การช่วยเหลือคนทำดีเป็นหน้าที่ของสวรรค์ เรา
ทำหน้าที่ของมนุษย์ให้ดีที่สุดแล้วก็แล้วกัน"^{๔๗}

ถ้ามนุษย์ไม่เพียรทำดี มัวแต่อ่อนนวลทวนตา และถ้า
เทวดาไม่ใส่ใจช่วยคนทำดี มัวแต่รอการอ่อนนวลหรือคอยช่วยคน
ที่อ่อนนวล ก็คือเป็นผู้ทำผิดต่อหน้าที่ เมื่อมนุษย์และเทวดาต่าง
ขาดคุณธรรม ปฏิบัติผิดหน้าที่ ก็จะประสบความหายนะไปด้วย
กันตามกฎหมายดาที่ควบคุมทั้งมนุษย์และสวรรค์อยู่อีกชั้นหนึ่ง

สรุปวิธีปฏิบัติที่ถูกต้อง ต่อเรื่องเหนือสามัญวิสัย

เข้าใจพัฒนาการแห่งความสัมพันธ ๓ ขั้น

ชุมชนหรือสังคมตามหลักการของพระพุทธศาสนา ประกอบด้วยผู้คนมากมายซึ่งกำลังก้าวเดินอยู่ ณ ตำแหน่งแห่งที่ต่างๆ บนหนทางสายใหญ่สายเดียวกัน ซึ่งนำไปสู่จุดหมายปลายทางเดียวกัน และคนเหล่านั้นก้าวออกมาจากจุดเริ่มต้นที่ต่างๆ กัน พูดอีกอย่างหนึ่งว่า สัตว์ทั้งหลายเจริญอยู่ในขั้นตอนต่างๆ แห่งพัฒนาการในอริยธรรม

เมื่อมองดูการเดินทางหรือพัฒนาการนั้นในแง่ที่เกี่ยวข้องเรื่องเทวดา ก็จะได้เห็นลำดับขั้นแห่งพัฒนาการ เป็น ๓ ขั้นคือ ขั้นอ่อนนวนหวังพึ่งเทวดา ขึ้นอยู่ร่วมกันด้วยไม่ตรีกับเทวดาและขั้นได้รับความเคารพบูชาจากเทวดา

ขั้นที่ ๑ จัดว่าเป็นขั้นก่อนพัฒนา

ขั้นที่ ๒ คือจุดเริ่มต้นของชุมชนแบบพุทธหรือชุมชนอารยะ

ขั้นที่ ๓ เป็นระดับพัฒนาการของผู้เข้าถึงจุดหมายของ
พระพุทธศาสนา

ข้อควรย้ำก็คือ คนผู้ใดผู้หนึ่งจะได้ชื่อว่าเป็นชาวพุทธก็ต่อเมื่อ
เขาก้าวพ้นจากขั้นอ้อนวอนหวังพึ่งเทพเจ้าเข้าสู่ขั้นอยู่ร่วมกันด้วยไมตรี
ซึ่งเขาจะดำเนินชีวิตด้วยความเพียรพยายามกระทำการตามเหตุ
ผลเล็งมองเทวดาในฐานะผู้มีอำนาจที่จะต้องวิงวอนประจบเอาใจ
เปลี่ยนมามองในฐานะเป็นญาติมิตรดังงามที่ควรเคารพนับถือมี
เมตตาต่อกัน^{๔๔} ไม่ควรมัวผสมคลุกคลีกัน ไม่ควรบกรวนก้าวกาย
กัน และไม่ควรรสมคบกันทำสิ่งเสียหายไม่ชอบด้วยเหตุผล

เมื่อมองพัฒนาการนั้นในแง่ที่เกี่ยวกับอิทธิปาฏิหาริย์
(รวมถึงอำนาจศักดิ์สิทธิ์เร้นลับอื่นๆ) ก็จะมีลำดับ ๓ ขั้นเหมือนกัน
คือ ขั้นหวังพึ่ง ขั้นเสริมกำลัง และขั้นเป็นอิสระสิ้นเชิง

ขั้นที่ ๑ เป็นขั้นรอคอยอำนาจภายนอกดลบันดาล ทำให้
หมกมุ่นฝึกฝน ปล่อยทิ้งเวลา ความเพียรและการคิดเหตุผลของ
ตน จัดเป็นขั้นก่อนพัฒนาหรือนอกชุมชนอารยะ

ขั้นที่ ๒ คือขั้นที่ทำอิทธิปาฏิหาริย์ได้เองแล้ว และใช้
อิทธิปาฏิหาริย์นั้นเพื่อเสริมกำลังในการทำความดีอย่างอื่น เช่นใน

การช่วยเหลือผู้อื่นจากภัยอันตราย และเป็นเครื่องประกอบของ
อนุศาสน์ปาฏิหาริย์ ถ้าเป็นสิ่งมงคลศักดิ์สิทธิ์อย่างอื่น^{๔๙} ขั้นที่ ๒
นี้ก็อนุโลมไปถึงการมีสิ่งเหล่านั้นในฐานะเป็นเครื่องเสริมกำลังใจ
หรือเป็นเพื่อนใจให้เกิดความอุ่นใจ ทำให้เพียรพยายามทำความดี
งามได้แข็งแรงยิ่งขึ้น มีความมั่นใจในตนเองมากยิ่งขึ้น หรือเป็น
เครื่องเตือนสติและเร่งเร้าให้ประพฤติสิ่งที่ดีงาม ขั้นนี้พอจะยอมรับ
ได้ว่าเป็นการเริ่มต้นเข้าสู่ระบบชีวิตแบบชาวพุทธ แต่ท่านไม่
พยายามสนับสนุน เพราะยังอาจปะปนกับขั้นที่ ๑ ได้ง่าย ควรรีบ
ก้าว ต่อให้ผ่านพ้นไปเสีย ควรระวังอยู่เสมอถึงคุณสมบัติของ
อุบาสกที่ดีข้อที่ ๓ ว่า “*ไม่ถือมงคลตื่นข่าว มุ่งกรรม คิดมุ่งเอาผล
จากการกระทำ ไม่มุ่งหามงคล*”^{๕๐}

ขั้นที่ ๓ คือการมีชีวิตจิตใจเป็นอิสระ ดำเนินชีวิตที่โปร่ง
เบาแท้โดยไม่ต้องอาศัยอิทธิปาฏิหาริย์ หรือสิ่งอื่นภายนอกมา
เสริมกำลังใจของตนเลย เพราะมีจิตใจเข้มแข็งเพียงพอ สามารถ
บังคับควบคุมจิตใจของตนได้เอง ปราศจากความหวาดหวั่นกลัว
ภัย อย่างน้อยก็มีความมั่นใจในพระรัตนตรัยอย่างบริบูรณ์เป็น
หลักประกัน ขั้นที่ ๓ นี้ จัดเป็นขั้นเข้าถึงพระพุทธศาสนา

ก้าวเข้าสู่ขั้นของการมีชีวิตอิสระ เพื่อเป็นชาวพุทธที่แท้

ในการนำคนให้พัฒนาผ่านขั้นต่าง เหล่านี้ งานสำคัญก็คือ การสั่งสอนแนะนำ และผู้ที่ถือกันว่าเป็นหลักในการทำหน้าที่นี้ก็คือพระภิกษุสงฆ์ การพัฒนาหรือก้าวหน้าในทาง จะไปได้ช้า หรือเร็ว มากหรือน้อยย่อมขึ้นต่อปัจจัยทั้งฝ่ายผู้แนะนำสั่งสอนและคนที่รับคำสอน ผู้สอนย่อมมีความสามารถมากน้อยต่างกัน คนที่ฟังก็เป็นผู้ก้าวเดินออกจากจุดเริ่มต้นต่างๆ กัน มีความพร้อมหรือความแก่กล้าแห่งอินทรีย์ไม่เหมือนกัน จริงอยู่ จุดหมายของการสอนและการก้าวหน้าเดินย่อมอยู่ ณ ขั้นที่สาม ถ้าผู้สอนมีความสามารถชำนาญในอนุสาสนี และคนรับคำสอนพร้อมอยู่แล้ว ก็อาจใช้แต่เพียงอนุสาสนีอย่างเดียว พาก้าวครั้งเดียวจากขั้นที่ ๑ เข้าสู่ขั้นที่ ๓ ทันที ยิ่งเชี่ยวชาญในอนุสาสนีมาก ก็ยิ่งสามารถช่วยให้คนรับคำสอนเป็นผู้พร้อมขึ้นด้วยและก้าวหน้าได้ด้วย แต่พระทุกรูปมิใช่จะเก่งอนุสาสนีเหมือนกันหมด การผ่อนปรนจึงเกิดมีขึ้น

ตามปกติ ในการนำคนก้าวหน้าออกมาและเดินหน้าไปสู่ขั้นต่างๆ นั้น ผู้สอนจะต้องเข้าไปหาให้ถึงตัวเขา ณ จุดที่เขายืนอยู่หรือไม่ก็ต้องหาอะไรหีบยั่นโยนไปให้เพื่อเชื่อมตัวให้ถึงกัน แล้ว

จึงดึงเขาออกมาได้ เมื่อผู้สอนไม่มีความสามารถ ปราศจากเครื่องมือสื่อयोगชนิดพิเศษ ก็ต้องเข้าไปให้ถึงตัวเขา แล้วพาเขาเดินออกมาด้วยกันกับตน โดยเริ่มจากจุดที่เขายืนอยู่นั่นเอง คงจะเป็นด้วยเหตุเช่นนี้ จึงมีการผ่อนปรนในรูปต่างๆ ซอยละเอียดออกไปอันจัดรวมเข้าในขั้นที่สองของการพัฒนา

หลักการของการผ่อนปรนนี้ก็คือการใช้สิ่งที่เขายึดถืออยู่เดิมนั่นเองเป็นจุดเริ่มต้น วิธีเริ่มอาจทำโดยแกะสิ่งที่เขายึดหรือเกาะติด อยู่แน่นอนออกจากฐานเดิม แล้วหันเหปลายหน้ามาสู่ทิศทางที่ถูกต้อง พร้อมทั้งใช้สิ่งที่เขายึดเกาะอยู่นั้นเป็นเครื่องงูเขากออกมาจนพ้นจากที่นั่น วิธีการนี้เห็นได้จากพุทธบัญญัติเกี่ยวกับการเหยียบผืนผ้า เรื่องมีว่าคราวหนึ่งเจ้าชายโพธิ (โพธิราชกุมาร) สร้างวังแห่งหนึ่งเสร็จใหม่ จึงนิมนต์พระสงฆ์มีพระพุทธรูปเจ้าเป็นประมุขไปฉันที่วังนั้น เจ้าชายได้ให้ปูลาดผ้าขาวทั่วหมดถึงบันไดขั้นที่ ๑ เมื่อพระพุทธรูปเจ้าเสด็จถึงวังก็ไม่ทรงเหยียบผ้าจนเจ้าชายโปรดให้ม้วนเก็บผืนผ้าแล้วจึงเสด็จขึ้นวัง และได้ทรงบัญญัติสิกขาบทไว้ห้ามภิกษุเหยียบผืนผ้า ต่อมาหญิงผู้หนึ่งซึ่งแท้งบุตรใหม่ๆ ได้นิมนต์พระมาบ้านของตน แล้วปูผ้าผืนหนึ่งลง ขอร้องให้

พระภิกษุทั้งหลายเหยียบเพื่อเป็นมงคล ภิกษุเหล่านั้นไม่ยอมเหยียบ หญิงนั้นเสียใจ และติเตียนโทษที่น่าว่าภิกษุทั้งหลายความทราบถึงพระพุทธองค์ จึงได้ทรงวางอนุบัญญัติ อนุญาตให้ภิกษุทั้งหลายเหยียบพื้นผ้าได้ในเมื่อชาวบ้านขอร้อง เพื่อเป็นมงคลแก่พวกเขา^{๕๑}

พุทธบัญญัติที่น่าจะเป็นสาเหตุหรือข้ออ้างอย่างหนึ่ง ที่ทำให้พระสงฆ์ได้โอนอ่อนผ่อนตามความประสงค์ของชาวบ้านเกี่ยวกับพิธีกรรมและสิ่งที่เรียกว่าวัตรมงคล^{๕๒} ต่างๆ ขยายกว้างออกไปเปิดรับเครื่องรางของขลังและสิ่งศักดิ์สิทธิ์อื่น เข้ามามากมาย จนบางสมัยรู้สึกกันว่าเกิดขอบเขตอันสมควร^{๕๓} อย่างไรก็ตาม ถ้าเขาใจหลักการที่กล่าวมาข้างต้นดีแล้ว และปฏิบัติตามหลักการนั้นด้วย ปฏิบัติให้ตรงตามพุทธบัญญัตินี้ในแง่ที่ว่าทำต่อเมื่อเขาขอร้องด้วย ความผิดพลาดเสียหายและความเพ้อเผื่อเลยเกิดก็คงจะไม่เกิดขึ้น

ส่วนทางด้านเทวดา ความผ่อนปรนในระดับพัฒนาการขั้นที่ ๒ ก็เปิดโอกาสให้ชาวพุทธผู้อยู่ในสภาพแวดล้อมซึ่งนับถือบูชาเทวดามาแต่เดิม แสดงความเชื่อเพื่อเกื้อกูลแก่เทวดาได้ต่อ

ไป ถึงจะทำพิธีกรรมแก่เทวดา ก็สนับสนุน^{๕๔} เพียงแต่มีข้อแม้ว่า ต้องทำฐานสงเคราะห์หรืออนุเคราะห์ให้แสดงเมตตาจิตต่อกัน มิใช่จะ อ่อนวอนหรือขอผลตอบแทน เมื่อไปอาศัยอยู่ ณ ถิ่นฐานใดก็ตาม ทำการบำรุงถวายทานแก่ท่านผู้ทรงศีลแล้ว ก็ตั้งจิตเพื่อแผ่อุทิศ ส่วนบุญ ไปให้แก่เทวดาทั้งหลายในที่นั้นด้วย เทวดาทั้งหลายได้ รับความเอื้อเฟื้อแล้ว ก็จะมีไมตรีจิตตอบแทน "เทวดาทั้งหลาย ได้ รับการบูชา (ยกย่องให้เกียรติ) จากเขาแล้ว ย่อมบูชาเขา ได้รับ ความนับถือจากเขาแล้ว ย่อมนับถือเขา และย่อมเอ็นดูเขาเหมือน แม่เอ็นดูลูก"^{๕๕} อย่างไรก็ดี ไมตรีจิตตอบแทนจากเทวดาที่ว่านี้ เป็นเรื่องของเทวดาเอง ผู้อุทิศกุศลไม่ต้องไปคิดหวังเอา หน้าที่ ของเรามีเพียงตั้งจิตเมตตาแผ่ความดีให้เท่านั้น

สำหรับคนที่มีความเข้าใจในหลักการนี้เป็นอย่างดีแล้ว เมื่อเขานึกถึงเทวดา ก็จะนึกถึงด้วยจิตใจที่ดั่งาม มีแต่ความ ปราบปรามดี เมื่อทำความดีหรือทำสิ่งใดที่ดั่งามเป็นบุญเป็นกุศล จะแผ่บุญกุศลนั้นไปให้แก่เทวดาด้วย ก็ไม่มีข้อเสียหายนะไร มีแต่ จะส่งเสริมคุณภาพจิตของตนเอง และแผ่ความดีงามร่วมเย็นให้ กว้างออกไปในโลก เมื่อยังก้าวไม่พ้นจากพัฒนาการขั้นที่ ๒ สู่ขั้น

ที่ ๓ อยู่ตรงไหน หากยังรักษาความสัมพันธ์ให้อยู่ภายในหลักการแห่งความอยู่ร่วมกันด้วยดีนี้ได้ ไม่ถ่วงกลับไปสู่การประจบเอาใจหรือเรียกร้องอ่อนน้อม การกระทำต่างๆ ก็จะรักษาตัวมันเองให้อยู่ภายในขอบเขตที่จะไม่เกิดผลเสียหายทั้งแก่ชีวิตแก่สังคม อีกทั้งจะได้ผลดีทางจิตใจเป็นกำไรอีกด้วย

วิธีปฏิบัติที่ถูกต้องต่อสิ่งเหนือสามัญวิสัย

เท่าที่บรรยายมาอย่างยืดยาวในเรื่องนี้ ก็เพียงพอให้เห็นวิธีปฏิบัติที่ถูกต้องสมควรต่อสิ่งเหนือสามัญวิสัย โดยไม่ขัดกับหลักการของพระพุทธศาสนา ซึ่งมุ่งให้เกิดประโยชน์ทั้งแก่ชีวิตของบุคคลและแก่สังคม ขอสรุปอีกครั้งหนึ่งว่า วิธีปฏิบัติต่อเทวดาและอิทธิปาฏิหาริย์ตลอดจนมงคลฤทธิ์ต่างๆ เป็นเรื่องไม่ยุ่งยากอย่างใด ถ้าเราประพฤติถูกต้องตามธรรมอยู่แล้ว ก็ดำเนินชีวิตไปตามปกติ

เมื่อเราอยู่ในสังคมนี้ ก็ย่อมได้ยินได้ฟังเกี่ยวกับเทวดาบ้างสิ่งศักดิ์สิทธิ์ อิทธิฤทธิ์บ้าง บางครั้งเราก็ระแวงว่า สิ่งเหล่านั้นมีจริงหรือว่ามีจริง ถ้ามีจะอย่างไรเป็นต้น ฟังมันใจตนและเล็กกังวล ฟุ้งซ่านอย่างนั้นเสีย แล้วดำเนินวิธีปฏิบัติที่ไม่ผิดทุกกรณี

ซึ่งเป็นวิธีปฏิบัติสำเร็จได้ที่ในใจนี้เอง คือสำหรับเทวดาเราพึงมีท่าที่แห่งเมตตา ทำใจให้อ่อนโยนต่อสรรพสัตว์ ตั้งจิตปรารถนาดี หวังให้สัตว์ทั้งหลายรวมทั้งเทวดาด้วยที่เป็นเพื่อนร่วมโลกทั้งปวง ต่างอยู่เป็นสุข เคารพความดีของกันและกัน

และในสังคมนี้ เราคงต้องพบกับคนทั้งสองประเภทคือ ผู้ที่ฝึกฝนหมกมุ่นหวังพึ่งเทวดา และผู้ที่ไม่เชื่อถือมีจิตกระด้างซึ่งเคียดเหยียดหยามทั้งต่อเทวดาและผู้นับถือเทวดา ต่างวิวาทขัดแย้งกัน เรามีโอกาส ก็พึงชักจูงคนทั้งสองพวกนั้นให้มาอยู่ ณ จุดกลางที่พอดี คือความมีจิตเมตตาอ่อนโยนต่อเทวดาและต่อกันและกัน พร้อมนั้นในด้านกิจการหน้าที่ของตน เราพึงกระทำด้วยความเพียรพยายามเต็มความสามารถไปตามเหตุผล ถ้ายังหวังการช่วยเหลือของเทพเจ้าก็พึงวางจิตว่า ถ้าความดีของเราเพียงพอและเทพเจ้าที่ดั่งามมีน้ำใจสุจริตมีอยู่ ก็ปล่อยให้เป็นเรื่องของเทพเจ้าเหล่านั้น ท่านจะพิจารณาตัดสินใจเอง ส่วนตัวเรานั้นจะตั้งจิตมั่น เพียรพยายามทำกิจของตนไปจนสุดกำลังสติปัญญาความสามารถ และจะฝึกฝนตนให้เจริญก้าวหน้ายิ่งขึ้นไปทั้งในทางปัญญาและคุณธรรมจนข้ามพ้นเข้าสู่พัฒนาการขั้นที่สาม ซึ่งเป็นอิสระและสม

ควรเป็นที่เคารพบูชาของเทวดาได้ (มิใช่หมายความว่า จะให้ตั้งใจประพฤติดีเพื่อให้เทวดาเคารพบูชา หรือให้กระด้างกระเดื่องต่อเทวดาซึ่งจะกลายเป็นมานะอหังการไป แต่หมายความว่า เราทำความดีของเราไปตามเหตุผลของเรา เป็นเรื่องของเทวดาเขาเคารพเอง เพราะเทวดานั้นมีความดีที่จะเคารพความดีของคนดี)

ส่วนเรื่องอิทธิปาฏิหาริย์และสิ่งมงคลศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลาย ก็พึงปฏิบัติอย่างเดียวกัน เปลี่ยนแต่เพียงท่าที่แห่งเมตตามาเป็นท่าที่แห่งความมีพลังจิต สร้างฤทธิ์และมงคลให้เกิดมีเป็นของตนเอง ฤทธิ์ที่ควรสร้างได้ตั้งแต่เบื้องต้นก็คือความเพียรพยายามบากบั่นเข้มแข็ง พร้อมทั้งความหนักแน่นในเหตุผลซึ่งเป็นแรงบันดาลใจความสำเร็จแห่งกิจหน้าที่ มงคลก็คือคุณธรรมและความสามารถต่างๆ ที่ได้ปลูกฝังสร้างขึ้นอันเสริมส่งและค้ำนำไปสู่ความสุข ความเจริญและความเกษมสวัสดิ์^{๕๖}

ทางด้านพระภิกษุผู้สัมพันธ์กับประชาชนในฐานะผู้นำทางจิตใจ เมื่อจะต้องเกี่ยวข้องกับสิ่งเหล่านี้พึงเตรียมใจระมัดระวังถือเหมือนดังเข้าผจญภัยโดยไม่ประมาท สำหรับผู้เก่งกาจทางอนุสาสนี ก็ไม่สู้กระไร อาจอาศัยความเชี่ยวชาญในเชิงสอน นำ

ชาวบ้านก้าวสู่พัฒนาการขั้นสูงๆ ได้โดยรวดเร็ว แต่ก็มียุทธวิธี
ระวังอยู่บ้าง เพราะบางท่านสามารถใช้ไสยศาสตร์ทำให้คนเลิกเชื่อ
ถือสิ่งที่เขาเคยยึดถืออยู่เดิมได้ แต่หยุดแค่นั้นหรือไม่อาจชี้แนะให้
เขาเกิดปัญญามองเห็นทางถูกต้องที่จะเดินต่อไป ทำให้ชาวบ้านมี
อาการอย่างที่ว่า ศรัทธาก็หมด ปัญญาก็ไม่มี ตกอยู่ในภาวะเคือง
คว้าง เป็นอันตรายทั้งแก่ชีวิตของเขาเองและแก่สังคม

ส่วนท่านที่ไม่ถนัดในเชิงสอนเช่นนั้น และจะเข้าไปใช้สิ่งที่
เขายึดอยู่เป็นจุดเริ่มต้น มีข้อที่จะต้องตระหนักมันไว้ในใจหลาย
อย่าง^{๕๗} สำหรับอิทธิปาฏิหาริย์ เป็นอันตัดไปได้ เพราะมีพุทธ
บัญญัติห้ามไว้แล้วว่าไม่ให้พระสงฆ์แสดงแก่ชาวบ้าน คงเหลืออยู่
แต่มงคลหรือสิ่งที่ทำให้เกิดมงคล เบื้องแรกที่สุดจะต้องกำหนด
แน่วแน่เป็นเครื่องป้องกันตัวไว้ก่อนว่า จะต้องไม่ใช่สิ่งเหล่านี้เป็น
เครื่องมือเลี้ยงชีวิตแสวงหาลาภ ซึ่งเป็นมิฉฉาชีพ และเป็นความ
บกพร่องเสียหายในด้านศีล

ต่อจากนั้น มีข้อเตือนสำนึกในทางปฏิบัติโดยตรงคือ ต้อง
ระลึกไว้เสมอว่า ข้อที่ ๑ การที่เข้าไปเกี่ยวข้องกับสิ่งเหล่านั้นก็เพื่อ
ช่วยประชาชนให้เป็นอิสระจากสิ่งเหล่านั้น เช่น เกี่ยวข้องกับฤทธิ์

เพื่อช่วยให้เขาเป็นอิสระจากฤทธิ์ และเพื่อความเป็นอิสระตามข้อที่หนึ่งนี้ ข้อที่ ๒ จึงตามมาว่า เมื่อเริ่มจุดตั้งต้น ณ ที่ใด จะต้องพาเขาเดินหน้าจากจุดนั้นเรื่อยไป จนกว่าจะถึงจุดหมายคือความเป็นอิสระ จะถอยหลังไปจากจุดนั้นอีกไม่ได้ และตามนัยของข้อที่สองนี้ จะปรากฏผลในทางปฏิบัติว่า ความฝักใฝ่หมกมุ่นในสิ่งเหล่านี้จะต้องลดลง หรืออย่างน้อยไม่เพิ่มมากขึ้น หรือกำหนดออกไปอีกเป็นเท่าที่ของการปฏิบัติได้ว่าจะไม่ส่งเสริมความฝักใฝ่หมกมุ่นในสิ่งเหล่านี้ให้แพร่หลายขยายตัว จะมีแต่การควบคุมให้อยู่ในขอบเขตและการทำให้ลดน้อยลง คือเปลี่ยนขั้นพัฒนาการเข้าสู่ขั้นที่ ๒ ให้หมด นอกจากนี้ ควรพยายามเน้นให้ปฏิบัติตามพุทธบัญญัติที่ว่าทำต่อเมื่อเขาขอ ซึ่งจะเป็นการกระชับขอบเขตให้รัดตัวเข้ามาอีก ข้อที่ ๓ ซึ่งไม่อาจลืมได้คือ ต้องให้อนุสาสนีชนিদำออกเสนอในเมื่อได้โอกาส เพื่อทั้งเร่งรัดและกำชับให้เป็นไปตามจุดมุ่งหมาย

ทางด้านประชาชนที่กำลังพัฒนาข้ามจากขั้นที่ ๑ สู่ขั้นที่ ๒ การผ่อนปรนหรือโอนอ่อนผ่อนตามจะมีได้อย่างมากที่สุด ก็เพียงเท่าที่อยู่ในขอบเขตซึ่ง

๑. ไม่เป็นการอ้อนวอนหวังพึ่งอำนาจบันดาลจากภายนอก (หลักพึ่งตน และความเป็นอิสระ)

๒. ไม่เป็นเหตุให้หมกมุ่นหลงใหล หรือจะมัววิร้อไม่ลงมือทำ (หลักทำการด้วยความเพียรตามเหตุผล)

จากความผ่องปรนนี้ ความสัมพันธ์และวิธีปฏิบัติเท่าที่พอจะเป็นไปได้ จึงมีดังนี้

ก. เกี่ยวข้องกับอิทธิปาฏิหาริย์ ตลอดถึงสิ่งมงคลได้ โดยพยายามทำสิ่งเหล่านี้ในความหมายใหม่ที่สามารถทำได้ด้วยตนเอง เช่น ธรรมฤทธิ์ อริยฤทธิ์ และมงคลที่เกิดจากการประพฤติธรรมเป็นต้น แต่ก็ยอมผ่อนลงไปอีกอย่างมากที่สุด จนถึงยอมให้เกี่ยวข้องกับมงคลตามแบบของชาวบ้านได้เฉพาะในแง่ที่เป็นเครื่องเสริมกำลังใจ (เสริมในทางที่ดีงาม ไม่ใช่อีกheimที่จะทำการชั่วร้าย) และเสริมความเพียรพยายามให้เข้มแข็งยิ่งขึ้น โดยย้าว่าจะต้องไม่เป็นเครื่องหน่วงเหนี่ยวหรือลดทอนความเพียรพยายามทำการตามเหตุผลเป็นอันขาด

ข. สัมพันธ์กับเทพเจ้าทั้งหลาย โดยวิธีอยู่ร่วมกัน (เกือบ = ต่างคนต่างอยู่) ด้วยเมตตาเกื้อกูลกันด้วยไมตรี ผ่อนลงไปอย่าง

มากที่สุดจนถึงยอมรับการทำเทวดาพลี^{๕๔} (ของถวายแก่เทวดา หรือแผ่นส่วนบุญอุทิศแก่เทวดา) ในความหมายว่าเป็นการซื้อเพื่อ เกื้อกูลหรืออุปการะแก่เทวดา (ไม่ใช่บนบาน ข้อนวอนหรือขอให้ โปรดปราน)

ยิ่งผ่อนปรนให้มาก ก็ยิ่งจำเป็นจะต้องย่ำข้อเตือนสำนึกไว้ ให้หนักแน่น ไม่จำเพาะชาวบ้านจะต้องคอยเตือนตนเองเท่านั้น แม้พระสงฆ์ก็ควรช่วยเตือนชาวบ้านบ่อยๆ เพราะชาวบ้านมีโอกาสดูใกล้ชิดสภาพแวดล้อมทางธรรมน้อย และมีกิจของฆราวาส่วนวายคอยชักให้แซ่เขื่อนได้ง่าย ข้อเตือนสำนึกที่ว่านั้นก็จะต้องรู้ตัวอยู่เสมอว่า ตนยังอยู่ระหว่างกำลังพัฒนา ขณะนี้อยู่ที่ขั้นนี้ ต้องระลึกไว้ว่า แม้ว่าจะขณะนี้ยังยุ่งเกี่ยวกับเทวดา ยังยุ่งเกี่ยวกับมงคล แต่ก็หวังอยู่เสมอว่าจะก้าวไปสู่ขั้นแห่งความเป็นอิสระสักวันหนึ่ง

ถ้าพูดอย่างรวบรัดก็คือ จะต้องสำนึกอยู่เสมอว่า "เราจะต้องเดินหน้าไม่ใช่ย่ออยู่กับที่" คำว่า "เดินหน้า" มีความสำคัญเป็นพิเศษสำหรับพัฒนาการในอริยธรรมขั้นต้น เพราะหมิ่นเหม่ที่จะตกหล่นไปจากความเป็นสมาชิกในชุมชนชาวพุทธ ถอยหลังกลับไปอยู่ในชุมชนก่อนอารยะได้ง่ายเหลือเกิน เพราะในขั้นต้นสุดนี้

สิ่งที่ใช้ร่วมในพุทธศาสนากับในศาสนาเดิมยังมีมาก และสิ่งนั้นบางทีก็เป็นสิ่งเดียวกันแท้ๆ เช่นมงคลและพลี เป็นต้น ต่างแต่ท่าที่แห่งความเข้าใจสำหรับชี้นำ และจำกัดขอบเขตของการปฏิบัติ ถ้าเกิดเหตุเพียงแค่ว่าเผลอลืมท่าที่ของการวางจิตใจนี้เสียเท่านั้น พฤติกรรมของผู้ปฏิบัติก็อาจพลิกกลับเป็นตรงข้ามได้ทันที คือ หล่นจากสมาธิภาพในชุมชนพุทธ ถอยกลับไปอยู่นอกชุมชนอารยะ (น่ากลัวว่าจะได้เป็นกันมาเสียอย่างนี้หลายครั้งแล้ว) ดังนั้น คำว่า "เดินหน้า" จึงเป็นข้อเตือนสำนึกสำคัญที่จะต้องมาด้วยกันเสมอกับความสำนึกในท่าที่ที่เป็นขอบเขตของการปฏิบัติ^{๕๗}

เมื่อใดเดินทางก้าวหน้าถึงขั้นที่ ๓ เมื่อนั้นจึงจะปลอดภัยแท้ เพราะได้เข้าอยู่ในชุมชนอารยะเป็นโสดาบันขึ้นไป ไม่มีการถอยหลังหรือลึงเลใดๆ อีก มีแต่จะเดินหน้าอย่างเดียว เพราะเข้าถึงความหมายของพระรัตนตรัย มั่นใจในความเป็นไปตามเหตุผลจนมีศรัทธาที่ไม่หวั่นไหว ไม่ต้องอ้างอิงปัจจัยภายนอก ไม่ว่าสิ่งศักดิ์สิทธิ์หรือเทวฤทธิ์ใดๆ และไม่มีกิเลสรุนแรงพอที่จะให้ทำความชั่วร้ายหรือให้เกิดปัญหาใหญ่ๆ เป็นปมในใจที่จะต้องระบาย กับทั้งรู้จักความสุขอันประณีตซึ่งเกิดจากความสุขสงบ

ผ่องใสภายในแล้ว จึงมีความเข้มแข็งมั่นคงในจริยธรรมอย่างแท้จริง ภาวะที่มีคุณธรรมมีความสุข และเป็นอิสระ ซึ่งอิทธิพลภายนอกไม่อาจมาครอบงำชักจูงได้เพียงเท่านั้น เป็นความประเสริฐเพียงพอที่เทพเจ้าเหล่าเทวดาจะบูชาบไหว้^{๖๐} และพอที่จะให้ชีวิตของผู้นั้นเป็นอุดมมงคลคือมั่งคั่งอันสูงสุดอยู่แล้วในตัว

มนุษย์เป็นยอดแห่งสัตว์ที่ฝึกได้ เรียกอย่างสมัยใหม่ว่า มีศักยภาพสูง สามารถฝึกได้ทั้งทางกาย ทางจิต และทางปัญญา ให้อย่างไรก็ได้ ประณีตวิจิตรพิสดารแสนอัศจรรย์ อย่างแทบไม่น่าเป็นไปได้^{๖๑} การมัวเพลินหวังผลจากกฤตานุภาพและเทวานุภาพดลบันดาล ก็คือการตกอยู่ในความประมาท ละเลยปล่อยปละให้ศักยภาพของตนสูญไปเสียเปล่า และจะไม่รู้จักเติบโตในอริยมรรคา ส่วนผู้ใดไม่ประมาทไม่รีรอ เร่งฝึกฝนตนไม่หยุดยั้ง ผู้ นั้นแหละจะได้ทั้งอิทธิฤทธิ์และเทวฤทธิ์ และจะบรรลุสิ่งเลิศล้ำที่ทั้งกฤตานุภาพและเทวานุภาพไม่อาจอำนวยให้ได้

บันทึกพิเศษท้ายบท สำหรับผู้สนใจเชิงวิชาการ

บันทึกที่ ๑ : อิทธิปาฏิหาริย์ในคัมภีร์

การแสดงอิทธิปาฏิหาริย์ของพระพุทธเจ้าเท่าที่พบในพระไตรปิฎกคือ

- ทรมานหัวหน้าขี้เถชื่ออุรุเวลกัสสป (ทรมาน มาจาก ทมนะ แปลว่า ฝึก คือทำให้หมดทิฐิฐิมานะ หันมายอมรับถือปฏิบัติสิ่งที่ถูกต้อง ไม่ใช่ทำให้เจ็บปวด) - วินย.๔/๓๗-๕๑/๔๕-๖๐;
- ทรมานพกพรหม - ม.ม.๑๒/๕๕๑-๕/๕๙๐-๗; ส.ส.๑๕/๕๖๖/๒๐๘;
- ทรมานพรหมอีกองค์หนึ่ง - ส.ส.๑๕/๕๗๓/๒๑๑;

- แก่ความเห็นของสุนัขขัตต และแก้คำทำของอเจลกชื่อ ปาฏิโกบุตร - ที.ปา.๑๑/๔-๑๒/๖-๒๙;

- ทรมานโจรของคุลิมาล - ม.ม.๑๓/๕๒๔/๔๗๙;

- ทำให้พระภิกษุพวกหนึ่งประหวั่นใจแล้วมาเฝ้าเพื่อพระองค์จะตรัสสอน - สัม.ข.๑๗/๑๖๗/๑๑๗;

- ทำให้จำเพาะบางคนเห็นมหานุรุษลักษณะในที่เรือนลับ - ที.สี.๙/๑๗๐/๑๓๖; ๑๗๕/๑๓๙; ม.ม.๑๓/๕๘๗/๕๓๑; ๖๐๘/๕๕๓ = พุ.สุ.๒๕/๓๗๖/๔๔๓;

- แผลเมตตาให้ข้างร้ายนาฟ้าคีรีมีอาการเชื่อง (ไม่ใช่อิทธิปาฏิหาริย์โดยตรง) - วินย.๗/๓๗๘/๑๘๙;

- ผจญอาพวกยักษ์ (ไม่ใช่แสดงฤทธิ์โดยตรง) - สัม.ส.๑๕/๘๓๘/๓๑๔; พุ.สุ.๒๕/๓๑๐/๓๕๙;

- เรื่องที่มาในอรรถกถาเช่น ยมกปาฏิหาริย์ แก้คำทำของพวกเขาเดียรดี - ที.อ.๑/๗๗; ฎ.อ.๖/๖๒; ขา.อ.๖/๒๓๑; (ทั้งนี้อิงบาลีใน - พุ.ปฎิ. ๓๑/๐/๔; ๒๘๔/๑๘๒ และ วินย.๗/๓๑/๑๔);

- ทรงนำพระภิกษุใหม่ ๕๐๐ รูป เทียวชมธรรมชาติในป่าหิมพานต์แก้ความคิดถึงคู่รักคู่ครอง - ขา.อ.๘/๓๓๕; เป็นต้น

การแสดงอิทธิปาฏิหาริย์ของพระสาวกที่พบในบาลี คือ

- พระปิณฑิลภาร์ทวาช แก้วคำทำ เหาะขึ้นไปเอาบาตรบนยอดไม้ (ต้นบัญญัติไม่ให้ภิกษุแสดงอิทธิปาฏิหาริย์แก่ชาวบ้าน)

- วินย.๗/๓๑/๑๔;

- พระมหาโมคคัลลาน์ปราบมาร - ม.มู.๑๒/๕๕๙/๖๐๑;

- พระปิลินทวัจฉะนำบุตรของอุปลุกกลับคืนจากใจ -

วินย.๑/๑๗๓/๑๒๕;

- พระปิลินทวัจฉะอธิษฐานวังพระเจ้าพิมพิสารเป็นทองเพื่อช่วยแก่ชาวบ้านจากข้อหาโจรกรรม - วินย.๒/๑๓๙/๑๑๙-๑๒๑;

- พระทัฬหะมัลลบุตรใช้นิ้วเป็นประทีปส่องทางนำพระภิกษุทั้งหลายไปยังเสนาสนะต่างๆ - วินย.๑/๕๔๑/๓๖๙; ๖/๕๙๓/๓๐๖;

- พระสาเกตะใช้ฤทธิ์ให้ชาวบ้านเห็น ทำให้ต้องแสดงฤทธิ์ให้ชาวบ้านดูต่อพระพักตร์เพื่อให้ชาวบ้าน ใจ สงบพร้อมที่จะฟังธรรม - วินย.๕/๑/๓;

- พระสาเกตะปราบนาครของชฎิล (ต้นบัญญัติห้ามภิกษุดื่มสุรา) - วินย.๒/๕๗๕/๓๘๓;

- พระเทวทัตทำให้เจ้าชายอชาตศัตรูเสื่อมใส - วินย.

๗/๓๔๙/๑๖๔;

• พระสารีบุตรและพระมหาโมคคัลลาน์กลับใจหมั่นภิกษุศิษย์พระเวทตัดด้วยอนุสาสนีปาฏิหาริย์ที่ควบด้วยอิทธิปาฏิหาริย์และอาเทศนาปาฏิหาริย์ - วินย. ๗/๓๔๔/๑๙๘;

• พระมหากะบันดาลให้มีลมเย็น แดดอ่อน และฝน ช่วยพระเถระที่กำลังเดินยามร้อนจัด จิตตคฤหบดีเห็นจึงขอให้ทำฤทธิ์ให้ดู และท่านได้บันดาลให้เกิดไฟ - สัม.สพ.๑๘/๕๕๖/๓๕๗;

• พระมหาโมคคัลลาน์บันดาลให้เวชยันตปราสาทสิ้นสะเทือนเพื่อเตือนสำนึกให้พระอินทร์ไม่มัวเมาประมาท - ม.มฺ.๑๒/๔๓๗/๔๖๘;

• พระมหาโมคคัลลาน์บันดาลให้มีคารมาตุปราสาทสิ้นสะเทือนเพื่อเตือนสำนึกของพวกภิกษุผู้จัดจ้านฟุ้งเฟ้อ - สัม.ม.๑๙/๑๑๕๕/๓๔๖;

• พระอภิกุสาวกของพระสิขีพุทธเจ้าแสดงธรรมโดยไม่ให้คนเห็นตัว ให้เสียงได้ยินไปได้พ้นโลกธาตุ - สัม.ส.๑๕/๖๑๖/๒๒๙; อง.ติก.๒๐/๕๒๐/๒๙๑; ขุ.ปฏ.๓๑/๖๘๖/๕๙๖;

ส่วนเรื่องที่เล่าในอรรถกถามีมากมาย เช่น

- พระจุลลบันถกบันดาลให้เห็นตัวท่านเป็นพันองค์ - อ.อ. ๑/๒๒๘, ๒๓๕; ฆ.อ. ๒/๗๔; วิสุทฺธิ. ๒/๒๑๙ (อิงบาลี ขุ.ปฏี. ๓๑/๖๘๕/๕๙๒);

- พระมหาโมคคัลลนัทรมานันโทปนันทนาคราช - ชา.อ. ๗/๓๕๖; วิสุทฺธิ. ๒/๒๓๓;

- พระปณณชัวยพ่อค้าชาวเรือจากการทำร้ายของอมนุษย์ - ม.อ. ๓/๗๓๑-๔ (เพิ่มความจากปณณวาทสูตร, ม.อ. ๑๔/๗๖๔/๔๘๕ และมีเรื่องพระพุทฺธเจ้าเสด็จสุณาปรีตชนบท เป็นที่มาของพระพุทฺธบาท ๒ แห่ง);

- สามเณรสังกัจจะช่วยภิกษุ ๓๐ รูปโดยอาสาให้โจรจับตัวไปบูชาญวนแทน และกลับใจโจรได้หมด - ฆ.อ. ๔/๑๑๑;

- สุนสามเณรปราบพญานาค - ฆ.อ. ๘/๘๙;

- พระสุนทรสมุทรเหาะหนีหญิงนางโลม - ฆ.อ. ๘/๑๕๒; ฯลฯ

เรื่องฤทธิ์ของคนอื่น มีมาในบาลีบ้างบางแห่ง เช่น

- พรหมสัมมาทิฐิฐิรมานพรหมมิชฌาทิฐิ - ส.ส. ๑๕/๕๘๖/๒๑๕;

- ฤาษีชื่อโรหิตัสสะมีฤทธิ์เหินเวหาด้วยความเร็วดังว่า
อย่างเท่าเดียวก็ข้ามมหาสมุทรไปแล้ว เหาะไปตลอด ๑๐๐ ปีไม่หยุด
เลย ก็ไม่ถึงที่สุดโลก ตายเสียก่อน - ส.ส.๑๕/๒๙๗/๔๘; อง.จตุกก.
๒๑/๔๕/๖๑;

- พระอินทร์แปลงเป็นช่างนุกมาถวายพิณทบาตแก่พระ
มหากัสสป - พ.อ.๒๕/๘๐/๑๕๕;

ส่วนในอรรถกถามีเรื่องมากมาย โดยมากเป็นการกระทำ
ของเทวดา ยักษ์ วิทยาธร ฤาษี ดาบสต่างๆ ผู้มีบทบาทมากท่าน
หนึ่งคือพระอินทร์ ซึ่งมักแปลงกายบ้าง ไม่แปลงกายบ้าง ลงมา
ช่วยคนดีบ้าง ทดสอบความดีของคนดีบ้าง ดังเช่นแปลงเป็นหนู
มากัดเชื้อกรดครุฑรปลอมของนางวิญจนาณวิกา - ธ.อ.๖/๔๕;
ชา.อ.๖/๑๓๐; อิติ.อ.๑๑๓ และพบได้ทั่วไปในอรรถกถาชาดก ;

นอกจากนั้นมียกกล่าวถึงเป็นกลาง มิใช่เป็นเหตุการณ์เฉพาะ
ครั้งเฉพาะคราว เช่น

- เป็นเหตุหนึ่งของแผ่นดินไหว - ที.ม.๑๐/๙๘/๑๒๖;
- แสดงความสำคัญของมโนกรรม - ม.ม.๑๓/๗๐/๖๓;
- เหตุให้อริฐานตันไม่เป็นดินก็ได้ เป็นน้ำก็ได้ เป็นต้น -

อง.นฤก.๒๒/๓๑๔/๓๘๐ ;

- กล่าวถึงคนที่เป็นโลกาธิปไตยเร่งปฏิบัติธรรม เพราะกลัวว่าสมณพราหมณ์และเทวดาผู้มีฤทธิ์จะล่องรู้จิตของตน - อง.ติก.

๒๐/๔๗๙/๑๘๘

บันทึกที่ ๒ :

การช่วยและการแก้ของพระอินทร์

การช่วยเหลือของพระอินทร์นั้น ดูเหมือนจะมีไ้เกิดจากเพียงคุณธรรมเท่านั้น แต่แทบจะถือเป็นหน้าที่ที่เดียวเพราะมีข้อกำหนดกำกับอยู่ด้วย คือ การที่อาสน์ร้อนเป็นสัญญาณเตือนเรื่องอาสน์ร้อนนี้ก็น่าจะเป็นหลักฐานอย่างหนึ่งที่แสดงถึงช่วงต่อของความเปลี่ยนแปลงจากการถูกบีบคั้นด้วยแรงตบะหรือการบำเพ็ญพรตแบบเก่า หันมาเน้นในแง่ที่คุณธรรมความดีของคนเป็นแรงเร่งเข้าแทน และพระอินทร์ในระยะช่วงตอนนี้ ก็ยังเกี่ยวข้อกับพลังบีบบังคับที่เกิดจากตบะแบบเก่าอยู่ด้วย ในสถานการณ์บีบบังคับแบบเก่านั้น การปฏิบัติของพระอินทร์ก็มักจะเป็นไปในรูปของการแข่งขัน ซึ่งขัดแย้งอำนาจกับมนุษย์แบบโลกๆ ที่ติดมากับระบบเก่า เช่น พยายามหาทางทำลายตบะของมนุษย์เป็นต้น ซึ่งเห็นได้ชัดว่าไม่ใช่วิธีการแห่งคุณธรรมตามคติของพระพุทธ

ศาสนา (เช่น โลมสกัสสปชาดก, ชา.อ.๕/๓๔๐; อลัมพุลชาดก, ชา.อ.๗/๓๙๖; นพินิกาชาดก, ชา.อ.๘/๑) ส่วนเรื่องที่เข้าสู่ศตติของ พระพุทธศาสนาบางน้อยบ้างมีมากมายหลายเรื่องเช่นใน

- มหาสุวรรณชาดก, ชา.อ.๕/๓๕๑;
- กัณหาชาดก, ชา.อ.๕/๔๒๙;
- อภิตติชาดก, ชา.อ.๖/๑๙๗;
- สุรจิชาดก, ชา.อ.๖/๓๐๕;
- สิวีราชชาดก, ชา.อ.๗/๓๗;
- สัมพุลชาดก, ชา.อ.๗/๓๐๒;
- กุสชาดก, ชา.อ.๘/๑๓๓;
- เตมียชาดก, ชา.อ.๙/๒;
- เวสันดรชาดก, ชา.อ.๑๐/๔๕๙;
- เรื่องพระจักขุปาล, ฐ.อ.๑/๑๖;
- เรื่องสามเณร, ฐ.อ.๘/๑๒๙ ฯลฯ

อนึ่ง พึงสังเกตด้วยว่า ตามเรื่องในชาดกเหล่านี้ เมื่อพระ อินทร์จะช่วยนั้น มิใช่จะช่วยง่าย ๆ โดยมากมักจะมีบททดลอง ก่อน เพื่อทดสอบว่ามนุษย์ที่ทำดีนั้น มีความแน่วแน่มั่นคงใน

ความดีนั้นแท้จริงหรือไม่ อีกเรื่องหนึ่งที่ถือว่าแสดงคติพุทธศาสนาอย่างสำคัญ จัดเข้าในทศชาติ คือมหาชนกชาดก ตามเรื่องว่า เมื่อเรือแตกกลางทะเล คนทั้งหลายหวาดกลัว ร้องไห้วอนให้เทวดาต่างๆ พระโพธิสัตว์ผู้เดียว ไม่ร้องไห้ ไม่คร่ำครวญ ไม่วอนไหว้เทวดา คิดการต่างๆ ตามเหตุผล และเพียรพยายามสุดกำลัง ในที่สุดมณีเมขลาเทพธิดารักษาสมุทรมาช่วยเหลือตามหน้าที่ของเทวดา (ชา.อ.๙/ ๕๙)

อนึ่ง นอกจากตรวจดูเองแล้ว พระอินทร์ยังมีท้าวโลกบาลเป็นผู้ช่วย คอยส่งบริวารมาตรวจดูความประพฤติของชาวโลกไปรายงานให้ทราบด้วย (อง.ติก.๒๐/๔๗๖/๑๘๐; อง.อ.๒/๑๕๖).

บันทึกที่ ๓ :

สังกิริยา ทางออกที่ดีสำหรับผู้ยังหวังอำนาจดลบันดาล

สำหรับชาวพุทธในระยะพัฒนาขั้นต้น ผู้ยังหวัง หรือยังมีเยื่อใยที่ตัดไม่ค่อยขาดในเรื่องแรงดลบันดาลหรืออำนาจอัศจรรย์ต่างๆ ประเพณีพุทธแต่เดิมมายังมีวิธีปฏิบัติที่เป็นทางออกให้อีก อย่างหนึ่ง คือ "สังกิริยา" แปลว่า การกระทำสังจะ หมายถึงการอ้างพลังสังจะหรือการอ้างเอาความจริงเป็นพลังบันดาล คือยกเอาคุณธรรมที่ตนได้ประพฤติปฏิบัติบำเพ็ญมาหรือมีอยู่ตามความจริง หรือแม้แต่สภาพของตนเองที่เป็นอยู่จริงในเวลานั้น ขึ้นมาอ้างเป็นพลังอำนาจสำหรับขจัดปัดเป่าภัยอันตรายที่ได้ประสบในเมื่อหมดทางแก้ไขอย่างอื่น วิธีการนี้ไม่กระทบกระเทือนเสียหายนต่อความเพียรพยายาม และไม่เป็นการขอร้องวิงวอนต่ออำนาจดลบันดาลจากภายนอกอย่างใดๆ ตรงข้าม กลับเป็นการเสริมสร้างความมั่นใจในคุณธรรมและความเพียรพยายามของตน และทำให้มีกำลังใจเข้มแข็งยิ่งขึ้น อีกทั้งไม่ต้องยุ่งเกี่ยวกับวัตถุหรือพิธีที่

จะเป็นช่องทางให้ขยายกลายรูปพ้นเผื่อออกไปได้

สังกิริยาพบบ่อยในคัมภีร์พุทธศาสนารุ่นอรรถกถาเฉพาะอย่างยิ่งขาดก นับเป็นวิธีปฏิบัติที่ใกล้เคียงถึงความเป็นพุทธอย่างแท้จริง ดังหลักฐาน (หลายเรื่องมีลักษณะน่าจะเหลือเชื่อ แต่คงเป็นธรรมดาของวรรณคดี);

- พิสูจน์ความเป็นลูก - ชา.อ./๑/๒๐๖;
- ทำให้ตันอ้อกลวง เพื่อช่วยผู้ลงลิ้งให้ดื่มน้ำได้โดยปลอดภัย

- ชา.อ.๑/๒๕๙, ม.อ.๓/๑๖๙;

- ลูกนกขอให้ตนพ้นภัยไฟป่า - ชา.อ.๑/๓๑๙;
- ช่วยให้ชนะสกา - ชา.อ.๒/๘๗;
- ให้เด็กหายจากพิษงู - ชา.อ.๕/๔๖๐;
- ให้เรือพ้นภัยจากทะเลร้าย - ชา.อ.๖/๗๓;
- ให้ประดานกพ้นจากที่กักขัง - ชา.อ.๖/๓๓๖;
- บริจาคพระเนตรแล้ว กลับมีพระเนตรขึ้นใหม่ - ชา.อ.๗/

๔๘ (อ้างใน มลินท. ๑๗๐);

- ให้ผู้ไปสละชีวิตแทนบิดาปลอดภัย (มีแง่อิงเทวดาบ้าง)

- ชา.อ.๗/๒๑๒;

- อ่างความซื่อสัตย์ต่อสามี ทำให้สามีหายจากโรคเรื้อน -

ชา.บ.๗/๓๑๑;

- พระมเหสีขอให้มีโอรส - ชา.บ. ๙/๒;
- ให้พ้นจากการจองจำเพราะถูกใส่ความ - ชา.บ.๙/๕๔;
- ให้ลูกหายจากพิษลูกศร - ชา.บ. ๙/๑๕๒;
- ให้สวามีที่กำลังจะถูกบุชายัญพินัย - ชา.บ.๑๐/๑๓๓;
- นางโสเภณีให้แม่คงคาไหลกลับ - มลินฺนุท.๑๗๓;
- พระเจ้าอโศกของกัณหาโพธิโดยไม่ต้องตัด - วินย.บ.๑/๙๕;
- ให้พ้นจากการถูกลงโทษให้ช้างเหยียบในกรณีถูกใส่

ความว่าเป็นโจร - ที.บ.๒/๔๑๒; (แต่ ชา.บ.๑/๓๐๑ ว่าเป็น
อานาภาพแห่งเมตตา) ;

- ลูกอ้างใจจริงของแม่ให้พินัยควายป่าได้ - ม.บ.๑/

๒๗๖; ส.บ.๒/๑๘๖; สกฺคณี บ. ๑๘๔;

- องค์ลิมลประสงค์ความสวัสดิ์แก่หญิงครรภ์แก่ - ม.บ.

๓/๓๑๓ (อ้างบาลี ม.ม.๑๓/ ๕๓๑/๔๘๕) ;

- ราชาหมากัปปินะข้ามแม่น้ำด้วยม้า - ส.บ.๒/๒๙๙;

อัง.บ.๑/๓๔๘;

- พระราชเทวีทำอย่างมหากัปปีนะ - ธ.บ.๔/๔๙๑;
- เสี่ยงดอกไม้ไปบูชาและนิมนต์พระพุทธรเจ้า - ธ.บ.๑/๒๔๘;
- ให้ลูกหายจากพิษงู - ธ.บ.๒/๑๗๖;
- ทำให้สามีหายป่วย - ธ.บ.๓/๑๑๗ (แต่บ่าลืว่าหาย

เพราะฟังโอวาทของภรรยา - ธ.บ.๓/๑๑๗/๓๓๒);

- เสี่ยงทายว่ามีทักษิณบุคคลหรือไม่ - ธ.บ.๓/๓๔๑;

มีข้อที่ควรเสนอไว้ช่วยกันพิจารณาอย่างหนึ่งว่า บางทีประเพณีการทำสักการียา อาจเป็นเครื่องแสดงอย่างหนึ่งว่าจริยธรรมยังมั่นคงแข็งแรงอยู่ในสังคมหรือไม่ การเสื่อมไปของประเพณีสักการียาอาจแสดงถึงความเสื่อมถอยอ่อนแอลงในทางจริยธรรม เพราะในเมื่อไม่มีคุณธรรมที่จะต้องให้เกิดความมั่นใจว่าตนเอง ก็ต้องหันกลับไปอ้างและวิงวอนสิ่งศักดิ์สิทธิ์มีเทวฤทธิ์เป็นต้น คงเป็นด้วยเหตุนี้การกระทำตามระบบเดิม เช่น การบวชบวช การวิงวอน การสาปแช่ง การสบถสาบานผสมสาป (การสบถสาบานตามความหมายเดิมล้วนๆ เป็นเพียงคำมั่น แต่ที่ทำกันมากมีการอ้างสิ่งศักดิ์สิทธิ์มาสาปแช่งด้วยว่า ถ้าทำหรือไม่ทำอย่างนั้นขอให้ประสบผลร้ายอย่างนั้นๆ) จึงยืนยงและแพร่หลายกว่า.

บันทึกที่ ๔ :

พระพุทธรูป เป็นมนุษย์หรือเทวดา

คติพระพุทธรูปศาสนาเกี่ยวกับเทวดานี้ เมื่อปฏิบัติให้ถูกต้องด้วยความเข้าใจ ก็ทำให้ชาวพุทธอยู่ร่วมกันได้ด้วยดีกับผู้ที่ยังนับถือเทพเจ้า พร้อมทั้งสามารถรักษาหลักการของตนไว้ได้ด้วย อย่างไรก็ตาม บางท่านสังเกตว่าท่าที่เช่นนี้ทำให้พระพุทธรูปศาสนาเสียเปรียบ เพราะคนทั่วไปมีความโน้มเอียงในทางที่จะไม่มั่นใจตนเอง และคร้านที่จะคิดเหตุผล จึงมักถูกดึงลงไปสู่ลัทธิไหว้วอนสิ่งศักดิ์สิทธิ์ของฤทธิลบันดาลได้ง่าย ข้อนี้อาจเป็นจุดอ่อนที่พิจารณากันไปได้ต่างๆ แต่ปัญหาน่าจะอยู่ที่ว่า เราได้ยกเอาขอบเขตที่ท่านวางไว้ขึ้นมาปฏิบัติกันหรือเปล่า และคอยย้ำความเข้าใจที่ถูกต้องกันไว้หรือไม่ ยิ่งถ้ารู้ตัวว่ามีจุดอ่อนอยู่แล้วก็ควรอย่างยิ่งจะมัดระวังรักษาหลักการให้เข้มข้นยิ่งขึ้น มองอย่างหนึ่งเหมือนกับพูดว่า ชาวพุทธฝ่ายชาวบ้านจะไปนับถือกราบไหว้ย่อย (แต่ไม่ใช่อ่อนวอนหรือมัวลุ่ม) เทพเจ้ากับเขาอย่างไรก็ได้ แต่

อย่านับถือให้สูงกว่าความสามารถของมนุษย์ที่ตนมีอยู่ก็แล้วกัน
 เทวดาจะสูงเท่าใดก็ได้ แต่ที่สูงสุดนั้นคือมนุษย์ คือท่านผู้เป็น
 ศาสดาของเทวะและมนุษย์ทั้งหลาย หรือถ้าไม่คล่องใจที่จะนึกถึง
 ภาพเทพเจ้าที่ตนเคยเคารพเทิดทูนมากرابให้มนุษย์ ก็อาจจะ
 มองมนุษย์ผู้สูงสุดใหม่อีกแนวหนึ่งว่า เป็นผู้ได้พัฒนาตนจนถึง
 ภาวะสูงสุดพ้นไปแล้วทั้งจากความเป็นเทพเจ้าและความเป็น
 มนุษย์ โดยขอให้พิจารณาพุทธพจน์ดังต่อไปนี้ (ข้อความมี
 ลักษณะเล่นถ้อยคำ จึงแปลรักษาสำนวนเพื่อผู้ศึกษามีโอกาส
 พิจารณา)

ครั้งหนึ่ง เมื่อพระพุทธเจ้ากำลังเสด็จพุทธดำเนินทางไกล
 พราหมณ์ผู้หนึ่งได้เดินทางไกลทางเดียวกับพระองค์ มองเห็นรูป
 จักรที่รอยพระบาทแล้วมีความอัศจรรย์ใจ ครั้นพระองค์เสด็จลงไป
 ประทับนั่งพักที่โคนไม้ต้นหนึ่งข้างทาง พราหมณ์เดินตามรอยพระ
 บาทมา มองเห็นพุทธลักษณะการที่ประทับนั่งสงบลึกซึ้งน่า
 เลื่อมใสยิ่งนัก จึงเข้าไปเฝ้าแล้วทูลถามว่า "ท่านผู้เจริญคงจักเป็น
 เทพเจ้า" พระพุทธเจ้าตรัสตอบว่า "แน่ะพราหมณ์ เทพเจ้าเราก็จัก
 ไม่เป็น" ทูลถามต่อไปว่า "ท่านผู้เจริญคงจักเป็นคนธรรพ์" ตรัส

ตอบว่า "คนธรรพ์เราก็จักไม่เป็น" "ท่านผู้เจริญคงจักเป็นยักษ์" "ยักษ์เราก็จักไม่เป็น" "ท่านผู้เจริญคงจักเป็นมนุษย์" "มนุษย์เราก็จักไม่เป็น" ทูลถามว่า "เมื่อถามว่าท่านผู้เจริญคงจักเป็นเทพ ท่านก็กล่าวว่า เทพเราก็จักไม่เป็น เมื่อถามว่าท่านผู้เจริญคงจักเป็นคนธรรพ์...เป็นยักษ์...เป็นมนุษย์ ท่านก็กล่าวว่า จักไม่เป็น เมื่อเช่นนั้นท่านผู้เจริญจะเป็นใครกันเล่า" ตรัสตอบว่า "นี่นะพรหมณ์ อาสวะเหล่าใดที่เมื่อยังละไม่ได้จะเป็นเหตุให้เราเป็นเทพเจ้า...เป็นคนธรรพ์...เป็นยักษ์...เป็นมนุษย์ อาสวะเหล่านั้นเราละได้แล้ว ถอนรากเสียแล้วหมดสิ้น ไม่มีทางเกิดขึ้นได้อีกต่อไป เปรียบเหมือนดอกอุบล ดอกปทุม ดอกบุณฑริก เกิดในน้ำ เจริญในน้ำ แต่ตั้งอยู่พ้นน้ำ ไม่ถูกน้ำฉาบติด ฉนั้นใด เราก็จักฉนั้นนั้นเหมือนกัน เกิดในโลก เติบโตขึ้นในโลก แต่เป็นอยู่เหนือโลก ไม่ติดกัลด้วยโลก ฉนั้นนั้น; นี่นะพรหมณ์ จงถือเราว่าเป็น 'พุทธ' เกิด" (อ.จ.ศก.๒๑/๓๖/๔๘)

เชิงอรรถ

- ^๑ น โสเธนุติ มจจํ อวติณฺณกงฺขํ (ขุ.สุ.๒๕/๓๑๕/๓๗๔)
- ^๒ หลักข้อนี้ รวมอยู่ในเกณฑ์วินิจัยความหมายและคุณค่าของ พุทธธรรม ซึ่งเป็นอีกบทหนึ่งต่างหากในหนังสือพุทธธรรมฉบับ สมบูรณ์
- ^๓ ที่.ปา.๑๑/๒-๓/๓-๔; พึงเทียบกับพุทธพจน์ที่แสดงสิ่งที่ทรง พยากรณ์และไม่ทรงพยากรณ์ ใน ม.ม.๑๓/๑๕๐-๑๕๒/๑๔๗-๑๕๓ ด้วย
- ^๔ ขุ.สุ.๒๕/๓๑๕/๓๗๔ (คำว่า การบำเพ็ญพรตหมายจะเป็น เทวดานั้น แปลตาม สุตต.อ.๒/๖๖ รูปศัพท์เป็น อมรา ถ้าแปล ตามรูปศัพท์ ก็ได้ความเพียงว่า เทวดาทั้งหลาย ก็ดี)
- ^๕ คำชี้แจงเกี่ยวกับอิทธิปาฏิหาริย์ ในฐานะเป็นอภิปัญญา พร้อม ทั้งหลักฐานอ้างอิงทั้งหลาย ได้แสดงไว้แล้วอย่างมากมายใน ตอนก่อนๆ
- ^๖ ที่.สี.๙/๓๓๙-๓๔๒/๒๗๓-๖; ที่.ปา.๑๑/๒๒๘/๒๓๒; อัง.ติก. ๒๐/๕๐๐/๒๑๗; ขุ.ปฏี.๓๑/๗๑๘-๗๒๑/๖๑๖-๘

๕. ดู เกวัญภูมิตูร, ที.สี.๙/๓๓๘-๓๕๐/๒๗๓-๒๘๓
๖. ดู อัง.ติก.๒๐/๕๐๐/๒๑๗-๒๒๐
๗. ที.ปา.๑๑/๙๐/๑๒๒; อธิบายใน ขุ.ปฏ.๓๑/๖๙๐/๕๙๙
๑๐. ดู วัตถุประสงค์ของการปฏิบัติเช่นนี้ใน อัง.ปญจก.๒๒/๑๔๔/๑๘๙; ฤทธิ์ประเภทนี้เป็นพวกเมตตาคาโรมิตติ ซึ่งถึงขั้นเป็นสุภวิโมกข์ เกิดจากเจริญโพชฌงค์ประกอบด้วยเมตตาก็ได้ (ลัม.๑๙/๕๙๗/๑๖๔); เป็นผลของการเจริญสติปัฏฐาน ๔ ก็ได้ (ลัม.๑๙/๑๒๕๓-๑๒๖๒/๓๗๖-๙); เป็นผลของการเจริญสมาธิก็ได้ (ลัม.๑๙/๑๓๓๒-๖/๔๐๑-๓); บางแห่งเรียกผู้ปฏิบัติได้เช่นนี้ว่าอริยชนผู้เจริญอินทรีย์แล้ว (ม.ญ.๑๔/๘๖๓/๕๔๖)
๑๑. วินย.๗/๓๓/๑๖; อรรถกถาอธิบายว่า ทรงห้ามแต่วิกุพพณฤทธิ์ (ฤทธิ์ผันผก คือเปลี่ยนจากรูปร่างปกติ เช่น แปลงตัวเป็นต่างๆ เนรมิตให้เห็นสิ่งต่าง ๆ พุดแต่ไม่เห็นตัว ให้เห็นตัวท่อนเดียว เป็นต้น) ไม่ห้ามอธิษฐานฤทธิ์ (เช่น อธิษฐานตัวเป็นหลายคน เดินน้ำ ดำดิน เป็นต้น) ดู วินย.อ.๓/๓๓๗ แต่คำอธิบายนี้ดูไม่น่านิยม
๑๒. ขุ.ปฏ.๓๑/๗๑๘-๗๒๒/๖๑๖-๖๒๐

- ๑๓ อง.ตีก.๒๐/๕๘๔/๓๗๕; อง.ทศก.๒๔/๒๑๗/๓๕๓
- ๑๔ อิทธิมัททะ (เป็นพวกเดียวกับเมาคความรู้ เมาศีล เมาฉาน เป็นต้น) ดู อภิ.วิ.๓๕/๘๔๙/๔๖๘)
- ๑๕ วิสุทธิ.๑/๑๑๒,๑๒๒
- ๑๖ แต่อย่าลืมว่า การตั้งใจใช้ความประพตีสีลและวัตรเป็นเครื่องชักจูงผูกหมุ่นไว้กับตน เพื่อผลในทางชื่อเสียง ความยกย่องสรรเสริญ หรือลาภ ก็เป็นสิ่งที่พระพุทธเจ้าทรงติเตียนมากเช่นเดียวกัน
- ๑๗ ของขลังสิ่งศักดิ์สิทธิ์ อำนาจลึกลับนั้น รวมถึงสิ่งที่ท่านเรียกว่า ตีรัจฉานวิชาบางอย่างด้วย (ตีรัจฉานวิชา คือ วิชาที่ขวางต่อทางสวรรค์นิพพาน หรือวิชาภายนอกที่ไม่เข้ากับจุดหมายของพระศาสนา โดยมากเป็นวิชาจำพวกการทำนายทายทัก และการรักษาโรคต่าง ๆ ซึ่งจะจัดเป็นความบกพร่องเสียหายในด้านศีล หากภิกษุนำมาใช้เป็นเครื่องมือหาเลี้ยงชีพหรือหาลาภสักการะ ตีรัจฉานวิชา เป็นคนละอย่างกันกับอิทธิปาฏิหาริย์, ตีรัจฉานวิชา มาใน ที.สี.๙/๑๙-๒๕/๑๑-๑๕ และกล่าวซ้ำไว้อีกหลายสูตรในพระไตรปิฎกเล่ม ๙ นั้น, มี

- สิกขาบทห้ามเรียนห้ามสอนใน วินย.๓/๓๒๒/๑๗๗;
๗/๑๘๔/๗๑ อธิบายใน ที.อ.๑/ ๑๒๑; นิท.อ.๒/๑๑๗ เป็นต้น)
- ๑๘ อย่าลืมนะว่า หลักพึ่งตนเอง เป็นตัวของตัวเอง นี่ ท่านให้สมดุลย์
ด้วยหลักการเคารพ หรือคารวธรรม ที่กล่าวไว้ในตอนก่อน
และพึ่งสังเกตว่า ผู้เป็นอิสระแล้วอย่างแท้จริง กลับเป็นผู้เชื่อ
ฟังคำสั่ง มีวินัยอย่างยิ่ง (การเชื่อฟังกับความเชื่อที่เรียกว่า
ศรัทธามีแต่ต่างกัน การเชื่อฟังหรือปฏิบัติตามคำสั่งอย่างมี
วินัยนั้นเกิดจากศรัทธาอย่างหนึ่ง เกิดจากปัญญาอย่างหนึ่ง
พระอรหันต์ปฏิบัติตามคำสั่ง รักษาระเบียบวินัยด้วยปัญญา).
- ๑๙ อิทธิปาฏิหาริย์ในคัมภีร์ ดู บันทึกพิเศษท้ายบท
- ๒๐ อามิสฤทธิ (ความสำเร็จหรือความรุ่งเรืองทางวัตถุ, วัตถุรุ่ง
เรือง หรือวัตถุเป็นแรงบันดาลใจ) และ ธรรมฤทธิ (ความสำเร็จ
หรือความรุ่งเรืองแห่งธรรม, ธรรมรุ่งเรือง หรือธรรมเป็นแรง
บันดาลใจ) มาใน อง.ทูก.๒๐/๔๐๓/๑๑๗; อนึ่ง ความมีรูป
โฉมงามผิวพรรณผุดผ่อง ความมีอายุยืน ความมีสุขภาพดี
ความมีเสน่ห์ผู้คนชอบชมอยู่ใกล้ ก็เรียกว่าเป็นฤทธิเช่นกัน (ดู
ที.ม.๑๐/๑๗๑/ ๒๐๔; ม.อ.๑๔/๔๙๖/๓๓๐)

๒๑ ที.สี.๙/๓๔๓/๒๗๗ และ ส.ส.๑๕/๒๙๗/๘๘; อง.จตุกก.๒๑/๔๕/๖๑ (เคยอ้างแล้วทั้งสองเรื่อง)

๒๒ วินย.๗/๓๕๐/๑๖๔ (เคยอ้างแล้ว); อย่างไรก็ดี ถ้าความคิดร้ายรุนแรงขึ้น ฤทธิ์ก็เสื่อมได้ เพราะฤทธิ์ต้องอาศัยฌานสมาบัติเป็นฐาน และผู้จะเข้าฌานสมาบัติได้ ต้องทำจิตให้บริสุทธิ์ผ่องใส ปราศจากนิวรณ์.

๒๓ คำว่าเทวดา หรือเทพ ใช้คลุมถึงพรหมทั้งหลายด้วย โดยแบ่งเป็นเทวดาชั้นกามาวจร (ผู้ยังเกี่ยวข้องกับกาม บางที่เรียกว่า จกามาพจรสวรรค์ หรือสวรรค์ชั้นที่ยังเกี่ยวข้องกับกาม ๖ ชั้น คือ จาตุมหาราชิกา ดาวดึงส์ ยามา ดุสิต นิมมานรดี และปรนิมมิตวสวัตดี) ต่อจากนั้นมีเทพชั้นรูปาวจร (รูปพรหม) ๑๖ ชั้น และสูงสุดมีเทพชั้นอรูปาวจร (อรูปพรหม) (ดู สงฺคห.๒๙ เป็นต้น)

๒๔ ดู อง.นวก.๒๓/๒๒๕/๔๐๙

๒๕ ฐ.ปิติ.๒๕/๒๖๑-๒/๒๘๙-๒๙๐.

๒๖ อง.ปฏิจก.๒๓/๑๑๙/๒๒๙

๒๗ ดู คำ อง.ป.๓/๓๔๕

^{๒๔} อบายภูมิ มี ๔ คือ นรก ตีรจฉาน เปรต และอสุรกาย (ขุ.อิติ. ๒๕/๒๗๓/๓๐๑ เป็นต้น).

^{๒๕} ใน อง.อุฏฐก.๒๓/๑๖๑/๓๑๔ มีพุทธพจน์ว่า ต่อเมื่อพระพุทธรเจ้าทรงมีอิทธิเวทย์ญาณทัสสนะครบ ๘ ประวัฏฐี (รอบทั้ง ๘ ด้านคือ ๑. จำเริญไปได้ ๒. เห็นรูปทั้งหลาย ๓. สนทนากันได้กับเทวดาเหล่านั้น ๔. รู้ว่าเทวดาเหล่านั้นมาจากเทพนิกายไหน ๕. รู้ว่าเทวดาเหล่านั้นจุติจากที่นี้ไปเกิดที่นั่นด้วยวิบากของกรรมใด ๖. รู้ว่าเทวดาเหล่านั้นมีอาหารอย่างไร เสวยสุข ทุกข์อย่างไร ๆ ๗. รู้ว่าเทวดาเหล่านั้นมีอายุยืนยาวเท่าใด ๘. รู้ว่าพระองค์เคยอยู่ร่วมกับเทวดาเหล่านั้นหรือไม่) จึงจะทรงปฏิญาณได้ว่าทรงบรรลุแล้วซึ่งอนุตรสัมมาสัมโพธิญาณ, อิทธิเวทย์ญาณทัสสนะนี้จะแปลว่า ญาณทัสสนะของพระเจ้าเหนือกว่าเทพ หรือญาณทัสสนะที่ทำให้ทรงเป็นผู้เหนือกว่าเทพ (เทียบคำแปลกับ ขุ.จ.๓๐/๖๕๔/๓๑๒; นิพ.อ.๒/๓๒๔ สุตต.อ.๒/๕๓๐) เพราะทำให้ทรงรู้จักเทวดาดียิ่งกว่าที่พวกเทวดารู้จักตนเอง (เช่นพระพรหมไม่รู้อายุของตน จึงเข้าใจตนเองผิดว่าไม่เกิดไม่ตาย) อิทธิเวทย์ญาณทัสสนะนี้ เป็นส่วนหนึ่ง

ของทิพยจักขุ (ดู ม.ป. ๓/๓๐๕) จึงเป็นคุณสมบัติจำเป็นอย่างหนึ่งสำหรับความเป็นสัมมาสัมพุทธะ เช่นเดียวกับตถาคตพลญาณข้ออื่น ๆ แต่ไม่จำเป็นสำหรับการบรรลุอรหัตตผลหรือนิพพาน (แต่เดิมมาตั้งแต่ก่อนพุทธกาล ความนับถือเทวดาเป็นของสามัญและฝังรากลึก ดังนั้น การจะแสดงความประเสริฐของมนุษย์ได้ก็ต้องให้เห็นว่ามนุษย์สามารถจะทำตนให้เหนือกว่าเทวดาได้อย่างไร).

๓๐ ส.ส.๑๕/๕๘๖/๒๑๕

๓๑ ม.ญ.๑๒/๔๓๗/๔๖๘

๓๒ ส.ส.๑๕/๘๖๔/๓๒๒

๓๓ โลกมนุษย์ไม่สะอาดมีกลิ่นเป็นที่รังเกียจแก่เทวดา (ดู ที.ม. ๑๐/ ๓๐๖/๓๖๒; ชุทฺทก.ป.๑๒๙; สุตฺต.ป.๒/๘๖)

๓๔ ชุ.ชา.๒๗/๕๐๕/๑๒๘; ชา.ป.๔/๒๒๗-๒๓๔

๓๕ วิ.ป.๕/๑๐; ชา.ป.๑/๓๓๙

๓๖ ดู เรื่องพระโกณฑธาน, ปร.ป.๑/๒๘๔; วิ.ป.๕/๔๗

๓๗ เช่น ชุทฺทก.ป.๒๖๑; สุตฺต.ป.๑/๒๔๖; วิ.ป.๒/๑๒๘

๓๘ เช่น ปัพพารวาสีตีสสเถรวัตถุ, วิ.ป.๘/๑๒๓

๓๙ ได้กล่าวข้างต้นแล้วว่า จะพูดไปตามเรื่องราวในคัมภีร์ ไม่แปลความหมายทางนามธรรม

๔๐ เขตอำนาจของมาร เรียกว่า มารโยย (มารเชยฺย); ดู ม.ป.๑/๔๕; สุตต.ป.๑/๕๔

๔๑ ดู ขา.ป.๑/๑๑๓; พุทท.ป.๕๒๑

๔๒ ดู ม.ม.๑๒/๕๕๖/๕๙๗

๔๓ ปจ.จตุกก.๒๑/๑๕/๒๒

๔๔ ดู พุ.อิติ.๒๕/๒๖๐/๒๘๘; พุ.เถร.๒๖/๓๗๙/๓๕๙; พุ.เถรี.๒๖/๔๗๑/๔๘๙

๔๕ การช่วยและการแก้ของพระอินทร์ ดู บันทึกพิเศษท้ายบท

๔๖ เทียบกับสภาพปัจจุบัน น่าสังเกตว่า มนุษย์ในบัดนี้ดูเหมือนจะหนักในการอ่อนน้อมมาก ถ้าเพียรพยายามก่อนจึงอ่อนน้อมก็พอทำเนา แต่ที่มีมาก กลับเป็นว่า ตนไม่ได้พากเพียรอะไร ก็ไปบวงสรวงอ่อนน้อมเทวดา ส่วนเทวดาเล่าก็รอการอ่อนน้อมก่อนจึงมา และใครอ่อนน้อมก็มาช่วยคนนั้น ไม่ต้องคำนึงว่าเขาทำดีหรือไม่ ที่จะทดลองทดสอบความดีก่อนเป็นอันไม่ต้องพูดถึง ถ้าเป็นอย่างนี้ ลองมาทายกันว่าเทวดาที่ลงมาจะเป็น

เทวดาแบบไหน น่าเกรงใจใหม่ว่า เทวดาไฟลามก และเทวดาสวมรอยจะมากันมาก หรือไม่ก็เทวดาใจอ่อน ที่มีวมาขลุ่ยขลุ่ยกับมนุษย์จนพาเสียไปด้วยกัน

๔๗ ถ้าจะให้ถูกแท้ ควรว่า "การเพียรพยายามทำดี เป็นคุณธรรมของมนุษย์ การช่วยเหลือคนทำดีเป็นคุณธรรมของสวรรค์" แต่ใช้คำว่าหน้าที่ เพราะฟังง่ายและกำชับการปฏิบัติมากกว่า

๔๘ มีข้อสังเกตว่า ชาวไทยพุทธสมัยเก่า ที่เชื่อผีสงเทวดา เมื่อจะทำการใดที่อาจกระทบกระเทือนเทวดา เขาพูดว่าให้บอกกล่าวเทวดาหรือบอกกล่าวพระภูมิเจ้าที่ ข้อนี้อาจเป็นหลักฐานอย่างหนึ่ง que แสดงถึงการปรับตัวเข้าสู่แนวทางของพระพุทธศาสนา เปลี่ยนจากการเชนสรวงสังเวทอย่างพราหมณ์ แต่การบวงสรวงบนบาน กลับมาเฟื่องฟูใหม่ในสมัยปัจจุบัน ทั้งนี้ น่าจะเป็นเพราะว่าในเมื่อคนไม่เข้าใจทำที่แบบพุทธต่อเทวดา ก็จึงมีแต่คน ๒ พวกเถียงกันอยู่คือ พวกว่าเทวดามี กับ พวกว่าเทวดาไม่มี จะเถียงกันอย่างไรก็ตาม พวกที่เชื่อว่ามีก็ยังมีอยู่ และที่มากก็คือพวกที่ระแวงไว้ก่อนว่ามี พวกที่ว่ามี และระแวงว่ามี ก็ไม่รู้วิธีปฏิบัติอย่างอื่นนอกจากการบวงสรวง

อ้อนวอน ดังนั้น ทั้งที่มีการดูว่าให้เลิกบวงสรวงอ้อนวอน เทวดา แต่การบวงสรวงอ้อนวอนบนบานนั้น ก็กลับยิ่งแพร่ หลายออกงามยิ่งขึ้น ข้อสังเกตนี้จะเป็นจริงหรือไม่ขอให้ผู้มี โอกาสช่วยกันค้นคว้ามาบอกกันต่อไป.

๔๙ คำว่าสิ่งศักดิ์สิทธิ์ น่าจะเป็นคำที่คลุมเครือและกว้างเกินไป ใน บรรดาสิ่งของจำพวกนี้ ส่วนที่พอจะอ้างพุทธาณุญาตได้คงจะ มีแต่มงคลอย่างเดียว ดังนั้น ในวงการพุทธน่าจะจำกัดไม่ให้ คำว่าสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ใช้แต่คำว่ามงคล เพื่อชัดเจนให้แคบเข้า และ ง่ายแก่การทะล่อมเข้าสู่ธรรม (แต่มงคลเอง เดียวนี้ ก็ใช้กันพว).

๕๐ อง.ปญจก.๒๒/๑๗๕/๒๓๐

๕๑ วินย.๗/๑๒๐-๔/๔๖-๕๐; ม.ม.๑๓/๔๘๖/๔๔๐; อรรถกถา (วินย.อ.๓/๓๔๕; ม.อ.๓/๒๙๙; ฎ.อ.๖/๓) ขยายความว่า เจ้า ชายโพธิ์ไม่ทรงมีโอรสหรือธิดา ได้ทรงให้ปลูลาดผ้าครั้งนั้นโดย ตั้งความปรารถนาว่าถ้าจะทรงได้โอรสก็ขอให้พระพุทธรูปองค์ ทรงเหยียบผ้านั้น พระพุทธรูปเจ้าทรงทราบว่าเจ้าชายจะไม่มี โอรสธิดาจึงไม่ทรงเหยียบ และได้ทรงบัญญัติสิกขาบทห้าม ภิกษุทั้งหลายเหยียบผืนผ้า เพราะทรงประสงค์จะอนุเคราะห์

ภิกษุสงฆ์ในภายหลัง เพราะในพุทธกาลมีภิกษุที่รู้จักผู้อื่นอยู่มาก ภิกษุเหล่านั้นย่อมเหยียบหรือไม่เหยียบได้ตรงตามความคิดของชาวบ้านเจ้าของผ้านั้น แต่นานไปภิกษุหลังพุทธกาลทำไปโดยไม่รู้ไม่เข้าใจ ชาวบ้านก็จะติเตียนเอาว่าพระสมัณนี้ไม่เก่งเหมือนอย่างสมัยก่อน จึงทรงบัญญัติสิกขาบทไว้เป็นการช่วยคุ้มครองภิกษุรุ่นหลังทั้งหลาย และอธิบายต่อไปว่า ในกรณีที่เหมาะสมไปแล้ว หรือมีกรรมแก่ เขาขอเพื่อเป็นมงคลจึงเหยียบได้ ถ้าพิจารณาตามแนวของอรรถกถา อาจมองเห็นความต่อไปว่า กรณีของเจ้าชายโพธิเป็นการบนบานขอลูก จึงทรงบัญญัติไม่ให้เหยียบ ส่วนกรณีของหญิงแห่งบุตร เป็นการขอเพื่อเป็นสิริมงคลเท่านั้น จึงทรงอนุญาตให้เหยียบ อย่างไรก็ดี ถ้าไม่ดูอรรถกถา พิจารณาอย่างพื้น ๆ ตามเรื่องในบาลี จะสันนิษฐานความได้ใหม่ที่ดูจะสมเหตุผลอยู่มากกว่า ที่ไม่ทรงเหยียบผ้าที่วังของเจ้าชายโพธิ ก็เพราะทรงรักษามรรยาท พระองค์เสด็จมาถึงยังไม่ได้ล้างพระบาท จึงไม่ทรงเหยียบ เพราะไม่ประสงค์จะให้ผ้าเปื้อนสกปรก (มีอนุบัญญัติต่อไปด้วยว่า ถ้าภิกษุล้างเท้าแล้ว อนุญาตให้เหยียบได้) ส่วนกรณีของหญิง

นั้นทรงยกเว้นให้ เพราะเขาขอรับรองเองโดยมีเหตุผลว่าต้องการมงคล.

๕๒

มงคล เป็นคนละอย่างกันกับเรื่องอิทธิปาฏิหาริย์ แต่นำมารวมไว้ในที่นี้ด้วย เพราะเมื่อพูดในทางปฏิบัติแล้วก็มีข้อพิจารณาคล้ายคลึงกัน เช่นในแง่ผลดีผลเสียและการวางท่าทีที่ถูกต้อง เป็นต้น; แต่ว่าโดยความหมาย อิทธิปาฏิหาริย์เป็นเรื่องของความสามารถพิเศษของตัวผู้ทำอิทธิปาฏิหาริย์เอง ส่วนมงคลที่มีมาได้หลายแง่ เช่น อาจเชื่อว่าบุคคลหรือสิ่งที่ให้มงคลนี้มีความศักดิ์สิทธิ์อิทธิานุภาพหรืออำนาจพิเศษเป็นของตนเองก็ได้ อาจเชื่อว่าบุคคลหรือสิ่งนั้นเป็นสื่อหรือทางผ่านของอำนาจศักดิ์สิทธิ์ที่เร้นลับอยู่ต่างหากก็ได้ หรืออาจเชื่ออย่างประณีตขึ้นมาอีกว่า บุคคลหรือสิ่งนั้นทรงไว้ซึ่งคุณธรรมความดีงาม ความสุข ความบริสุทธิ์ จึงเกิดเป็นความศักดิ์สิทธิ์หรือเป็นมงคลขึ้นมาในตัวเอง อย่างที่ชาวบ้านจำนวนมากเชื่อต่อพระสงฆ์เป็นต้นก็ได้; มงคลนี้มีส่วนไปเกี่ยวข้องอยู่ในเรื่องไตร่ตรองวิชาไม่น้อย (ไตร่ตรองวิชาเป็นคนละเรื่องกันกับอิทธิปาฏิหาริย์) เพราะคนเห็นไตร่ตรองวิชาบางอย่างเป็น

แหล่งที่มาของมงคล ตีรัจฉานวิชานันต์ถ้าภิกษุใช้เป็นเครื่อง
เลี้ยงชีพแสวงหาลาภ ก็เป็นมิชฉาชีพ จัดเป็นความบกพร่อง
ด้านศีล (โดยมารวมอยู่ในเรื่องมหาศีล)

๕๓ ปราชญ์สมัยใหม่บางท่านเห็นว่า ความโอนอ่อนผ่อนตาม
(permissive) จนเกินไป เป็นลักษณะอย่างหนึ่งของพระพุทธ
ศาสนา และลักษณะนี้นับว่าเป็นจุดอ่อนสำคัญของพระพุทธ
ศาสนาด้วย ในข้อนี้ ผู้เขียนขอแสดงความเห็นว่า ความโอน
อ่อนผ่อนตามโดยไม่วางหลักและขอบเขตของตนไว้เป็นจุดยืน
ที่แน่นอน จึงจะเป็นจุดอ่อนที่เสียหาย แต่พุทธศาสนามีจุดยืน
ที่แน่นอน เช่นในเรื่องสิ่งเหนือสามัญวิสัยนี้ ก็จะมองเห็นหลัก
การและขอบเขตที่เป็นจุดยืนได้ชัดเจน ปัญหาอยู่ที่ว่าเราเข้าใจ
จุดยืนของพุทธศาสนากันดีหรือไม่ อีกประการหนึ่ง ความ
โอนอ่อนผ่อนตามนั้น ถึงแม้จะมีจุดยืน ก็ยังมีผลเสียอยู่บ้าง แต่
กระนั้น ผลดีที่ได้จากเหตุผลแง่อื่น เช่นที่วิจารณ์ไว้ในหน้าแรก
ของตอนนี้ ก็นับว่ามากพอคุ้มได้.

๕๔ เช่น อภ.จตุกก.๒๑/๖๑/๘๙; อภ.ปญจก.๒๒/๔๑/๔๙

๕๕ วินย.๕/๗๓/๙๒; ที.ม.๑๐/๘๔/๑๐๕; พุ.อุ.๒๕/๑๗๓/๒๒๑ (มี

ข้อสังเกตสำคัญ ๒ อย่าง สำหรับบาลีตอนนี้เป็น พุทธพจน์ที่ตรัสแก่พราหมณ์ คือพวกที่นิยมลัทธิบูชาอัณูเช่นสรวงเทพเจ้ามาแต่เดิม ๒. ความเชื่อสมัยนั้นมีว่า เมื่อมนุษย์สร้างสถานที่สำคัญ ๆ สำหรับกิจการของพวกตน เทวดาทั้งหลายก็เข้าสถิตครองที่นั้น ๆ กันเองตามฐานะของตน ๆ ไม่มีการสร้างที่อยู่ต่างหากให้เทวดา ไม่มีพิธีอัณูเชิญอย่างใด ๆ).

๕๖ ดู มงคลสูตร, พุ.พุ.๒๕/๕/๓; พุ.สุ.๒๕/๓๑๗/๓๗๖

๕๗ สภาพปัญหาอย่างหนึ่งในปัจจุบันก็คือ พระที่เก่งทางอนุศาสน์ก็มักไม่เชื่อเพื่อเอ็นดูแก่พระพวกอื่นที่ยังอาศัยสิ่งจุลล่อ ฝ่ายพระพวกอื่นนั้นก็มักไม่ใส่ใจในอนุศาสน์ชนิดนี้ออกบ้างเสียเลย หรือไม่ก็มัวเพลินหมუნวนอยู่ที่เดิมอย่างเดียวไม่ยอมเดินหน้า (พวกที่เห็นแก่ลาภ ไม่ต้องพูดถึง) เมื่อเป็นเช่นนี้ จุดบรรจบประสานจึงไม่มี พาให้ชาวบ้านสับสนหรือถึงกับแตกสามัคคีดูถูกหยามเหยียดและชิงเคียดต่อกัน

๕๘ เทวตาพลี (มาใน อง.จตุกก.๒๑/๖๑/๘๙ และ อง.ปญจก.๒๒/๔๑/๔๙ ซึ่งเคยอ้างแล้ว) เป็นพลีอย่างหนึ่งในพลี ๕ ที่พระพุทธเจ้าทรงเห็นชอบให้คฤหัสถ์กระทำ อีก ๔ คือ ญาติพลี -

สงเคราะห์ญาติ อติถิพลี - ต้อนรับแขก บุพเพตพลี - ทำบุญ
 อุทิศให้ผู้ล่วงลับ ราชพลี - บำรุงราชการ เช่น เสียภาษี "พลี" นี้
 เป็นคำหนึ่งในบรรดาคำเดิมของศาสนาพราหมณ์น้อยคำที่
 พระพุทธเจ้าทรงยอมให้ผ่านเข้ามาในพระพุทธศาสนา หรือ
 พระพุทธศาสนายอมรับเข้ามาใช้ โดยเกือบมิได้เปลี่ยนความ
 หมายเลย (คำอื่นที่นำมาใช้แต่เปลี่ยนความหมายใหม่ทีเดียว
 เช่น ยัญ ตบะ เป็นต้น) ทั้งนี้ เพราะพลีแต่เดิมมามีความหมาย
 เป็นการสละให้เพื่อเกื้อกูลหรือบำรุงเลี้ยงอยู่ด้วยแล้ว (รวมกับ
 ความหมายว่าบูชา) พลีในศาสนาพราหมณ์นั้น เขาให้แก่
 เทวดา ผี คน ตลอดจนนก และสัตว์อื่น ๆ สิ่งที่เป็นพลี ได้แก่
 อาหาร เช่น ข้าว และเบรียง เป็นต้น ตลอดจนดอกไม้ น้ำหอม
 ूप ไม้จันทน์ หมาก เครื่องเทศ เป็นต้น; ในรัตนสูตร (ขุ.๒๕/
 ๗/๕; ขุ.สุ.๒๕/๓๑๔/๓๖๗) มีข้อความแนะนำเชิงสอนหรือเชิง
 ชวนเทวดาให้สร้างเมตตาคุ้มครองรักษาหมู่มนุษย์ ซึ่งทำพลี
 ให้ทั้งกลางวันกลางคืน อรรถกถาขยายความให้เห็นว่า การแผ่
 ส่วนบุญให้ หรือให้มีส่วนร่วมในการทำความคิดี (ปัตติทาน) ก็
 เป็นความหมาย (แบบพุทธ) อย่างหนึ่งของพลี และที่บาลีแนะ

นำอย่างนั้นหมายความว่า พวกมนุษย์มีอุปการะแก่พวก เทวดา เทวดา (ผู้ได้รับพลี) จึงควรมีความกตัญญู ช่วยคุ้มครองรักษาพวกมนุษย์ (ขุทฺทก.อ.๑๘๕; สุตต.อ.๒/๑๓)

๕๙ สัจจกิริยา ทางออกที่ดีสำหรับผู้ยังหวังอำนาจดลบันดาล ดู บันทึกพิเศษท้ายบท

๖๐ พระพุทฺธ เป็นมนุษย์หรือเทวดา ดู บันทึกพิเศษท้ายบท

๖๑ พึงสังเกตว่า ศัพท์ธรรมที่หมายถึงการฝึกฝนอบรม มีมากมาย เช่น ทมะ ภาวนา วินย (-วินิต) สิกขา เป็นต้น แต่น่าเสียดายว่า ในสมัยต่อๆ มา ความหมายของบางคำ ได้แปรเปลี่ยนจาก เดิมผิดไปไกล

ภาคผนวก

ประเด็นเสริมเพื่อย้ำความเข้าใจ*

* จากหนังสือ สถานการณ์พระพุทธศาสนา: กระแสเปลี่ยนแปลง
โดย พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต)

ประเด็นที่ ๑

สรุปหลักการสำคัญของพระพุทธศาสนาคืออะไร

หลักการสำคัญของพระพุทธศาสนาก็คือ การที่เราต้องทำกรรมด้วยความเพียรพยายาม และจะต้องฝึกฝนพัฒนาตนเพื่อจะทำความให้ดียิ่งๆ ขึ้นไป แทนที่จะคิดว่าเราจะขอให้ใครช่วย เราจะไปอ้อนวอนเทพเจ้าองค์ไหนให้ทำให้เรา ก็หันมาถามตัวเองนี่แหละว่าเราจะต้องทำอะไร และเราจะต้องแก้ไขปรับปรุงตัวเราอย่างไร เพื่อให้การกระทำของเราได้ผลดียิ่งขึ้น นี่คือหลักการของพระพุทธศาสนา

ที่ถามว่าจะต้องทำอะไร ก็คือ**หลักกรรม** และที่ถามว่าเราจะต้องแก้ไขปรับปรุงพัฒนาตัวเราอย่างไร ก็คือ **หลักสิกขา** นั่นเอง

ยิ่งกว่านั้น ในกระบวนการที่เราจะต้องทำความด้วยความเพียรพยายาม และมีการศึกษาฝึกฝนพัฒนาตนตลอดเวลานี้ ท่านยังย้ำด้วยหลักอุปมาทะอิกว่า จะต้องมีความ**ไม่ประมาท** จะต้อง

ใช้เวลาแต่ละขณะที่ผ่านไปให้เป็นประโยชน์ที่สุด จะต้องเร่งรัดทำความเพียรจะผัดผ่อนไม่ได้ จะทอดทิ้งปล่อยปละละเลยไม่ได้ อันนี้หลักพระพุทธศาสนาย้ำในเรื่องที่จะต้องทำความเพียรพยายามตลอดเวลา ถ้าเราปฏิบัติตามหลักสิกขา และมีความไม่ประมาทอยู่เสมอแล้ว เราก็จะเป็นบุคคลที่มีความเพียรพยายามในการสร้างสรรค์ มีการแก้ไขปรับปรุงตัวพัฒนาตนเองอยู่เสมอ ก้าวขึ้นสู่หลักทั้งตนได้ และดำเนินชีวิตด้วยปัญญา ซึ่งเป็นลักษณะชีวิตของชาวพุทธ

ชาวพุทธทราบดีอยู่แล้วว่า ในพระพุทธศาสนานี้ไม่มีการบังคับ ศรัทธาต้องประกอบด้วยปัญญา ไม่ใช่เกิดจากการบังคับ ไม่มีการบังคับให้เชื่อหรือให้นับถือ ไม่มีเทพเจ้ามาห้ามมาสั่ง เมื่อไม่มีใครมาบังคับเราให้ทำหรือไม่ให้ทำ ไม่มีใครมาลงโทษหรือให้รางวัล การที่จะทำอะไรให้ถูกต้องดีงาม หรือการที่จะปฏิบัติตามธรรม จึงอยู่ที่ตัวเราเอง จะต้องมีความตั้งใจในการศึกษา คือการที่ระลึกตระหนักรู้เสมอว่า เราจะต้องเรียนรู้ฝึกฝนพัฒนาตนให้มีชีวิตที่ดีงามยิ่งขึ้นไป ด้วยความรับผิดชอบต่อธรรมคือกฎธรรมชาติแห่งความเป็นไปตามเหตุปัจจัย ถ้าขาดจิตสำนึกในสิกขานี้เสียแล้ว

ก็หมดพลังแล้ว ชาวพุทธก็ย่อมร่วงหล่นหลุดออกไปจากธรรมสู่
เทพและไสย์โดยง่าย คือตกไปจากพระพุทธศาสนานั่นเอง

ที่นี้ก็หันมาดูว่า ตามสภาพปัจจุบันเราได้เป็นอย่างนั้นหรือไม่ ถ้าเราเป็นชาวพุทธจริง เราก็จะเรียกร้องการกระทำของตัวเอง
เราจะไม่ถ่างโอนภาระไปให้กับสิ่งภายนอก ไม่มัวรอให้สิ่งภายนอก
มาสร้างผลที่ต้องการให้ด้วยการอ่อนน้อม พระพุทธเจ้าได้ดึง
เรามาแล้ว จากเทพมาสู่ธรรม มาสู่หลักกรรม มาสู่หลักสิกขา มาสู่
ความไม่ประมาท และมาสู่การพึ่งตนได้ อันนี้เป็นหลักการที่เสนอ
ให้ใช้สำรวจ

ประเด็นที่ ๒

เหตุใดพระพุทธเจ้าจึงทรงรับเกียจฉันทิปาฏิหาริย์ และอาเทศนาปาฏิหาริย์

คิดดูง่ายๆ ถ้าพระพุทธเจ้าทรงใช้ฉันทิปาฏิหาริย์ คนทั้งหลายก็จะชื่นชมความเก่งกล้าสามารถของพระองค์ ซึ่งเขาเองทำอย่างนั้นไม่ได้ เมื่อเขาทำไม่ได้ เขาก็ต้องพึ่งพาอาศัยขึ้นต่อพระองค์เรื่อยไป เมื่อเขาคอยรอพึ่งพาอาศัย เขาก็ปล่อยเวลาเสียไป ไม่ได้ทำสิ่งที่ควรทำ และโดยเฉพาะที่สำคัญคือไม่ได้พัฒนาตนเอง เวลาผ่านไป เคยเป็นอย่างไร ก็เป็นอย่างนั้น

นอกจากนั้น เขาไม่สามารถรู้ว่าฤทธิ์นั้นเกิดได้อย่างไร ท่านผู้นั้นทำฤทธิ์ได้อย่างไร เขาก็อยู่กับความหลงเรื่อยไป และจึงเป็นทางของการหลอกลวง คนอื่นที่เป็นนักเล่นกลก็ได้ช่องตรงนี้ และควรสังเกตด้วยว่า คนจำนวนมากที่เข้ามาทางนี้ จะมีสติถูกใจ

ลูกคิดน้อยลงๆ เมื่อเพลินหมกมุ่นไป ก็ยิ่งไม่ใช้ปัญญา เห็นแปลกๆ แปลงๆ ดูน่าอัศจรรย์ ก็เชื่อกันนับถือ ก็ตื่นกันไป ยิ่งโน้มนำไปในทางที่จะสร้างนิสัยเห็นแก่ง่าย ไม่ใช้ปัญญาแก้ปัญหา ขาดความคิดวิจย ถูกหลอกหลวง และลุ่มหลงได้ง่าย เมื่อเป็นกันอย่างนี้ทั้งบุคคลและสังคมก็ยิ่งหมกมุ่น ไม่พัฒนา

พระพุทธเจ้าสอนคนให้พึ่งตนได้ ให้เขาพัฒนาตนเองจนเป็นอิสระ ไม่ต้องขึ้นต่อพระองค์ คนที่ชอบอิทธิปาฏิหาริย์จะต้องมาขึ้นกับผู้แสดงฤทธิ์เรื่อยไป ไม่รู้จักพึ่งตนเอง ไม่พัฒนา ไม่เป็นอิสระ แต่ถ้าใช้อนุสาสนีปาฏิหาริย์ก็ทำให้เขาเกิดปัญญารู้เห็นความจริงด้วยตนเอง และทำสิ่งนั้นๆ ได้ด้วยตัวเขาเอง แล้วเขาก็เป็นอิสระ เขาพึ่งตนเองได้

แม้แต่ถ้าใครชอบอิทธิปาฏิหาริย์ พระพุทธศาสนาก็สอนให้เขาทำอิทธิปาฏิหาริย์นั้นให้ได้ด้วยตนเอง ไม่ใช่ไปหวังพึ่งอิทธิปาฏิหาริย์ของคนอื่น อย่างไรก็ตาม พระพุทธเจ้าต้องการให้คนมีปัญญาเห็นความจริง อิทธิปาฏิหาริย์ไม่เป็นเครื่องหมายที่จะวัดความเป็นพระอรหันต์ คนที่มีอิทธิปาฏิหาริย์จะเรียกได้แค่ว่าเป็นผู้วิเศษ ความเป็นผู้วิเศษไม่ทำให้เกิดปัญญารู้ธรรม ไม่ทำให้หมด

กิเลสหรือหมดความทุกข์ได้

หันมาดูสภาพในเมืองไทยปัจจุบันนี้ เรากำลังจะเอาเรื่อง
อิทธิปาฏิหาริย์ หรือความเป็นผู้วิเศษมาเป็นเครื่องวัดความเป็น
พระอรียะไปแล้ว เพราะฉะนั้นจึงเป็นสภาพที่จะต้องมาตรวจสอบ
ทบทวนกัน

ประเด็นที่ ๓

**พระสมัยก่อนก็ให้ของขลังวัตถุมงคล พระสมัยนี้ก็ให้
ต่างกันอย่างไร และสรุปแล้วคนไทยนับถือ
พระพุทธศาสนาเป็นหลัก หรือไสยศาสตร์เป็นหลัก**

เรื่องการทำของขลังสิ่งศักดิ์สิทธิ์ให้แก่ชาวบ้าน หลายท่านพิจารณาแล้วก็บอกว่า พระเก่าๆ สมัยก่อนก็เป็นเหมือนกันนี่ ท่านก็ให้เหมือนกัน ก็เลยต้องขอโอกาสพูดว่าไม่เหมือนกัน

พระสมัยเก่าของเราก็มีการให้ของขลังเหมือนกัน มีพระที่เรานับถือว่าศักดิ์สิทธิ์ อาจจะเรียกว่าเก่งทางไสยศาสตร์ก็ได้ ท่านมีเวทมนต์อะไรต่างๆ แต่ความนับถือสมัยก่อนพร้อมทั้งพฤติกรรมของพระสงฆ์เหล่านั้นกับสมัยนี้ ไม่เหมือนกัน ถอยหลังไปแค่สัก ๔๐-๕๐ ปีเท่านั้น จะต่างจากสมัยนี้

จะขอเล่าเรื่องตัวบุคคลมาเป็นตัวอย่างก็แล้วกัน ตัวอย่างนี้

ขอนำเรื่องหลวงพ่อกของกระผมเองมาเล่า คือ หลวงพ่อวัดบ้านกร่าง

วัดบ้านกร่างนั้นเป็นวัดหนึ่งที่มีชื่อในเรื่องพระขลัง หลายท่านรู้จักพระขุนแผนวัดบ้านกร่าง หลวงพ่อวัดบ้านกร่างที่ผมจะเล่านี้เป็นอุปัชฌาย์ตอนกระผมบวชเณร ถ้าท่านอยู่บัดนี้ก็อายุเกินร้อยไปแล้ว แต่ท่านถึงมรณภาพไปแล้วเมื่ออายุประมาณ ๙๐ ปี ท่านเป็นที่นับถืออย่างกว้างขวางว่าเป็นผู้ที่ขลังมาก ชาวบ้านมีเรื่องเดือดเนื้อร้อนใจ ถูกผีเข้า ถูกทำคุณไสย์ ก็มาหาท่าน ท่านก็ช่วยแก้ไขให้

หลวงพ่อบ้านกร่างเป็นที่นับถือมาก จนกระทั่งว่าเวลาท่านจะทำอะไร คนก็พร้อมเพรียงกันมาให้แรงงานเต็มที่ แม้กระทั่งจะย้ายวัด คือย้ายเสนาสนะอาคารทั้งวัดไปตั้งในที่ใหม่ ก็ไม่ต้องรื้อออก แต่ใช้กำลังคนมือเปล่ายกกุฏิและหอสวดมนต์เป็นต้นเดินไปวางในที่ที่ต้องการ เช่น ยกหอสวดมนต์ใหญ่ ญาติโยมก็ให้ช่างมาตัดเสาไว้ แล้วก็เอาไม้ไผ่ชันขนานเส้า และผูกเพิ่มในระหว่างให้ถ่วงพอให้คนลงไปยืนยกไม้ไผ่ช่องละคน พอถึงวันนัดประชาชนก็มาเต็มหมด เมื่อพร้อมกันแล้วก็ให้สัญญาณ คนจำนวนพันก็ยกหอสวดมนต์ ยกหอระฆัง ยกกุฏิไปทิ้งหลัง เดินไป

เลยเหมือนหอสวดมนต์และกุฏิเป็นต้นเดินได้ ก็สำเร็จ นี่ก็เพราะความเชื่อความศรัทธา

ทีนี้ที่ว่าท่านมีชื่อในเรื่องขลังนั้น จริยาวัตรของท่านเป็นอย่างไร ปรากฏว่า ในชีวิตประจำวัน ท่านไม่เคยพูดถึงเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์ของขลังเลย มนต์คาถาไม่เคยพูดถึง สิ่งที่ท่านทำคืออะไร คือสอนธรรมะ สอนชาวบ้านว่าควรจะทำอะไรไม่ควรทำอะไร ดำเนินชีวิตอย่างไร ทำมาหากินอย่างไร อยู่ร่วมกันอย่างไร สอนลูกศิษย์ฝ่ายพระสงฆ์ว่าควรจะต้องอยู่ในธรรมวินัยอย่างไร สิ่งที่ท่านทำก็คือการสอนธรรมะ แต่เวลามีชาวบ้านหรือลูกศิษย์คนไหนเกิดเหตุร้าย ไข้เข้า ถูกทำคุณไสย์ อย่างที่ว่าเมื่อกี้ มาหาท่าน ท่านก็ทำให้เฉพาะตัวเฉพาะราย แก้ไขบำบัดบำบัดเป่า ให้เขาพ้นจากภัยอันตรายเหล่านั้นไปได้ ก็จบเท่านั้น

อันนี้เป็นสิ่งที่น่าสังเกต ขอเล่าต่ออีกนิดหนึ่ง ของดีของท่านเช่นพระเครื่องนี้ อย่าว่าแต่จะเอาปัจจัยไปถวายเลย ไปขอก็ไม่ให้ ถ้าท่านจะให้ ท่านให้เอง ท่านพิจารณา ก็คงเหมือนกับพระโบราณทั้งหลาย เวลาลูกศิษย์เติบโตเป็นผู้ใหญ่ขึ้นมา จะย้ายถิ่นฐาน ไปทำมาหาเลี้ยงชีพ ถ้าเป็นคนดีท่านพิจารณาแล้วท่านก็

เรียกมาเฉพาะตัวแล้วกับบอกว่า เธอจะเป็นคนดี ตอนนี้อยู่จะไปอยู่ในถิ่นฐานอื่น ฉันจะให้ของดีไว้คุ้มครอง เธอจะพระองค์นี้เอาไปรักษาไว้ แล้วขอให้ประพาดตัวให้ดี ตั้งใจขยันหมั่นเพียรทำมาหากินโดยสุจริต ดำเนินชีวิตอยู่ในศีลในธรรม จงทำความดีอย่างนี้ๆ อย่าทำความชั่วอย่างนั้นๆ กำกับศีลธรรมไปเสีย

ของดีนั้นเมื่อลูกศิษย์รับไปแล้วก็เก็บไว้เป็นของสำคัญ เพราะอุปัชฌาย์อาจารย์ให้มา เก็บรักษาไว้อย่างดีจนกระทั่งถึงรุ่นลูก ตัวเองแก่แล้วหรือลูกโตแล้วก็มอบให้ลูก แล้วก็จะกำกับและกำชับแบบเดียวกัน เช่นว่า พระนี้อุปัชฌาย์ของพ่อให้มา (หรือปู่ให้มา) พ่อเคารพบูชาเก็บรักษาไว้อย่างดีที่สุด เวลานี้ลูกโตแล้วพ่อจะให้ลูกไว้คุ้มครองตัว ขอให้ตั้งใจประพาดดี ตั้งใจทำมาหากิน และเก็บรักษาพระนี้ไว้ให้ดี จากนั้นลูกก็มอบให้ลูกของลูกต่อไปอีก พระหรือของดีนั้น ก็จะสืบทอดกันไป ทั้งเป็นของที่หาได้ยากและสืบสายไปในวงศ์ตระกูล

เท่าที่เล่ามานี้ทำให้มองเห็นความหมายอย่างไรบ้าง แล้วลองนำมาเทียบกับสมัยปัจจุบัน สิ่งที่ต้องการพูดในที่นี้ก็คือ เราจะเห็นว่า การนับถือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ของขลังสมัยก่อนนั้น ยังมีพระพุทธ

ศาสนาเป็นหลัก ตัวแกนที่ปรากฏเด่นชัดก็คือธรรมะ หรือคำสอน ศีลธรรม การทำความดี เว้นจากความชั่ว อันนี้เป็นหลัก ส่วนของ ขลังไสยศาสตร์เป็นของที่พ่วงอยู่แอบอยู่ และเป็นสื่อหรือเป็น สะพานทอดเปิดทางให้แก่ธรรม ลักษณะสำคัญที่ควรสังเกต ๓ ประการ คือ

ประการที่หนึ่ง ของขลังสิ่งศักดิ์สิทธิ์และไสยศาสตร์เหล่านี้ พระสมัยก่อนท่านรู้ไว้ มีไว้ และให้เพื่ออะไร ขอใช้คำว่ามีไว้ สำหรับปิดช่องความหวั่นใจ

พุทธศาสนิกชนชาวบ้านทั้งหลายนี้ โดยทั่วไปก็เป็นปุถุชน สภาพจิตของปุถุชนย่อมมีจุดอ่อนอย่างหนึ่งคือ ความไม่มั่นใจ เกี่ยวกับความเป็นไปในชีวิต ความที่ยังหวาดในอำนาจเวณลับที่ มองไม่เห็น ถึงแม้มาเป็นพุทธศาสนิกชนและเชื่อในคำสอนของ พระพุทธเจ้าแล้ว ก็ยังอดหวาดกังวลไม่ได้ มาหาหลวงพ่อบ้าน สอนธรรมะให้ ตัวเองฟังแล้วในใจก็ยังหวั่นอยู่นั่นแหละ เวลาเกิด เหตุการณ์ร้ายๆ ขึ้นมาก็ยังหวั่นยังหวาดอยู่ว่าจะมีอะไรเวณลับที่ บ้านดาล มีเทพเจ้าหรือผีสาangkánเกล้า้ง หรืออาจถูกผู้หนึ่งผู้นี้ทำคุณ ไสยให้ เพราะฉะนั้นก็กังวลไม่สบายใจ ทีนี้ถ้ามาหาพระแล้ว พระ

ได้แต่สอนเขาๆ ให้ธรรมะไป ตัวเองก็เชื่อตามนั้น แต่ความห่วงใจหรือความหวาดก็ยังมีอยู่ ไม่แน่ใจเต็มที่ กลับไปบ้านแล้วคิดกลับไปกลับมา ดีไม่ดีก็นึกขึ้นว่า เอ! เราเอาอะไรประกันตัวปลอดภัยไว้ก่อนดีกว่า ก็เลยดอดไปหาหมอผี ไปหาหมอไสยศาสตร์

พอไปหาแล้ว หมอผีหรือหมอไสยศาสตร์ก็อาจเรียกร้องเงินทองมาก และบางทีเรื่องไม่หยุดแค่นั้น หมอผีไสยศาสตร์อาจจะบอกให้ทำอะไรต่ออะไรต่อไปอีก ดีไม่ดีก็ชักจูงออกจากพระศาสนาไปหลงติดในเรื่องอย่างนั้น หรืออาจจะให้ทำสิ่งที่เป็นเรื่องเลวร้ายที่เป็นเรื่องของกิเลสโลภะ โทสะ เช่นบอกว่า คนนี้เขาทำเธอมานะ ต้องแก้แค้น ต้องทำอย่างนั้นอย่างนี้ ก็ไปกันใหญ่

เพราะฉะนั้นพระของเราจึงต้องมีไว้บ้าง บางองค์ต้องเป็นผู้ที่เก่งกว่าพวกหมอผีคุณไสย์เหล่านั้น แยกทำได้ฉันท์ทำได้ แต่ฉันท์ทำในแง่ดีอย่างเดียว เป็นเรื่องคุณอย่างเดียว แก้ไขอย่างเดียว แยกทำมาฉันท์แก้ไขได้ ให้เก่งกว่าพวกผีไสย์เหล่านั้น ตามแนวที่ว่ามิฤทธิ์ไว้ปราบฤทธิ์ เพราะฉะนั้น มีเรื่องอะไร พอมาที่พระแล้วท่านปิดช่องให้เสร็จ มาแล้วสบายใจไม่ต้องไปหาหมอผีอีก ก็หมดเรื่องกันไป แล้วยังสอนธรรมหรือหลักศีลธรรมหมวดทำไปด้วย จึงเป็น

การปิดช่องความหวั่นใจให้แก่พุทธศาสนิกชน แต่ท่านใช้แค่เป็นเครื่องปิดช่องความหวั่นใจเท่านั้น เข้าทำนองคติที่ว่าเอาฤทธิ์ปราบฤทธิ์ ปราบเสร็จแล้วก็เอาธรรมให้ เพราะฉะนั้นเรื่องผีสาทคุณไสยจึงไม่สามารถกลื่อนกลาดตาตาไปแน่นอน เพราะว่าตัวหลักยังคุมอยู่ คือธรรมวินัย ได้แก่อะไรคำสอนของพระพุทธเจ้าเป็นตัวหลักเป็นตัวปรากฏเด่น

อนึ่ง ยังมีเหตุผลสำคัญที่พระของเราสมัยก่อนต้องใช้วิธีนี้และการที่เรื่องเหล่านี้ยังมีอยู่ ทั้งที่คนไทยแทบทั้งหมดนับถือพระพุทธศาสนา

เหตุผลแรกก็คือ ความเชื่อผีสาทสิ่งศักดิ์สิทธิ์และการนับถือศาสนาพราหมณ์นั้น มีอยู่ในสังคมไทยก่อนพระพุทธศาสนาจะเข้ามาด้วยซ้ำไป ความเชื่อเหล่านี้ยังไม่หมดไป ก็อยู่คู่กันมากับพระพุทธศาสนา

เหตุผลใหญ่ข้อต่อไปก็คือ พระพุทธศาสนาไม่มีการบังคับศรัทธา ไม่ใช้กำลังหรือวิธีการบีบบังคับคนให้เขาเปลี่ยนความนับถือ พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาแห่งปัญญา และปัญญาเป็นสิ่งที่บังคับยัดเยียดใส่ให้กันไม่ได้ ต้องค่อยๆ สอนค่อยๆ แนะนำกันไป

พระสงฆ์จึงต้องยอมรับคนเหล่านี้ตามที่เขาเป็นอยู่แล้วเข้าไปสั่งสอนแนะนำเขาด้วยเมตตากรุณา ค่อยๆ ช่วยให้เขาพัฒนากำล้างใจและปัญญาขึ้นมา เมื่อเขาพัฒนาขึ้น เขาก็จะละเลิกความเชื่อถือเหล่านั้นไปได้เอง

ข้อสำคัญอยู่ที่พระจะต้องยอมเหนื่อยยอมอดทน มีเมตตา กรุณา ตั้งใจคอยให้ธรรม ไม่ละทิ้งหน้าที่ธรรมทานนี้ ในระหว่างนั้นก็คอยปิดช่องความหวั่นใจให้เขาไปตามความจำเป็น พระบางองค์อาจจะสอนเก่งจริงจนทำให้คนจำนวนมากมีกำลังใจเข้าถึงปัญญา ชนิดข้ามพ้นสิ่งเหล่านี้ไปได้ทีเดียวเลย แต่ในหมู่บ้านก็ยังจะมีคนที่อ่อนกำลังใจอ่อนปัญญา ที่ต้องปิดช่องหวั่นใจอยู่นั้นแหละ เรื่องฤทธิ์เดชก็จึงยังมีอยู่ เพียงแต่ว่าตัวพระองค์จะต้องไม่เสียหลัก ฤทธิ์เดชจะต้องถูกมองเป็นเรื่องเบ็ดเตล็ด และต้องเป็นเครื่องสื่อธรรมจะให้เด่นขึ้นมาบังธรรมไม่ได้เป็นอันขาด

ประการที่สอง ก็คือ พระเครื่องของคลังวัดอุโมงค์เหล่านั้นสมัยก่อนไม่มีราคา ไม่มีค่าเป็นเงินทอง จะให้ก็ให้ยากอย่างที่ว่า เช่นให้ต่อเมื่อเห็นว่าประพฤติดี แล้วก็ให้เปล่าๆ ข้อนี้มาเทียบกับปัจจุบันจะเห็นว่าเป็นอย่างไร ปัจจุบันนี้มีราคาเป็นเงินเป็นทอง

จนบางที่จะกลายเป็นสินค้า

ประการที่สาม ก็คือ เป็นสิ่งเรียกร้องข้อกำหนดทางศีลธรรม เวลาจะให้ท่านจะบอกว่า เธอต้องเว้นความชั่วอันนั้น ต้องเว้นความชั่วอันนี้ ต้องประพฤติปฏิบัติตัวให้ดียังงั้นๆ พระจึงจะคุ้มครอง

เมื่อประมาณ ๕๐ ปีมาแล้ว ที่อำเภอศรีประจันต์ มีท่านขุนผู้หนึ่งเก่งมากในการปราบโจร ชื่อขุนศรีประจันต์รักษา เลื่องลือกันว่าท่านขุนมีของดีหนึ่งเหนียวอยู่คงกระพัน

วันหนึ่งท่านขุนศรีฯไปปราบโจรแต่ถูกยิงตาย อ้าว! ทำไมละ ชาวบ้านลือกันแซ่ดว่า ตอนนั้นไม่ทราบเกิดอะไรขึ้นท่านขุนศรีฯ โกรธใจขึ้นมากก็แผลงไปด่าแม่โจร พอด่าแม่โจรปั๊บ โจรยิงมาบังเดียว ตายเลย เขาบอกว่าอย่างนั้น อันนี้เป็นตัวอย่าง

ความเชื่อในของขลังสิ่งศักดิ์สิทธิ์ต้องมากับคุณธรรม ความดี ต้องเรียกร้องศีลธรรม เวลานี้เป็นอย่างไร ไม่มีการเรียกร้องศีลธรรม มีแต่เรียกร้องโชคลาภอย่างเดียว ต้องการโชคลาภก็เอาเงินไปเข้า/ซื้อเอามา เป็นอันว่าแค่นี้ก็ได้โชคลาภ ก็หมดเรื่องกัน ศีลธรรมไม่ต้องประพฤติ กลายเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ซื้อได้ด้วยเงิน แล้วถามไม่มีคุณค่าทางศีลธรรมจริยธรรม ตรงกันข้ามกับ

สมัยก่อนหมดเลย วิปริตผันแปรกันไป

ประการต่อไป วัตถุมงคลเหล่านี้ สมัยก่อนเป็นของหายาก พร้อมกับพ่วงเอาคุณค่าอย่างสูงทางจิตใจไว้กับตัวด้วยแต่มาสมัยนี้ กลายเป็นของหาง่ายเกลื่อนกลาด มันตรงข้ามกับสมัยก่อน สมัยก่อนนั้น กว่าจะได้ทีี่แสนยาก ครูอาจารย์ท่านต้องเห็นว่าเรา ประพฤติดีและถึงโอกาสที่สมควรจึงให้ นอกจากนั้นยังมีคุณค่า ความหมายสำคัญอีก คือเป็นเครื่องผูกพันทางจิตใจ หนึ่ง ผูกพัน บุคคลที่มีของดีนั้นไว้กับพระพุทธศาสนา ให้ระลึกถึงพระพุทธเจ้า และคำสอนของพระองค์ แต่ไม่แค่นั้น สอง เวลานั้นถึงพระที่อยู่ที คอตัวเองก็ระลึกรู้ตระหนักแก่ใจว่า พระองค์นี้หลวงพ่พระ อุปัชฌาย์ให้ นึกถึงพระอุปัชฌาย์อาจารย์และคำสั่งฝากของท่าน ต่อมาลูกศิษย์คนนี้โตมีครอบครัวแก่ลงมอบให้ลูกให้หลาน ลูก หลานเวลานึกถึงพระที่ห้อยคออยู่ก็นึกถึงพระพุทธเจ้าด้วย นึกถึง ปู่ย่าตายายด้วย เป็นเครื่องผูกพันกับบรรพบุรุษของตน พร้อมทั้ง น้ำใจและคุณธรรมที่ท่านสั่งสอนมา ทั้งหมดนี้ไปด้วยกันหมดเลย แต่ปัจจุบันคุณค่าเหล่านี้กำลังจะหมดไปหายไป เวลานี้ความ หมายอะไรเหล่านี้แทบจะไม่เหลืออยู่เลย

เพราะฉะนั้น แม้ว่าสมัยก่อนก็มีของขลังพระเครื่องเป็นต้น แต่ของขลังสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่มีอยู่ในปัจจุบันนี้ก็ไม่เหมือนกันแล้วกับที่มีในสมัยก่อน มันวิปาสคลาดเคลื่อนออกไปแล้ว เพราะฉะนั้น ถ้าเราจะมีสิ่งเหล่านี้ ก็ควรจะมิให้ถูกต้อง ให้ได้หลักของโบราณ อย่าไปดูถูกคนโบราณว่าไม่ได้ความ นึกว่าท่านก็มีของขลังสิ่งศักดิ์สิทธิ์ไสยศาสตร์ แต่ที่จริงเราแพ้ท่านแน่นอน ท่านมีหลัก แต่เราไม่มีหลักเลย เราไม่สามารถและไม่คิดจะใช้สิ่งเหล่านี้มาเป็นสื่อนำเข้าสู่วรรณ ฝ่ายหนึ่งก็คิดจะหาลาภ อีกฝ่ายหนึ่งก็หวังจะได้โชค ลาภ อยู่ได้ครอบงำของระบบผลประโยชน์กันหมด

ถ้าหากว่าสิ่งศักดิ์สิทธิ์ของขลังเหล่านี้ยังเป็นเครื่องเรียกร่องข้อกำหนดทางศีลธรรมอยู่ มันก็ยังมีคุณค่าทางพระพุทธศาสนา อยู่ นอกจากนั้นยังเป็นสื่อหรือโยงเราเข้าสู่วรรณด้วย โดยเฉพาะในเวลาที่ท่านให้ของดีและท่านถือเป็นโอกาสที่จะสั่งสอนธรรมนั้น คนที่จะเอาของดีจะตั้งใจฟังธรรมที่ท่านสอนอย่างจริงจัง เพราะฉะนั้น ถ้าเราจะใช้สิ่งเหล่านี้ก็ควรจะต้องใช้ให้ถูกต้อง

ที่ว่ามานี้เป็นเรื่องที่ขอนำมาเล่าให้เห็นว่า สภาพความคลาดเคลื่อน ทั้งจากหลักการของพระพุทธศาสนา ทั้งจาก

ประเพณีนิยมในสังคมไทยของเราเอง ได้เป็นไปถึงขนาดไหนแล้ว มันจึงทำให้สังคมของเราวิปริตผันแปรไป

เรื่องที่พูดในตอนนี้เป็น การให้ช่วยกันพิจารณาตอบคำถามว่า “เวลานี้ คนไทยนับถือพระพุทธศาสนาเป็นหลัก หรือนับถือไสยศาสตร์เป็นหลัก” ซึ่งรวมทั้งคำถามว่า “สมัยก่อนก็มีของขลัง สมัยนี้ก็มีของขลัง ต่างกันอย่างไร?” ได้พูดมายืดยาว เนื่องจากเป็นเรื่องสำคัญจึงขอสรุปไว้ด้วย

ถ้าคนไทยนับถือพระพุทธศาสนาเป็นหลัก ไสยศาสตร์เป็นเพียงสิ่งพ่วงแฝงมา สังคมจะมีพฤติกรรมดังนี้

๑. ความนับถือหลักการของพระพุทธศาสนา และการสอนธรรมจะปรากฏเด่นเป็นพื้น ส่วนของขลังสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เทพไสย จะมีเพียงพ่วงแฝงหรือแอบอยู่ และใช้เพียงเป็นเครื่องปิดช่องความหวั่นใจ ทำนองคติเอาฤทธิ์ไว้ปราบฤทธิ์

๒. การให้หรือการปฏิบัติเกี่ยวกับของขลังเป็นต้นนั้น จะเน้นที่การกำกับข้อปฏิบัติทางศีลธรรม หรือใช้เป็นสื่อสู่การสอนธรรม

๓. ของขลังเป็นต้น เป็นของให้เปล่า ไม่มีราคา เพราะเป็นสื่อคุณค่าทางนามธรรม

๔. เป็นของให้ยาก และหายาก ไม่เคลื่อนกลาด และ
ผนวกอยู่กับคุณค่าทางจิตใจ เช่นโยงไปถึงบรรพบุรุษบุรพการี

ถ้าพฤติกรรมเป็นไปในทางตรงข้ามจากนี้ ก็แสดงว่า คน
ไทยนับถือไสยศาสตร์เป็นหลัก พุทธศาสนาเป็นเพียงสิ่งประกอบ
เลือนลางอยู่ คือ

๑. การเชื่อถือปฏิบัติทางไสยศาสตร์และการหวังพึ่ง
อำนาจลี้ลับปรากฏเด่นเป็นพื้นในสังคม ชาวพุทธไม่รู้หลักการของ
พระพุทธรศาสนา การสอนธรรมเพียงแบบๆ อยู่

๒. ของขลังสิ่งศักดิ์สิทธิ์เป็นเรื่องของการสนองกิเลส ใน
การหาผลประโยชน์ ความกลัวภัย และการแก่งแย่งดินร่นต่อสู้กัน
ของมนุษย์ปฤชชน ไม่เป็นสื่อตั้งคนขึ้นสู่คุณธรรมความดีงาม และ
การพัฒนาชีวิตของตน ไม่มีการกำกับศีลธรรม

๓. เป็นของมีราคา หรือมุ่งที่เงินทอง ของตอบแทน แม้
กระทั่งเป็นการซื้อขาย

๔. เป็นของหาง่าย มีเคลื่อนกลาด จนอาจกลายเป็นความ
ศักดิ์สิทธิ์ที่ซื้อได้ด้วยเงิน ด้วยคุณค่าทางจิตใจ

อีกเรื่องหนึ่ง การที่ต้องยอมรับความจริงว่า ความเชื่อถือเกี่ยว

กับอำนาจลึกลับและหวังพึ่งสิ่งศักดิ์สิทธิ์เทปไสยเหล่านี้จะมีอยู่ต่อไป เพียงแต่ให้เป็นสิ่งแฝงแอบอยู่หรือเป็นเรื่องเบ็ดเตล็ด โดยให้พระพุทธศาสนาเป็นหลักอยู่ ก็ควรพอใจ ข้อนี้มีเหตุผลสำคัญ คือ

๑. เป็นนิสัยของปุถุชน เมื่อมีชีวิตอยู่ภายใต้สภาพแวดล้อมและความเป็นไปที่ตนเองไม่รู้ทั่วถึงและบังคับไม่ได้ มีความเข้มแข็งและปัญญาไม่พอ ยังมีความหวาดหวั่นต่อสิ่งที่ไม่รู้และไม่อาจคาดหมาย จึงมีความโน้มเอียงที่จะหวังพึ่งอำนาจเร้นลับภายนอกจะพ้นไปได้มากหรือน้อย ก็อยู่ที่ฝ่ายธรรมจะทำหน้าที่ได้เพียงใด

๒. ความเชื่อผีสารสิ่งศักดิ์สิทธิ์และลัทธิพราหมณ์มีอยู่ก่อนพระพุทธศาสนาเข้ามา และอยู่ในสังคมไทยคู่เคียงมากับพระพุทธศาสนา จนถึงปัจจุบัน เป็นความจริงตามสภาพประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม

๓. หลักการของพระพุทธศาสนาไม่มีการบังคับศรัทธา ไม่ใช้กำลังหรือวิธีบีบบังคับ โดยถือตามหลักธรรมชาติของมนุษย์ว่าปัญญาเป็นสิ่งยึดเหนี่ยวใฝ่ให้กันไม่ได้ จึงต้องยอมรับเขาตามที่เขาเป็นอยู่ แล้วเข้าไปช่วยเหลือแนะนำสั่งสอนด้วยเมตตากรุณาให้เขาพัฒนาขึ้นมา

ประเด็นที่ ๔

สรุปการนับถืออำนาจดลบันดาลภายนอก ต่างจากการนับถือพระพุทธศาสนาโดยสาระสำคัญอย่างไร

การนับถืออำนาจเร้นลับดลบันดาลแบบนี้ ทำให้คนหวังพึ่งสิ่งภายนอก ไม่เพียรพยายามทำการด้วยตนเอง แม้แต่คิดอ่อนวอนเอาอกเอาใจสิ่งศักดิ์สิทธิ์ หรือรอคอยฤทธิ์เดชของคนอื่น ตัวเองไม่มีอะไรดีขึ้น ไม่ว่าจะเป็นสติปัญญาหรือความสามารถ หรือคุณธรรมความดี มีแต่จมลงถอยลง เลยไม่ได้ฝึกฝนพัฒนาตนอย่างดีก็ได้แค่เข้าหลักที่ว่า ศาสนาช่วยเป็นที่พึ่งที่ยึดเหนี่ยวจิตใจ เอาพอปลอบใจอุ่นใจ

แต่พระพุทธศาสนาไม่ใช่มีไว้เพียงเป็นที่พึ่งที่ยึดเหนี่ยวจิตใจ ถ้าเป็นเช่นนั้น พระพุทธศาสนาก็ไม่ต้องเกิดขึ้น เพราะอินเดียวก่อนพุทธกาล เขามีที่พึ่งที่ยึดเหนี่ยวจิตใจอยู่แล้ว และมีมานาน

แล้ว แต่ที่พระพุทธศาสนาต้องเกิดขึ้น ก็เพราะปัญหาจากที่ฟุ้งที่ยึดเหนี่ยวจิตใจนี้แหละ

ที่ว่าศาสนาเป็นที่พึ่งที่ยึดเหนี่ยวจิตใจนั้น จะต้องถามต่อไปว่า ยึดเหนี่ยวแบบดิ่งลง หรือยึดเหนี่ยวแล้วดิ่งขึ้น ศาสนาลัทธิ ศักดิ์สิทธิ์ฤทธาานุภาพอะไร? นั้น เมื่อเชื่อถือหวังพึ่งแล้ว ถ้าเป็นอย่างที่ว่าเมื่อก็ก็คือดิ่งลง ทำให้หลงใหลหมกจมอยู่ในโลก โกรธหลง คนอินเดียก่อนพุทธกาลมีแต่อ่อนนวนอนเช่นสรวงบุษายัญ คิดแต่ขอและรอคอยเทพเจ้าดลบันดาล คิดว่าจะให้เทวดาองค์ไหนช่วย แทนที่จะถามตัวเองว่า เราจะต้องทำอะไร และเราจะต้องแก้ไข ปรับปรุงตัวเราและพัฒนาการกระทำของเราอย่างไร เลยไม่ไปไหน

พระพุทธเจ้ามาทรงสั่งสอน ประกาศศาสนาชนิดเป็นที่พึ่งที่ยึดเหนี่ยวแบบดิ่งขึ้น คือ เมื่อเขานับถือหรือเชื่อแล้ว ก็จะทำให้กำลัง และแสงสว่าง นำเขาขึ้นพ้นออกมาจากความมืด ความหลง และปวงกิเลส ให้เขาฝึกฝนพัฒนาตน มีคุณธรรมมากขึ้น มีปัญญามากขึ้น ช่วยกันเองในหมู่มนุษย์ได้ดีขึ้น จนมนุษย์พึ่งตนเองได้ มีอิสรภาพ และสร้างโลกที่เป็น อภยาปัทมะ แปลว่าไม่มีการเปื่อยเปื่อย คือร่มเย็นมีสันติสุข

พระพุทธเจ้าเป็นบุคคลแบบอย่างแห่งมนุษย์ที่ได้พัฒนา คือได้ฝึกตนเต็มที่แล้ว จนกระทั่งได้เป็นพุทธะ เราตั้งเอาพระองค์ ไว้เป็นต้นแบบ สำหรับระลึกแล้วจะได้เตือนใจเรา

ทำไมพระพุทธเจ้าจึงเป็นองค์แรกในพระรัตนตรัย เพราะ ว่าจะระลึกถึงพระพุทธเจ้า ก็เตือนใจเราทันที ให้ระลึกถึงความ เป็นมนุษย์ของเราที่เราก็มีเหมือนกับพระพุทธเจ้า หลักศรัทธาใน พระพุทธศาสนาข้อแรกคือ *ตถาคตโพธิสัตว์* แปลว่า ความ ศรัทธาเชื่อในพระปัญญาตรัสรู้ของตถาคต แปลอีกทีหนึ่งว่า ความเชื่อในปัญญาที่ทำให้มนุษย์ตรัสรู้กลายเป็นพุทธะ ก็คือเชื่อ ในศักยภาพของมนุษย์นั่นเอง

เมื่อมนุษย์เชื่อในศักยภาพของตนเองแล้ว ระลึกถึงพระ พุทธเจ้า ก็ตื่นตัวขึ้นมาและเกิดความมั่นใจในศักยภาพของตนที่ เป็นมนุษย์นั้น พร้อมกันนั้นก็เกิดความสำนึกตระหนักในหน้าที่ ของเราขึ้นมาว่าเราจะต้องศึกษาฝึกฝนพัฒนาตน ยิ่งกว่านั้นเรายัง ได้ปฏิบัติของพระพุทธเจ้าและพระโพธิสัตว์มาเป็นกำลังใจใน การฝึกตนนั้น และยังแถมได้วิธีปฏิบัติตลอดจนประสบการณ์ของ พระพุทธเจ้าที่พระองค์ปฏิบัติมาแล้วโดยเราไม่ต้องลองผิดลองถูก

อีก เราได้เปรียบกว่าพระองค์คือเอาประโยชน์จากความรู้สำเร็จรูป
ของพระองค์มาเลย

ชาวพุทธต้องเป็นคนเข้มแข็ง มีศรัทธาชนิดที่มั่นใจใน
ศักยภาพของความเป็นมนุษย์ที่จะดีเลิศประเสริฐได้ด้วยการฝึก
และหวังผลจากการกระทำ พยายามพัฒนาตัวให้พึ่งตนได้ หลักการ
แห่งกรรมก็ดี สิกขาก็ดี ความไม่ประมาทก็ดี ล้วนทำให้เกิดความ
เข้มแข็งที่จะก้าวต่อไปทั้งนั้น แล้วยังมีคติแห่งการบำเพ็ญบารมี
ของพระโพธิสัตว์มาหนุนอีก พระพุทธเจ้าทรงเป็นตัวอย่างของ
บุคคลที่มีความเข้มแข็ง เรื่องราวต่างๆ ของพระพุทธเจ้าและพระ
โพธิสัตว์ที่มีอยู่มากมายนั้น ล้วนเป็นเรื่องของการบำเพ็ญเพียร
และการพยายามแก้ปัญหาด้วยปัญญา ท่านเล่าเรื่องเหล่านี้ไว้ ก็
เพื่อให้เป็นเครื่องหนุนกำลังใจของชาวพุทธ ชาวพุทธจะต้องมี
ความเข้มแข็งในการทำความดี สร้างสรรค์และพัฒนาตัวต่อไป
เหมือนอย่างพระโพธิสัตว์ ไม่ใช่คอยขอความช่วยเหลือจากพระ
โพธิสัตว์หรือเทพเจ้าทั้งหลาย

ชาวพุทธต้องมั่นในธรรม คือในหลักการแห่งความจริง
ความถูกต้องดีงาม และความรู้ในธรรมชาติของธรรมชาติที่สิ่งทั้ง

หลายเป็นไปตามเหตุปัจจัย เมื่อถูกรวมแล้ว ก็ไม่หวั่นไหว แม้ต่อเทพเจ้า

หลักการของพระพุทธศาสนาในเรื่องนี้ชัดเจนมาก คือ **กรรมสูงสุด** แม้พระพุทธศาสนาจะไม่ปฏิเสธเทวดา แต่ถือว่า**กรรมต้องเหนือเทพ**

ตามปกติชาวพุทธจะอยู่ร่วมกับสรรพสัตว์ รวมทั้งเทพเทวาอย่างเพื่อนร่วมโลก ด้วยเมตตาไม่มีตรีปรรณาดีต่อกัน ไม่อิจฉาอิจฉาหวังผลประโยชน์จากกัน ต่างคนต่างพัฒนาตนยิ่งขึ้นไป แต่ถ้ามีกรณีขัดแย้งกัน เกิดปัญหาต่อกัน ต้องเอาธรรมตัดสิน ถ้ามนุษย์ถูกรวม เทพต้องยอม ในคัมภีร์พุทธศาสนามีเรื่องราวเล่าไว้มาก เพื่อสนับสนุนคตินี้ให้ชาวพุทธเข้มแข็งยืนหยัดอยู่ในธรรม

แม้เมื่อมนุษย์มาอยู่ร่วมกัน ปกครองกันเอง ก็ต้องให้ทุกคนถือธรรมเป็นใหญ่ ที่เรียกว่า **ธรรมาธิปไตย** เวลานี้มักกลัวว่าคนในสังคมโน้มไปทางที่จะถือเงิน อำนาจ หรือผลประโยชน์เป็นใหญ่ กลายเป็นธนาธิปไตย ถ้าเป็นอย่างนั้น ประชาธิปไตยจะอยู่ไม่ได้ เพราะระบอบประชาธิปไตยของสังคมจะอยู่ได้ด้วยดี ต่อเมื่อประชาชนมีคุณสมบัติแห่งธรรมาธิปไตย

การถือธรรมเป็นใหญ่ ยกธรรมเป็นมาตรฐานสูงสุด เป็นหลักการใหญ่ของพระพุทธศาสนา

รวมแล้วเมื่อเรานับถือพระพุทธเจ้าเป็นองค์พระรัตนตรัย เราก็ได้ประโยชน์ที่เดียวถึง ๔ ประการ แล้วการระลึกถึงพระพุทธเจ้าก็โยงเราเข้าสู่ธรรมว่า เธอจะฝึกฝนพัฒนาตนตามธรรม ต้องเข้าถึงตัวความจริงในธรรมชาติ ต้องปฏิบัติให้ถูกต้องตามกฎหมายธรรมชาติ คือความเป็นไปตามเหตุปัจจัย เป็นอันว่าเราจะต้องปฏิบัติฝึกตนตามธรรมนั้น ธรรมก็มาเป็นหลักในการดำเนินชีวิต คือเป็นสัจจะของเรา ชีวิตของเราก็กลายเป็นชีวิตแห่งการฝึกฝนพัฒนา คือ เป็นชีวิตแห่งศึกษาเข้าสู่มรรคาแห่งอริยะ เพื่อเราจะได้ทำตัวให้เป็นอย่างพระอริยะทั้งหลายที่ท่านได้ฝึกฝนตามอย่างพระพุทธเจ้าจนได้เป็นพยานแห่งการตรัสรู้ของพระองค์โดยมาร่วมเป็นสงฆ์ และเราก็มีหน้าที่ต้องสร้างสังฆะคือสงฆ์อันนี้ขึ้นมาด้วย โดยการฝึกฝนพัฒนาตนให้เข้าไปร่วมในสังคมแห่งการศึกษา ด้วยการเป็นเสกขชน ซึ่งจะพัฒนายิ่งขึ้นไปสู่จุดหมายแห่งสันติสุขและอิสรภาพที่สมบูรณ์ในที่สุด